

NOWA KODYFIKACJA PRAWA KARNEGO

ACTA UNIVERSITATIS WRATISLAVIENSIS No 4107

Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 62, 2022
© for this edition by CNS

NOWA KODYFIKACJA PRAWA KARNEGO

Tom LXII

Pod redakcją
Tomasza Kalisza

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

Komitet Redakcyjny

prof. dr hab. Marek Bojarski (Polska), prof. Andrij Bojko (Ukraina),
prof. Philippe Bonfils (Francja), prof. Jurg Gerber (USA),
prof. dr hab. Jacek Giezek (Polska), prof. dr Otto Lagodny (Austria),
prof. dr Ingrid Mitgutsch (Austria), prof. dr Ineke Regina Pruin (Niemcy),
prof. dr Gintautas Sakalauskas (Litwa), prof. dr hab. Zofia Sienkiewicz (Polska),
prof. dr hab. Jerzy Skorupka (Polska), prof. dr hab. Piotr Stępiak (Polska),
prof. dr hab. Krzysztof Wójtowicz (Polska), prof. dr Inga Žalėnienė (Litwa)

Redaktor naczelny
Tomasz Kalisz

Sekretarz redakcji
Adam Kwieciński

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.
Wrocław 2022

ISSN 0239-6661 (AUWr)
ISSN 2084-5065 (NKPK)

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja drukowana

Czasopismo w wersji elektronicznej znajduje się na stronie <https://wuwr.pl/nkp/>

Czasopismo znajduje się w wykazie czasopism punktowanych MNiSW

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.
50-137 Wrocław, pl. Uniwersytecki 15
tel. 71 3752885, e-mail: marketing@wuwr.com.pl

Spis treści

TOMASZ KALISZ, Słowo wstępne	9
JOANNA HELIOS, MIKOŁAJ JEDLECKI, Problem winy umyślnej przy przestępstwie znęcania się nad zwierzętami	11
PIOTR OCHMAN, Z problematyki przestępczości przedsiębiorstw w prawie karnym gospodarczym. Uwagi o systemie sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary	25
ELIZA MAJOR, Teoretyczne i praktyczne implikacje pobytu osadzonych w wieku senioralnym w jednostkach penitencjarnych	49
KAMILA MROZEK, Przerwa w karze w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych. Przegląd judykatów za lata 2020–2021	71
BOGDAN MYRNA, Warunkowe zwolnienie skazanego korzystającego z przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności (art. 155 k.k.w.)	83

Contents

TOMASZ KALISZ, Foreword	9
JOANNA HELIOS, MIKOŁAJ JEDLECKI, The problem of wilful misconduct in the crime of animal abuse	11
PIOTR OCHMAN, On the issue of corporate crime in economic criminal law: Comments on the system of sanctions in the act on liability of collective entities for acts prohibited under penalty	25
ELIZA MAJOR, The theoretical and practical implications of the confinement of senior inmates in penitentiary institutions	49
KAMILA MROZEK, A break in the penalty in the light of the judgments made by the Supreme Court and courts of appeal: Review of judicata from the years 2020–2021	71
BOGDAN MYRNA, Conditional release of a convicted person taking a break in serving the sentence of imprisonment (article 155 of the Executive Penal Code)	83

Słowo wstępne

Kontrola przestępczości to proces celowy, wymagający zaangażowania dużych sił i środków ekonomicznych oraz organizacyjnych, który powinien być oparty na doświadczeniu empirycznym. Społeczeństwo, w imieniu którego sprawowany jest wymiar sprawiedliwości, musi być o tym rzeczowo informowane, jako że powinno zdawać sobie sprawę z kosztów polityki kryminalnej. Szczególnie istotne jest uświadomienie, że rozpoznanie ryzyka, które stwarzają sprawcy czynów zabronionych, a w szczególności ustalenie zakresu oraz siły oddziaływania czynników związanych z powrotem do zachowań kryminalnych, jest punktem wyjścia dla skutecznych form zarządzania wymiarem sprawiedliwości.

Przestępczość tak w ujęciu zjawiska, jak i w indywidualnym przypadku, jest jedną z najbardziej oczywistych odmian ryzyka, z jakim spotykamy się współcześnie. Konieczność kontroli ryzyka to działania skierowane na jednostkę, ale także próba oddziaływania na całe społeczeństwa. Jednym z głównych zadań nowoczesnego państwa jest kontrola przestępczości.

Stosowane obecnie strategie walki z przestępczością są ciągle dalekie od stworzenia efektywnego modelu. Wyraźnie mamy do czynienia z pewnym, często przypadkowym, wymieszaniem różnych koncepcji, zaczynając od idei sprawiedliwego karania, przez modele odstraszenia lub uniemożliwienia, schematy pozytywnej prewencji generalnej, a na koncepcji zindywidualizowanej resocjalizacji kończąc. Coraz bardziej aktualny jest postulat stosowania jedynie takich schematów, które są przedmiotem stałej ewaluacji i które wykazują empirycznie zweryfikowaną skuteczność.

Kierowane do rąk czytelnika opracowania, jak to ma miejsce już od wielu lat, poruszają różne wątki związane z ograniczaniem zjawiska przestępczości. Wśród zebranych tekstów znalazły się opracowania z zakresu prawa karnego materialnego, procesu karnego, prawa karnego wykonawczego oraz sfery polityki kryminalnej. Współczesny uniwersytet, wypełniając misję edukacyjną i badawczą, zwraca coraz większą uwagę na rozwijanie szeroko rozumianych relacji z otoczeniem, nazywanych trzecią misją. Obejmuje ona nie tylko kształtowanie relacji ekonomicznych z otoczeniem gospodarczym, ale również zaangażowanie uczelni w wymiarach: cywilizacyjnym, kulturowym, etycznym oraz w zakresie wypracowywania strategii bezpieczeństwa. Współczesna akademia, niezależnie od tego, jaki typ uczelni mamy na myśli, nie jest bowiem enklawą wyjętą z otoczenia, lecz jedną z kluczowych instytucji, których zadaniem jest kształtowanie społeczeństwa wiedzy, a także odgrywanie roli kulturotwórczej. Wypełnienie tych zadań wymaga ewolucji uczelni od świątyni wiedzy — nazywanej też nie bez powodu wieżą z kości słoniowej — do sprawnie funkcjonującej organizacji, przy poszanowaniu norm i wartości akademickich, a także tradycji społeczeństw, w jakich te instytucje wyrosły. Konieczne są dzielenie się wiedzą i informacją, sprzyjanie działaniom innowacyjnym, przyjęcie orientacji projektowej i wspieranie pracy zespołowej, zróżnicowanie oraz określenie wyraźnego systemu wartości.

Tom 62. „Nowej Kodyfikacji Prawa Karnego” zamyka trudny cykl wydawniczy roku 2021. Wszystkim naszym drogim współpracownikom oraz autorom pragniemy serdecznie podziękować za lata owocnej pracy i życzyć wielu sukcesów w dalszej pracy naukowej i wydawniczej.

dr hab. Tomasz Kalisz, prof. UWr

Problem winy umyślnej przy przestępstwie znęcania się nad zwierzętami

JOANNA HELIOS

ORCID: 0000-0003-3571-1665

Katedra Teorii i Filozofii Prawa

Uniwersytetu Wrocławskiego

MIKOŁAJ JEDLECKI

ORCID: 0000-0002-3701-0486

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

Niniejszy artykuł stanowi próbę refleksji nad rolą winy jako konstrukcji karnoprawnej dla prawnej ochrony zwierząt przy przestępstwie znęcania się nad zwierzętami. Wyodrębniono w nim dwie grupy problemów: po pierwsze, pojęcie winy w prawie karnym, ze szczególnym uwzględnieniem winy umyślnej i zamiaru bezpośredniego; po drugie, analizę przestępstwa znęcania się nad zwierzętami w doktrynie i orzecznictwie sądowym.

Słowa kluczowe: przestępstwo znęcania nad zwierzętami, wina umyślna, zamiar bezpośredni, krzywdzenie zwierząt.

Znęcanie się nad zwierzętami jest zjawiskiem, które często spotyka się ze społecznym przyzwoleniem, mimo istnienia w polskim ustawodawstwie stosownych środków karnych i administracyjnych. Ochrona zwierząt przed zadawaniem im bólu i cierpienia została obwarowana środkami prawnymi, które czasami zawodzą, są niewłaściwie interpretowane i stosowane na płaszczyźnie praktyki prawniczej. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w tym, że w polskim systemie prawnym nie mamy żadnego przestępstwa przeciwko humanitarnej ochronie zwierząt obejmującego winę umyślną. Powoduje to, że znaczna część postępowań karnych przeciwko sprawcom przestępstwa znęcania się nad zwierzętami jest umarzana.

Niniejszy tekst stanowi próbę refleksji nad rolą i rodzajami winy umyślnej w konstrukcji karnoprawnej ochrony zwierząt przy przestępstwie znęcania się nad zwierzętami.

Prawo karne nie od dziś zakazuje znęcania się nad zwierzętami. Jednakże prawnie sankcjonowany status zwierząt jest rozwiązaniem stosunkowo nowym¹. Prawnokarna ochrona zwierząt rozpoczęła się od sformułowania katalogu zakazanych czynów wobec zwierząt, czyli ingerencji w swobodę postępowania ze zwierzętami jako rzeczami. Podstawę dla takiej ingerencji uzasadniano wymogami porządku i moralności publicznej. W XX wieku w Europie pojawiły się autonomiczne podstawy aksjologiczne prawa ochrony zwierząt. Koncepcja „istot zdolnych do odczuwania cierpienia” nadała zwierzętom szczególny status prawny. Wzgląd na zdolność zwierząt do odczuwania cierpienia stał się zasadą wszelkiego traktowania zwierząt. Zadawanie cierpienia oraz wszelkie zabijanie stały się wyjątkiem określonym przepisami prawa. Katalog czynów uznawanych za znęcanie się został przyjęty jako punkt wyjścia w projektach ustawy o ochronie zwierząt uchwalonej 21 sierpnia 1997 roku². W ustawie tej, oraz w jej nowelizacjach, przedmiotowy katalog uległ rozszerzeniu, a opisy czynów zostały zmodyfikowane³.

---

¹ P. Waldau, *Co każdy powinien wiedzieć. Prawa zwierząt*, przeł. M. Różycki, Warszawa 2021, s. 101–102.

² Ustawa o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 roku, Dz.U. z 2020 r. poz. 638 ze zm.; dalej: ustawa o ochronie zwierząt lub uoz.

³ *Raport o problemie bezdomnych zwierząt*, Fundacja dla Zwierząt „Argos”, red. T. Wypych, Warszawa 2016, s. 69–70.

Pojęcie znęcania się nad zwierzętami nie stanowi *novum* w polskim porządku prawnym. Pojawiło się ono już w okresie międzywojennym, w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt. Artykuł 1 wskazanego aktu prawnego zabraniał znęcania się nad zwierzętami⁴, a kolejny podawał przykładowe sposoby znęcania się, przy czym litera j tego artykułu wskazywała, że znęcaniem się jest także „wszelkie w ogóle zadawanie zwierzętom cierpień bez odpowiednio ważnej i słusznej potrzeby”⁵.

Art. 6 ust. 1a ustawy o ochronie zwierząt z 1997 roku zabrania znęcania się nad zwierzętami, a naruszenie tego zakazu może stanowić podstawę przypisania sprawcy przestępstwa znęcania się nad zwierzętami. Czyn ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności do lat 3 (art. 35 ust. 1a ustawy o ochronie zwierząt). Ustawa przewiduje również tak zwany typ kwalifikowany tego przestępstwa, to jest działanie ze szczególnym okrucieństwem, który zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Przedmiotem ochrony omawianego przestępstwa jest zdrowie zwierzęcia, zarówno w aspekcie fizycznym, jak i psychicznym, w tym zabezpieczenie go przed cierpieniem⁶. W art. 6 ust. 2 odnajdujemy definicję legalną znęcania się nad zwierzętami, zgodnie z którą należy przez nie rozumieć zadawanie albo świadome dopuszczanie do zadawania bólu lub cierpień. Warto zauważyć, że ból i cierpienie są pojęciami odrębnymi, często używanymi zamiennie lub mylonymi. Nie są to jednakże pojęcia tożsame. Ból odnosi się do odczuć fizycznych, natomiast cierpienie — do psychicznych. Cierpieniem będzie na przykład lęk, głód, pragnienie, strach. Niewątpliwie każdy ból łączy się także z cierpieniem, natomiast nie każde cierpienie związane jest z odczuciami natury fizycznej⁷. Przytoczony przepis definiuje doniosłą aksjologicznie kwestię, ustanawiając normę zabraniającą znęcania się nad zwierzętami. Zakaz ten jest potrzebnym i słusznym krokiem w kierunku zwiększenia prawa

⁴ M. Rudy, *Traktat o uśmiercaniu zwierząt*, Warszawa 2019, s. 78–79.

⁵ P. Skuczyński, A. Zientara, *Prawnokarna ochrona zwierząt a filozoficzny i teoretyczno prawny problem wartości i praw podmiotowych*, [w:] *Status zwierzęcia. Zagadnienia filozoficzne i prawne*, red. T. Gardocka, A. Gruszczynska, Toruń 2012, s. 204.

⁶ K. Kuszlewicz, *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019, s. 155.

⁷ K. Topczewska, *Ustawa o ochronie zwierząt. Informator prawny dla praktyków*, Warszawa 2019, s. 12.

zwierząt do ochrony przed cierpieniem. Treść tego przepisu oraz przepisów z nim związanych stanowi spore wyzwanie interpretacyjne z uwagi na ochronę dobra, jakim jest życie lub komfort bytowania przedstawicieli gatunków zdolnych, podobnie jak ludzie, do odczuwania cierpienia⁸.

Prawodawca w sposób wyraźny przedstawił możliwe sposoby znęcania się nad zwierzętami⁹, jednakże nie w formie katalogu zamkniętego¹⁰. Znęcanie się jest przestępstwem powszechnym, które może zostać popełnione zarówno w postaci działania, jak i zaniechania¹¹.

Brzmienie cytowanego przepisu ustawy o ochronie zwierząt nie powinno budzić wątpliwości. Niestety okazuje się, że organy ścigania i sądy często niewłaściwie odczytują jego sens i ustalają w pierwszym rzędzie, czy sprawca chciał skrzywdzić zwierzę¹². W uzasadnieniach wydawanych orzeczeń tłumaczą, że skoro przestępstwo znęcania się jest przestępstwem umyślnym, które może być popełnione w formie zamiaru bezpośredniego, to jeśli sprawca swoim zamiarem nie obejmuje „chęci” skrzywdzenia zwierzęcia, to przestępstwa nie popełnia. Trzeba pamiętać o tym, iż to ustawodawca zdecydował, że czyny wymienione w art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt stanowią znęcanie się nad zwierzęciem — skoro sprawca je z rozmysłem podejmuje, to znaczy, że działa umyślnie. Co więcej, nawet takie działanie, którego przepis wśród przykładów znęcania się nie wymienia, będzie za nie uznane, jeśli obiektywnie jest działaniem krzywdzącym zwierzę. To, czy sprawca w ten sposób chce skrzywdzić zwierzę, czy przykładowo tylko zarobić, jest kwestią drugo-

---

⁸ A. Zając, *Problemy interpretacyjne tekstu ustawy o ochronie zwierząt — zagadnienia wybrane*, [w:] *Prawo zwierząt do ochrony przed cierpieniem. Wybrane problemy*, red. J. Helios, W. Jedlecka, Toruń 2019, s. 100–101.

⁹ J. Misiewicz, *Odpowiedzialność karna za naruszenia przepisów ustawy o ochronie zwierząt i o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych. Część I*, „Życie Weterynaryjne” 2020, nr 95 (3), s. 151.

¹⁰ M. Mozgawa, *Prawnokarne aspekty ochrony zwierząt*, [w:] *Prawna ochrona zwierząt*, red. M. Mozgawa, Lublin 2002, s. 168–171.

¹¹ L. Drwęski, *Ocena skuteczności ścigania przestępstw związanych z ochroną zwierząt — obraz statystyczny*, [w:] *Status zwierzęcia*, s. 234.

¹² Zob. przykładowo wyroki Sądu Okręgowego w Kielcach z 21 października 2013 roku, sygn. IX Ka 921/13; oraz Sądu Okręgowego w Poznaniu z 14 czerwca 2018 roku, sygn. IV Ka 479/18, w których pojawiła się taka właśnie argumentacja.

rzędną¹³. Właściwe rozumienie art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt jest niezwykle ważne, ponieważ nieprawidłowa wykładnia tego przepisu skutkuje często umorzeniem postępowania lub odmową jego wszczęcia na etapie postępowania przygotowawczego, a na etapie postępowania sądowego uniewinnieniem. Najczęstszym błędem w rozumieniu znamienia „znęcania się” nad zwierzętami jest definiowanie go jako działania intencjonalnego sprawcy, ukierunkowanego na chęć zadawania bólu lub cierpienia. Takie rozumowanie nie jest prawidłowe, gdyż zamiar sprawcy nie odnosi się do samego zadawania zwierzęciu bólu lub cierpienia, lecz do czynności sprawczej¹⁴. Niestety w orzecznictwie sądowym pokutuje rozumowanie, które skupia się na winie umyślnej i zamiarze bezpośrednim, pomijając szerszy kontekst działania bądź zaniechania sprawcy. Z całą pewnością, z uwagi na kształt art. 35 ustawy o ochronie zwierząt oraz treść przepisu art. 8 k.k., omawiane przestępstwo nie może być popełnione nieumyślnie. Niemniej analiza treści przepisu art. 6 ustawy o ochronie zwierząt, a zwłaszcza rodzajów znęcania się określonych w ust. 2 przywołanego artykułu, w zestawieniu z dorobkiem orzecznictwem na tle przestępstwa z art. 207 k.k. prowadzić może do wniosku, że nie wszystkie postaci znęcania się nad zwierzętami mogą być popełnione wyłącznie w formie zamiaru bezpośredniego. Są bowiem i takie, które — jak się wydaje — mogą być popełnione również w formie zamiaru ewentualnego. Z całą jednak pewnością wadliwe jest przyjęcie, jakoby warunkiem *sine qua non* omawianego przestępstwa był zamiar bezpośredni relatywizowany do woli zadawania zwierzęciu cierpień.

Sąd Najwyższy w jednym ze swoich wyroków orzekł, że

przestępstwo znęcania się nad zwierzętami określone w art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt może być tylko popełnione umyślnie i to wyłącznie z zamiarem bezpośrednim [...]. Za przestępstwo znęcania odpowiada nie tylko osoba, która świadomie zadaje ból lub cierpienie zwierzęciu, ale również ten, kto świadomie dopuszcza do zadania przez inną osobę bólu lub cierpienia zwierzęciu. [...] Zamiar odnosi się więc do samej czynności sprawczej, a nie do spowodowania cierpień lub bólu. Dopuszczenie polega w praktyce na nie przeciwdziałaniu,

¹³ B. Błońska, *Czy można „niechcący” znęcać się nad zwierzęciem?*, <https://www.otwarteklatki.pl/blog/czy-mozna-niechcacy-znecac-sie-nad-zwierzeciem> (dostęp: 11.01.2022).

¹⁴ K. Topczewska, *op. cit.*, s. 12.

czyli przyzwoleniu i jest świadome, gdy sprawca zdaje sobie sprawę z następstw swojego zachowania się¹⁵.

W wyroku w sprawie przestępstwa znęcania się nad zwierzętami z 14 kwietnia 2016 roku¹⁶ Sąd Najwyższy, kierując się wcześniejszym tokiem rozumowania, stwierdził, że trzeba ocenić, czy sprawca mógł zaniedbać zwierzęta nieumyślnie, a jeśli uczynił to umyślnie, to może jednak nie sposób przypisać mu zamiaru bezpośredniego.

W sprawie rozpatrywanej przez Sąd Rejonowy w Sokółce¹⁷ oskarżonemu postawiono zarzut znęcania się nad rocznym psem rasy mieszane, czym działał na szkodę opiekunów psa. Istota problemu w niniejszej sprawie sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, jaki jest charakter prawny czynu zabronionego z art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt, a więc przede wszystkim, jak należy rozumieć pojęcie znęcania się nad zwierzętami oraz czym charakteryzuje się strona podmiotowa tego przestępstwa. Sąd w Sokółce rozpatrujący sprawę powołał się na orzecznictwo Sądu Najwyższego, zdaniem którego przy ustalaniu, czy dane zachowanie stanowi znęcanie się nad zwierzęciem w myśl ustawy o ochronie zwierząt, można nadal stosować pośilkowo poglądy wypracowane przez doktrynę i orzecznictwo na gruncie przepisu art. 184 k.k. z 1969 roku i 207 k.k. z 1997 roku, oczywiście przy uwzględnieniu nowszego orzecznictwa Sądu Najwyższego, wskazującego, jak należy rozumieć pojęcie znęcania się, oraz specyfiki przedmiotu czynności wykonawczej. Racjonalny ustawodawca posługując się tym samym terminem „znęcanie się” w kodeksie karnym w odniesieniu do ludzi, jak i w ustawie o ochronie zwierząt w odniesieniu do zwierząt, musiał bowiem dopuścić stosowanie analogii w zakresie, w jakim literalna wykładnia tego pojęcia to dopuszcza. Opierając się o bogate w tym zakresie orzecznictwo Sądu Najwyższego, Sąd Rejonowy w Sokółce uznał, że należy wskazać, że znęcanie się ze swej istoty polega na tym, że sprawca chce zadać pokrzywdzonemu cierpienia fizyczne lub moralne, dokuczyć mu czy go poniżyć, dlatego też godzenie się sprawcy na taki charakter zachowania się nie jest wystarczające do przypisania mu

¹⁵ Wyrok SN z 16 listopada 2009 roku, sygn. V KK 187/09.

¹⁶ Wyrok SN z 14 kwietnia 2016 roku, sygn. V KK 458/15.

¹⁷ Wyrok Sądu Rejonowego w Sokółce z 22 października 2013 roku, sygn. II K 224/13.

popęnienia występku z art. 184 § 1 k.k., a więc przestępstwa znęcania się z art. 184 § 1 k.k. można dopuścić się tylko z zamiarem bezpośrednim.

O ograniczeniu form umyślności jako elementu strony podmiotowej do postaci zamiaru bezpośredniego przesądzać ma również znamię czasownikowe, sygnalizujące intencję „znęca się”, charakteryzujące szczególne nastawienie sprawcy, co winno odnosić się zarówno do znęcania się nad ludźmi, jak i zwierzętami. W takiej sytuacji należy stwierdzić, że również przestępstwo znęcania się nad zwierzętami określone w art. 35 ust. 1 tej ustawy może być popełnione jedynie umyślnie i to wyłącznie z zamiarem bezpośrednim. Wskazuje to jednoznacznie, że Sąd Najwyższy nie podziela w tym zakresie poglądu prawnego, który opierając się o wcześniejszą linię orzecniczą, wskazywał na możliwość popełnienia przestępstwa znęcania się nad zwierzętami również z zamiarem ewentualnym. Za takim rozumieniem terminu „znęca się” przemawia również to, że należy go interpretować w dużym stopniu obiektywnie, i o uznaniu za znęcanie się zachowania sprawiającego ból fizyczny lub cierpienia ofiary powinna decydować ocena obiektywna, a nie subiektywne odczucie pokrzywdzonego. O przyjęciu znęcania się rozstrzygają więc społecznie akceptowane wartości wyrażające się w normach etycznych i kulturowych. Nie można również pomijać tego, że w przypadku zwierząt oczywiste są trudności związane z dowodzeniem faktu odczuwania przez nie cierpienia psychicznego, a nawet bólu fizycznego. Bezsprzeczne w sprawie pozostaje w świetle zgromadzonych dowodów to, że wyłącznym zamiarem i celem działania oskarżonego zadającego uderzenie psu należącemu do pokrzywdzonych był zamiar udaremnienia jego ataku za pomocą trzymanego przypadkowo w ręku narzędzia, nie zaś zadawanie mu cierpień moralnych w celu udęczenia, poniżenia lub też dokuczenia. Z poczynionych ustaleń wynika jednoznacznie, że zwierzę to przejawiało po raz kolejny tego typu agresywne zachowanie wobec przypadkowych osób, znajdowało się bez nadzoru poza miejscem zamieszkania jego właścicieli, bez kagańca. Należy podkreślić, że oskarżony, będąc zdrowym, silnym mężczyzną, trzymanym w ręku narzędziem mógł niewątpliwie zadać psu pokrzywdzonych dużo poważniejsze obrażenia, gdyby tylko spowodowanie takowych i w efekcie cierpienie zwierzęcia były jego zamiarem. Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe

okoliczności, Sąd Rejonowy w Sokółce uniewinnił oskarżonego od popełnienia zarzucanego mu czynu.

Jak wynika z powyższego, wykładnia ustawowych znamion przestępstwa znęcania się nad zwierzętami ukazuje poważne trudności w orzecznictwie sądowym, jeśli chodzi o kwestię zamiaru, z jakim może ono zostać popełnione. Jest tak nawet przy przyjęciu założenia, że odwołanie się do dorobku nauki i orzecznictwa w odniesieniu do art. 207 k.k. jest konieczne, jednakże nie spowoduje, że uniknie się trudności i wątpliwości. Problem z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy przestępstwo znęcania się może zostać popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim, czy także w zamiarze ewentualnym, dotyczy bowiem również przestępstwa znęcania się z art. 207 k.k. Na gruncie doktryny kwestia strony podmiotowej przestępstwa znęcania się z art. 207 k.k. wywołuje kontrowersje. Część doktryny twierdzi, że występki znęcania się można popełnić jedynie z zamiarem bezpośrednim. Takie stanowisko zajął także Sąd Najwyższy, który w wyroku z 1999 roku¹⁸ jasno określił, że znamię czasownikowe „znęca się” przesądza o ograniczeniu strony podmiotowej do umyślności w postaci zamiaru bezpośredniego. Mieści się w nim chęć zadania cierpienia ofierze i dla jego realizacji samo godzenie się sprawcy na taki jego efekt nie wystarczy. Są także i stanowiska doktrynalne głoszące, że przestępstwo znęcania można popełnić zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym.

Sąd Najwyższy również nie wykluczył takiej możliwości. W wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie prawnokarnej ochrony rodziny¹⁹ stwierdził, że cechą podmiotową znęcania się jest umyślność, która w zasadzie występuje w postaci zamiaru bezpośredniego, wyrażającego się w chęci wyrządzenia krzywdy fizycznej lub moralnej, dokuczenia, poniżenia itp. — obojętnie, z jakich pobudek. Nie można jednak wyłączyć popełnienia niekiedy przestępstwa określonego w art. 184 k.k. (przestępstwa znęcania się na gruncie kodeksu karnego z 1969 roku) z zamiarem ewentualnym. W takim wypadku niezbędne jest ustalenie na podstawie konkretnych okoliczności, że sprawca, dą-

¹⁸ Wyrok SN z 21 października 1999 roku, sygn. VKKN 580/97.

¹⁹ Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie prawnokarnej ochrony rodziny z 9 czerwca 1976 roku, sygn. VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86.

ząc bezpośrednio do innego celu, jednocześnie godził się na wyrządzenie pokrzywdzonemu dotkliwych przykrości i cierpień²⁰. Należy przychylić się do koncepcji stanowiącej, że zamiar bezpośredni należy odnosić do psychicznego nastawienia do samej czynności sprawczej, nie zaś do woli sprawcy, by wyrządzić zwierzęciu krzywdę. Wówczas do stwierdzenia odpowiedzialności karnej sprawcy nie jest konieczne ustalenie, że jego bezpośrednim celem było wyrządzenie zwierzęciu krzywdy, lecz odniesienie zamiaru do samego zachowania wobec zwierzęcia, na przykład pakowanie karpia do worków foliowych bez wody jako czynność sprawcza. Natomiast sprowadzanie zamiaru bezpośredniego wyłącznie do woli wyrządzenia zwierzęciu krzywdy stanowi interpretację zawężającą ochronę zwierząt i odpowiedzialność karną sprawcy, ponieważ w sytuacji ustalenia, że główną motywacją sprawcy nie było spowodowanie zwierzęciu bólu lub cierpienia, należałoby przyjąć, że nie doszło do przestępstwa²¹.

W kontekście prowadzonych rozważań na uwagę zasługuje orzeczenie Sądu Najwyższego z 2020 roku²² dotyczące warunków bytowych psów w jednej z hodowli. Sąd Najwyższy powołał się na humanitaryzm²³ jako pojęcie prawne zdefiniowane w art. 4 pkt 2 ustawy o ochronie zwierząt odnośnie do traktowania uwzględniającego potrzeby zwierzęcia i zapewniające mu opiekę i ochronę. W ocenie Sądu Najwyższego ustawa o ochronie zwierząt przyznaje im określone prawa, a przez to ogranicza sferę swobody działania człowieka wobec zwierzęcia oraz nakłada na ludzi pewne obowiązki względem nich. Katalog z art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt jest otwarty i zawiera przede wszystkim typowe, ale nie wszystkie, wypadki znęcania się nad zwierzętami. Za znęcanie się nad zwierzętami może być więc uznane każde zadawanie lub dopuszczenie do zadawania bólu lub cierpienia, nawet gdy zachowanie to nie zostało wymienione wprost w żadnych z punktów wskazanego przepisu. Sąd Najwyższy uznał, że wystarczy w takich sytuacjach wskazanie, iż to

---

²⁰ K. Więckowska, *Znęcanie się nad zwierzętami na gruncie ustawy o ochronie zwierząt — kilka refleksji de lege lata*, [w:] *Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. B. Błońska et al., Warszawa 2017, s. 160–161.

²¹ K. Kuszlewicz, *op. cit.*, s. 166–167.

²² Wyrok SN z 7 lipca 2020 roku, sygn. II KK 222/19.

²³ Por. J. Helios, W. Jedlecka, A. Ławniczak, *Aspekty prawne, filozoficzne oraz religijne ochrony roślin i zwierząt — wybrane zagadnienia*, Wrocław 2016, s. 97.

zachowanie było niehumanitarne, a więc takie, które nie uwzględniało potrzeb zwierzęcia lub nie zapewniało mu opieki czy też ochrony. Sąd Najwyższy stoi jednoznacznie na stanowisku, że do zaistnienia przestępstwa znęcania się nad zwierzętami nie jest konieczne dążenie sprawcy wprost do zadania zwierzęciu cierpienia. Jakkolwiek w swoich judykatach podkreślał, że co prawda przestępstwo znęcania się nad zwierzętami w swojej konstrukcji wymaga zaistnienia po stronie sprawcy winy umyślnej w zamiarze bezpośrednim, to zamiar ten badać należy w odniesieniu do samej czynności sprawczej, nie zaś do woli zadania bólu lub cierpienia zwierzęciu przez sprawcę. Ta dość nieoczywista z pozoru konstrukcja zdecydowanie poszerza ochronę zwierząt przed znęcaniem się, jednak wciąż spotyka się z niewłaściwym rozumieniem. Często organy ścigania lub sądy poprzestają na wskazaniu, że elementem koniecznym tego przestępstwa jest zamiar bezpośredni, pomijając okoliczności, wobec których powinien on zostać stwierdzony.

Sąd Najwyższy swoje stanowisko motywuje tym, że ból lub cierpienie zwierzęcia mają charakter zobiektywizowany i ich rzeczywisty byt jest niezależny od tego, czy sprawca wprost do nich dążył. Przedmiotem ochrony ustawowej jest bowiem ochrona zwierząt przed cierpieniem i bólem, zaś na ich doznanie nie ma w praktyce wpływu motywacja sprawcy. Zaprezentowane w przytoczonym wyroku stanowisko Sądu Najwyższego budzi optymizm, co więcej zaczyna wpływać na tok rozumowania sądów powszechnych. I tak Sąd Okręgowy w Warszawie²⁴ stwierdził, że nie ma sporu odnośnie do tego, że przestępstwo zarzucone oskarżonym może zostać popełnione tylko umyślnie i wyłącznie z zamiarem bezpośrednim. Nie oznacza to jednak, że odpowiedzialność za nie przypisać można jedynie osobie, która sama osobiście zadaje zwierzęciu cierpienie. W świetle zgromadzonego materiału dowodowego nieprzekonujące są wywody Sądu Rejonowego, że oskarżeni nie chcieli zadawać psom cierpienia. Nadto dla zaistnienia przestępstwa z art. 35 § 1a uoz nie jest konieczne dążenie sprawcy do takiego skutku, ale jego zamiar powinien obejmować samą czynność sprawczą znęcania się nad zwierzęciem w rozumieniu art. 6 ust. 2 uoz, a nie jego wolę zadania bólu

---

²⁴ Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z 8 czerwca 2021 roku, sygn. akt IX Ka 422/21.

bańdź cierpienia zwierzęciu. Oskarżeni lekarze weterynarii, godząc się na przebywanie odłowionych psów w określonych warunkach, świadomie dopuszczali do zadawania im bólu i cierpienia, co w żadnym razie nie jest okolicznością ich odciążającą. Właśnie od lekarza weterynarii wymagać należy szczególnej troski i dbałości o ochronę życia i zdrowia zwierząt znajdujących się w jego, choćby czasowym, posiadaniu. Trudno też uznać, aby potrzebna była fachowa wiedza do ustalenia, że pies musi się prawidłowo odżywiać, może być chory czy też że nie może przebywać w odchodach.

Reasumując, ukształtowany w doktrynie i orzecznictwie pogląd, że przestępstwo znęcania się nad zwierzętami można popełnić wyłącznie z zamiarem bezpośrednim, ogranicza karalność znęcania się do czynów „sadyistycznych”²⁵ i w zasadzie depenalizuje główne i powszechne przejawy znęcania się nad zwierzętami. Powinna zostać dopuszczona możliwość popełnienia czynów z art. 6 ust. 2 z zamiarem ewentualnym, natomiast czyny popełnione z zamiarem bezpośrednim sprawiania bólu i cierpienia stanowić powinny przestępstwo kwalifikowane, zagrożone karą o wyższej górnej granicy²⁶. Dla zaistnienia przesłanek znęcania się nad zwierzętami sprawca nie musi chcieć wywołać u zwierzęcia ból lub cierpienie i do tego dążyć. Wystarczy, że zamiarem swoim sprawca obejmuje jedną lub więcej czynności sprawczych, takich jak na przykład zaniechanie podjęcia koniecznego leczenia²⁷.

Stosowana przez sądy wykładnia art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt w większości przypadków ma charakter zawężający, który nie jest zgodny z oczekiwaniami społecznymi. Otwartym pozostaje pytanie o intencje prawodawcy w przedmiocie art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt. Wszak prawodawca uznał określone formy zachowań jako naganne wobec zwierząt i świadczące o znęcaniu się nad nimi. Być może problem tkwi w braku spójności rozumienia winy na gruncie dogmatyki prawa karnego.

---

²⁵ D. Karaś, „Niech zwierzęta mają prawa”! *Monitoring ścigania oraz karania sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom*, „Przegląd Prawa i Administracji” 108, 2017, s. 22.

²⁶ *Raport o problemie bezdomnych zwierząt...*, s. 86.

²⁷ K. Topczewska, *op. cit.*, s. 13.

Bibliografia

- Błońska B., *Czy można „niechcący” znęcać się nad zwierzęciem?*, „Otwarte Klatki” 17.10.2020, <https://www.otwarteklatki.pl/blog/czy-mozna-niechcacy-znecac-sie-nad-zwierzeciem>.
- Drwęski L., *Ocena skuteczności ścigania przestępstw związanych z ochroną zwierząt — obraz statystyczny*, [w:] *Status zwierzęcia. Zagadnienia filozoficzne i prawne*, red. T. Gardocka, A. Gruszczyńska, Toruń 2012.
- Gabriel-Węglowski M., *Przestępstwa przeciwko humanitarnej ochronie zwierząt*, Toruń 2008.
- Helios J., Jedlecka W., Ławniczak A., *Aspekty prawne, filozoficzne oraz religijne ochrony roślin i zwierząt — wybrane zagadnienia*, Wrocław 2016.
- Karaś D., „Niech zwierzęta mają prawa”! *Monitoring ścigania oraz karania sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom*, „Przegląd Prawa i Administracji” 108, 2017.
- Kowalewska-Lukuć M., *Wina w prawie karnym*, <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publika-cje/monografie/wina-w-prawie-karnym-369450900>.
- Kuszelewicz K., *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019.
- Misiewicz J., *Odpowiedzialność karna za naruszenia przepisów ustawy o ochronie zwierząt i o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych. Część I, „Życie Weterynaryjne” 2020, nr 95 (3)*.
- Mozgawa M., *Prawnokarne aspekty ochrony zwierząt*, [w:] *Prawna ochrona zwierząt*, red. M. Mozgawa, Lublin 2002.
- Raport o problemie bezdomnych zwierząt*, red. T. Wypych, Fundacja dla Zwierząt „Argos”, Warszawa 2016.
- Rudy M., *Traktat o uśmiercaniu zwierząt*, Warszawa 2019.
- Skuczyński P., Zientara A., *Prawnokarna ochrona zwierząt a filozoficzny i teoretyczny prawny problem wartości i praw podmiotowych*, [w:] *Status zwierzęcia. Zagadnienia filozoficzne i prawne*, red. T. Gardocka, A. Gruszczyńska, Toruń 2012.
- Świecki D., *Wina w prawie karnym materialnym i procesowym*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 11–12.
- Topczewska K., *Ustawa o ochronie zwierząt. Informator prawny dla praktyków*, Warszawa 2019.
- Ustawa o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 roku, Dz.U. z 2020 r. poz. 638.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 2345, 2447).
- Waldau P., *Co każdy powinien wiedzieć. Prawa zwierząt*, przeł. M. Różycki, Warszawa 2021.
- Więckowska K., *Znęcanie się nad zwierzętami na gruncie ustawy o ochronie zwierząt — kilka refleksji de lege lata*, [w:] *Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. B. Błońska, W. Gogłóża, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, Warszawa 2017.
- Wytoczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie prawnokarnej ochrony rodziny z 9 czerwca 1976 roku, sygn. VI KZP 13/75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86.

Zajac A., *Problemy interpretacyjne tekstu ustawy o ochronie zwierząt — zagadnienia wybrane*, [w:] *Prawo zwierząt do ochrony przed cierpieniem. Wybrane problemy*, red. J. Helios, W. Jedlecka, Toruń 2019.

Orzecznictwo

Wyrok SN z 21 października 1999 roku, sygn. VKKN 580/97.

Wyrok SN z 16 listopada 2009 roku, sygn. V KK 187/09.

Wyrok SN z 14 kwietnia 2016 roku, sygn. V KK 458/15.

Wyrok SN z 7 lipca 2020 roku, sygn. II KK 222/19.

Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z 8 czerwca 2021 roku, sygn. IX Ka 422/21.

Wyrok Sądu Rejonowego w Sokółce z 22 października 2013 roku, sygn. II K 224/13.

The problem of willful misconduct in the crime of animal abuse

Abstract

This article is an attempt to reflect on the role of guilt as a criminal law structure for the legal protection of animals in the case of animal abuse. It distinguishes two groups of issues: first, the concept of guilt in criminal law, with particular emphasis on intentional guilt and direct intention; second, the analysis of the animal abuse crime in the doctrine and jurisprudence.

Keywords: the crime of abusing animals, intentional guilt, direct intention, harming animals.

Z problematyki przestępczości przedsiębiorstw w prawie karnym gospodarczym. Uwagi o systemie sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary

PIOTR OCHMAN

ORCID: 0000-0001-5590-3299

Katedra Kryminologii i Nauk o Bezpieczeństwie
Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

Globalizacja i przenikanie się skomplikowanych struktur gospodarczych, a także nowe trendy przestępczości gospodarczej wymagają stworzenia instrumentów prawnych stanowiących skuteczną przeszkodę przed aktywnością podmiotów niebędących tradycyjnymi (w ujęciu prawnokarnym) ich sprawcami. To właśnie podmioty zbiorowe coraz częściej stają się bowiem bezpośrednimi animatorami, a także beneficjentami działań przestępczych. Przedmiotem artykułu będzie analiza systemu sankcji przewidzianych wobec podmiotów zbiorowych na podstawie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Prowadzone rozważania będą także uwzględniały rozwiązania przewidziane przez rządowy projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, który został skierowany do sejmuna poprzedniej kadencji 11 stycznia 2019 roku.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność podmiotów zbiorowych, przestępczość przedsiębiorstw, prawo karne gospodarcze, przestępstwa gospodarcze.

Uwagi wprowadzające

1. Nowe przejawy tak zwanej przestępczości przedsiębiorstw¹ powodują konieczność dostosowania prawnych ram przeciwdziałania i zapobiegania tej formie patologii społecznej. Postępująca globalizacja, przenikanie się skomplikowanych struktur gospodarczych, a także nowe trendy przestępczości gospodarczej wymagają stworzenia instrumentów prawnych stanowiących skuteczną przeszkodę przed aktywnością podmiotów niebędących tradycyjnymi (w ujęciu prawnokarnym) ich sprawcami, to jest niemających statusu osoby fizycznej. To właśnie podmioty zbiorowe coraz częściej stają się bowiem bezpośrednimi animatorami, a także beneficjentami działań przestępczych. Jakkolwiek w nauce prawa karnego zagadnienie odpowiedzialności karnej osób prawnych nie jest szczególnie nowe², to jednak szerzej zakrojona dyskusja w tym zakresie zapoczątkowana została w Polsce dopiero w związku z uchwaleniem³ ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁴. Taki stan rzeczy był konsekwencją licznych man-

¹ Szerzej zob. O. Górniok, *Przestępczość przedsiębiorstw i karania jej sprawców*, Warszawa 1995.

² P. Ochman, *Kilka uwag na temat materialnoprawnych podstaw odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w świetle projektowanych zmian*, [w:] *Reforma prawa karnego w latach 2015–2019*, red. P. Góralski, A. Muszyńska, Warszawa 2020, s. 461–463.

³ Zob. B. Nita, *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym*, Sopot 2008, s. 19.

⁴ Ustawa z dnia 28 października 2002 roku (Dz.U. z 2002 r. Nr 197, poz. 1661), dalej: uopz. Zob. na przykład S. Waltoś, *Wprowadzenie do problematyki odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Apelacja Gdańska” 2003, nr 3; J. Garus–Ryba, *Osoba prawna jako podmiot przestępstwa — modele odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 2; J. Skupiński, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych na tle polskiej ustawy z dnia 28 października 2002 roku (próba zarysu problematyki)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 11, 2003; L. Mering, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za przestępstwa przeciwko środowisku (wybrane zagadnienia)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 11, 2003; J. Skorupka, *Model odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych w prawie polskim na tle prawa międzynarodowego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 14, 2003; B. Mik, *Charakter prawny odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w świetle ustawy z dnia 28 października 2002 r.*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 7–8; M. Filar, *Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych (na tle ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*

kamentów rozwiązań forsowanych w projekcie przedmiotowej ustawy. Dotyczyły one zwłaszcza zasad odpowiedzialności, zasad karania czy też katalogu czynów zabronionych, za które podmioty zbiorowe miałyby ponosić odpowiedzialność⁵. Nadzieja na to, że uchwalenie ustawy będzie pokłosiem gruntownie przemyślanych rozwiązań była bezpodstawną⁶. Okazało się bowiem, że na gruncie uchwalonego tekstu ustawy pojawiały się kolejne wątpliwości dotyczące implementowanego jej przepisami charakteru prawnego odpowiedzialności podmiotów zbiorowych⁷, przesłanek tej odpowiedzialności⁸, zasad stosowania wobec podmiotów zbiorowych kary pieniężnej⁹, a także różnych zagadnień proceduralnych¹⁰. Atmosfery wokół ustawy nie polepszało z pewnością i to, że wyrokiem z dnia 3 listopada 2004 roku Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją RP przepisów art. 4 w zw. z art. 36 ust. 1, art. 5 w zakresie dotyczącym art. 3 pkt 4 oraz art. 7, 17, 18, 20, 21 i 33 uopz¹¹. Wskazane powyżej ilustracyjnie „trudne początki” ustawy o odpowie-

---

z 28 października 2002 r.), [w:] *Przestępczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej*, red. A. Adamski, Toruń 2003, s. 588 n.; J. Garstka, *Charakterystyka ustawy z dnia 28 października 2002 roku o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, [w:] *Przestępczość gospodarcza...*, s. 575 n.; B. Namysłowska-Gabrysiak, *Odpowiedzialność karna osób prawnych*, Warszawa 2003; D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004.

⁵ Z. Siwik, *Opinia o projekcie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (projekt ustawy z dnia 9 maja 2002 r.)*, „Przegląd Legislacyjny” 2002, nr 3, s. 91 n.

⁶ S. Waltoś, *op. cit.*, s. 7. Zob. też K. Ondrysz, *Przesłanki odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary — po nowelizacji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 20, 2006, s. 89–105.

⁷ Zob. na przykład B. Mik, *op. cit.*, s. 49–67.

⁸ Zob. na przykład B. Nita-Świątłowska, *Czyn zawiniony jako podstawa odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, [w:] *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych*, red. A. Adamski, Toruń 2012, s. 553–565.

⁹ Zob. na przykład T. Razowski, *Wadliwość określenia kary pieniężnej w ustawie z 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 79–87.

¹⁰ W. Grzeszczyk, *Wątpliwości proceduralne związane ze stosowaniem ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 1, s. 70–81.

¹¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 3 listopada 2004 roku, sygn. K 18/03 (Dz.U. z 2004 r. Nr 243, poz. 2442). Wskazane przepisy utraciły moc z dniem 30 czerwca 2005 roku.

działności podmiotów zbiorowych na długi czas zdeterminowały praktykę ścigania tego przejawu patologii gospodarczych¹². Zwalczanie przestępczości przedsiębiorstw nie było jednak wyłącznie elementem krajowej legislacji. Obowiązek ochrony obrotu gospodarczego przed patologiami, których źródło wynika z aktywności podmiotów zbiorowych, wynikał bowiem z wielu aktów prawnych o różnej randze, wśród których wskazać można zalecenie Rady Europy nr R (88) 18 w sprawie odpowiedzialności przedsiębiorstw będących osobami prawnymi za przestępstwa popełnione w ramach prowadzonej przez nie działalności, prawnokarną konwencję o korupcji, konwencję w sprawie zwalczania za pośrednictwem prawa karnego nadużyć na szkodę interesów finansowych Unii, konwencję o cyberprzestępczości, konwencję o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych czy też konwencję o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa.

---

¹² Warto w tym kontekście wskazać na orzeczenia Sądu Najwyższego, w których wskazywano, że pominięcie w tym przepisie przesłanki własnej odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za czyny osób wskazanych w art. 3 pkt 1, przy niewprowadzeniu jakichkolwiek innych zasad odpowiedzialności podmiotu za działania osób nim zarządzających, spowodowało niemożliwość pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności za czyny zabronione tej kategorii osób; zob. postanowienie z 5 maja 2009 roku, sygn. IV KK 427/08, a także wyroki SN: z 24 marca 2011 roku, sygn. V KK 417/10; z 6 kwietnia 2011 roku, sygn. V KK 15/11; z 11 kwietnia 2011 roku, sygn. V KK 27/11; z 18 października 2011 roku, sygn. IV KK 276/11; z 28 października 2011 roku, sygn. III KK 266/11; z 4 listopada 2011 roku, sygn. V KK 136/11; z 26 stycznia 2012 roku, sygn. IV KK 266/11; z 7 marca 2012 roku, sygn. III K 265/11; z 7 marca 2012 roku, sygn. II KK 23/12; z 11 kwietnia 2012 roku, sygn. 254/11; z 12 lipca 2012 roku, sygn. V KK 181/12; z 29 stycznia 2013 roku, sygn. V KK 438/12; z 11 kwietnia 2013 roku, sygn. 2V KK 21/13; z 8 maja 2013 roku, sygn. V KK 75/13; z 8 maja 2013 roku, sygn. V KK 32/13; z 8 maja 2013 roku, sygn. V KK 76/13; z 18 września 2013 roku, sygn. V KK 187/13; z 11 marca 2014 roku, sygn. V KK 13/14; z 4 września 2014 roku, sygn. V KK 254/14; z 28 stycznia 2015 roku, sygn. V KK 457/14; z 17 lutego 2015 roku, sygn. V KK 421/14; z 17 lutego 2015 roku, sygn. V KK 7/15; z 3 września 2015 roku, sygn. V KK 268/15; z 17 marca 2016 roku, sygn. V KK 22/16; z 14 grudnia 2017 roku, sygn. V KK 445/17. W zasadzie dopiero w związku ze zmianą ustawy dokonaną ustawą z 29 lipca 2011 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny, ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2011 r. Nr 191, poz. 1135) problem ten został rozwiązany.

2. Obecnie, mimo podejmowania różnych inicjatyw na rzecz zmian obowiązującej ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary¹³, nie udało się całościowo zrewidować modelu i zasad odpowiedzialności podmiotów kolektywnych. Aktualny model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych opiera się na odpowiedzialności za czyn reprezentanta podmiotu zbiorowego, za który to quasi-winę ponosi podmiot zbiorowy (tak zwaną winę organizacyjną, winę w wyborze lub winę w nadzorze — art. 5 uopz). Warunkiem *sine qua non* odpowiedzialności podmiotu zbiorowego jest, aby inkryminowany na podstawie uopz czyn reprezentanta tego podmiotu przyniósł lub mógł przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową (art. 3 uopz). Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego nie odnosi się do wszystkich czynów zabronionych, lecz wyłącznie do określonych w przepisie art. 16 uopz. Warunkiem odpowiedzialności podmiotu zbiorowego jest zaistnienie prejudykatu, to jest stwierdzenie faktu popełnienia czynu zabronionego przez osobę fizyczną prawomocnym wyrokiem skazującym tę osobę, wyrokiem warunkowo umarzającym wobec niej postępowanie karne albo postępowanie w sprawie o przestępstwo skarbowe, orzeczeniem o udzielenie tej osobie zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności albo orzeczeniem sądu o umorzeniu przeciwko niej postępowania z powodu okoliczności wyłączającej ukaranie sprawcy (art. 4 uopz).

3. Środki zapobiegania przestępczości gospodarczej mogą być klasyfikowane przy wykorzystaniu wielu kryteriów¹⁴. W przypadku, gdy podstawę dyferencjacji stanowi sposób ich oddziaływania, wyróżnić można środki o charakterze prewencyjnym oraz represyjnym¹⁵. Z kolei jeżeli kryterium podziału stanowić będzie przynależność gałęziowa określonych instrumentów, wyróżnić można karne i pozakarne (osobo-

---

¹³ Dz.U. z 2020 r. poz. 358 ze zm., dalej: uopz. Szerzej zob. P. Ochman, *op. cit.*, s. 464–467.

¹⁴ Zob. S. Gabryszewski, T. Oczkowski, *Zapobieganie i zwalczanie przestępczości gospodarczej*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 12, s. 51–60; O. Górniok, *Środki zapobiegania przestępczości gospodarczej w zaleceniach Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 1992, z. 10, s. 24–31.

¹⁵ L. Lernell, *Przestępczość gospodarcza*, Warszawa 1968, s. 184–185.

we¹⁶ i rzeczowe¹⁷) środki zapobiegania przestępczości gospodarczej¹⁸. W doktrynie prawa karnego gospodarczego pojawia się jeszcze inny podział, którego istotą jest trójstopniowy model ochrony obrotu gospodarczego¹⁹, tworzony przez środki ochrony cywilnoprawnej, instytucjonalnej oraz karnoprawnej. Środki należące do szeroko pojętego prawnokarnego systemu przeciwdziałania przestępczości gospodarczej stanowić powinny *ultima ratio*²⁰, w konsekwencji czego należałoby szerzej korzystać z tak zwanych pozakarnych środków eliminacji patologii gospodarczych²¹. W zakresie zwalczania przestępczości przedsiębiorstw wskazuje się w szczególności na potrzebę takiego ukształtowania systemu sankcji, które mogą być nałożone na podmiot zbiorowy, aby służyły one także przeciwdziałaniu dalszym przestępstwom, jak również pozwalały na naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem²².

4. Jednym z elementów przeciwdziałania przestępczości przedsiębiorstw jest zwłaszcza odpowiednie ukształtowanie systemu sankcji, mające na celu efektywne zwalczanie patologii w tym zakresie. Przedmiotem artykułu będzie zatem analiza systemu sankcji przewidzianych wobec podmiotów zbiorowych na podstawie uopz. Prowadzone rozważania będą także uwzględniały rozwiązania przewidziane przez rządowy projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary²³, który został skierowany do sejmu po-

¹⁶ Zob. S. Gabryszewski, T. Oczkowski, *op. cit.*, s. 53.

¹⁷ *Ibidem*, s. 54.

¹⁸ *Ibidem*, s. 51.

¹⁹ Zob. R. Kuciński, *Przestępstwa giełdowe*, Warszawa 2000, s. 47.

²⁰ Zob. W. Wolter, *Granice i zakres prawa karania*, „Państwo i Prawo” 1957, z. 2, s. 243–244.

²¹ Szerzej na ten temat zob. O. Górniok, *Problemy przestępczości gospodarczej w zaleceniach Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 1991, z. 9, s. 45–54; *eadem*, *Środki zapobiegania przestępczości gospodarczej...*, s. 24–31; *eadem*, *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie*, Warszawa 1994, s. 163–167; *eadem*, *Pojęcie karnego prawa gospodarczego i jego szczególne problemy*, [w:] *Prawo karne gospodarcze*, red. O. Górniok, Warszawa 2003, s. 27–30.

²² Zalecenie Rady Europy nr R (88) 18 w sprawie odpowiedzialności przedsiębiorstw będących osobami prawnymi za przestępstwa popełnione w ramach prowadzonej przez nie działalności.

²³ Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1211-2019/\\$file/8-020-1211-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1211-2019/$file/8-020-1211-2019.pdf) (dostęp: 24.11.2021).

przedniej kadencji 11 stycznia 2019 roku. Z dostępnych statystyk wynika bowiem²⁴, że liczba postępowań przeciwko podmiotom zbiorowym toczących się przed sądami jest znikoma, a orzekane wobec tych podmiotów kary pieniężne nie są wysokie (od 1000 do 12 000 zł). Podjęta zostanie próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, na ile ustawowy system sankcji przewidziany przez ustawę o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary jest celowy, racjonalny i uzasadniony do zwalczania fenomenu przestępczości przedsiębiorstw.

Uwagi szczegółowe

1. Kwestie terminologiczne. Jakiś czas temu wyrażono pogląd, zgodnie z którym

poszukując analogii pomiędzy systemem środków orzekanych wobec podmiotu zbiorowego a systemem kar przewidzianych w kodeksie karnym, dałoby się przeprowadzić podobny ich podział, wyodrębniając karę stanowiącą reakcję zasadniczą na czyn zabroniony oraz sankcje o charakterze i funkcjach zbliżonych do znanych prawu karnemu środków karnych²⁵.

Niemniej stanowczo zaprotestowano przeciwko utożsamianiu terminologii używanej na gruncie tradycyjnego prawa karnego do materii regulowanej przez uopz, a w szczególności recypowania karnoprawnego terminu „środek karny”²⁶, pojawiającego się w rozważaniach dotyczących tytułowego zagadnienia²⁷. Wydaje się jednak, że obecnie, biorąc także pod uwagę ewolucję poglądów w przedmiocie charakteru prawnego odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary²⁸, uznać należy, że taka recepcja terminologiczna — z za-

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ J. Giezek, G. Łabuda, *System sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11, s. 81.

²⁶ *Ibidem*; T. Razowski, *Wadliwość określenia kary pieniężnej w ustawie z 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 79–80.

²⁷ Na przykład M. Filar, [w:] M. Filar, Z. Kwaśniewski, D. Kala, *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, Toruń 2003, s. 63; D. Habrat, *Analiza kar i środków karnych określonych w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 1, s. 91.

²⁸ B. Nita, *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym*, Sopot 2008, s. 19.

strzeżeniem, że odnosi się do rozwiązań przewidzianych w uopz — nie jest niczym niewłaściwym²⁹. Aktualnie obowiązująca ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary przewiduje jedną karę, to jest pieniężną, oraz bogaty katalog środków karnych, do których zaliczyć można wielopostaciowy przepadek, jak również różnego rodzaju zakazy i dolegliwości związane z działalnością tego podmiotu.

2. Kara pieniężna. Obecnie jedyną karą przewidzianą przepisami uopz jest kara pieniężna. Treść ustawy odnosi się do stworzenia określonej dolegliwości o charakterze finansowym. Podstawę orzeczenia wskazanej kary stanowi przepis art. 7 uopz, który od uchwalenia ustawy zmieniał się kilkakrotnie. W tekście pierwotnym uopz kara pieniężna mogła być orzeczona w wysokości do 10% przychodu określonego w trybie przepisów o podatku dochodowym od osób prawnych, osiągniętego w roku podatkowym poprzedzającym wydanie orzeczenia, a gdy przychód ten był niższy niż 1 000 000 zł, karę pieniężną należało orzec w wysokości do 10% wydatków poniesionych w roku poprzedzającym wydanie orzeczenia. W każdym przypadku nie mogła być ona jednak niższa niż 5000 zł. W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych brakowało jakiegokolwiek wyjaśnienia w przedmiocie takiego ukształtowania kary pieniężnej w pierwotnym brzmieniu ustawy³⁰. Rozwiązania przewidziane w tym zakresie stanowiły przedmiot krytyki³¹. W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 3 listopada 2004

²⁹ M. Filar, *Zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w prawie polskim de lege lata*, [w:] *Zagadnienia ogólne. System Prawa Karnego*, t. 1, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 436.

³⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych, Druk Sejmowy nr 706, s. 23.

³¹ M. Filar, [w:] M. Filar, Z. Kwaśniewski, D. Kala, *op. cit.*, Toruń 2003, s. 63; B. Nita, *Materialnoprawne i procesowe założenia ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, cz. II*, „Radca Prawny” 2003, nr 6; A. Bartosiewicz, *Spółki osobowe a odpowiedzialność podmiotów zbiorowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 9, s. 57; G. Dźwigala, M. Guzowski, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione*, „Przegląd Podatkowy” 2003, nr 12, s. 17–18; A. Tomaszek, *Zasady wymierzania kar wobec podmiotów zbiorowych na podstawie OdpZbiorU*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 24, tezy 5–6; J. Giezek, G. Łabuda, *System sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11, s. 82–88; D. Habrat, *op. cit.*, s. 93–96;

roku, sygn. K 18/03, uznano rozwiązanie przyjęte w tekście pierwotnym ustawy za niezgodne z Konstytucją RP. W uzasadnieniu przedmiotowego wyroku wskazano w szczególności, że po pierwsze:

w praktyce ustalenie przychodu podmiotu niepodlegającego ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych „w trybie przepisów o podatku dochodowym od osób prawnych” może nastroczać trudności, zwłaszcza w wypadku podmiotów, na których nie ciąży obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych. Ponadto z uopz nie wynika jednoznacznie, co w istocie powinno stanowić podstawę ustalenia przychodu przy wymiarze kary, czy suma przychodu wyliczona wyłącznie na potrzeby wymiaru kary pieniężnej, czy też zeznanie podatkowe. W tym ostatnim wypadku może powstać wątpliwość, do jakiej kwoty należy się odnieść, gdy dokonano korekty zeznania podatkowego (czy to przez podatnika, czy na mocy decyzji podatkowej).

Po drugie:

jeszcze większe trudności może sprawiać związenie wymiaru kary z wysokością poniesionych wydatków, w sytuacji gdy przychód jest niższy niż 1 000 000 zł. Nie wnikając w *ratio legis* takiego rozwiązania, należy podkreślić, że pojęcie wydatku nie zostało zdefiniowane w ustawie, brak też odesłania do innych aktów prawnych.

Po trzecie:

związenie wymiaru kary pieniężnej z przychodem (wydatkami) podmiotu zbiorowego za rok poprzedzający wydanie orzeczenia zasługuje na negatywną ocenę. Tak określona konstrukcja wymiaru kary całkowicie zrywa związek pomiędzy popełnionym czynem a wysokością kary. W okresie pomiędzy popełnieniem czynu zagrożonego pod groźbą kary a jej orzeczeniem, w sytuacji finansowej podmiotu zbiorowego mogą nastąpić zasadnicze zmiany skutkujące wysokością kary. Wymiar kary, nieskorelowany z sytuacją gospodarczą podmiotu zbiorowego w chwili popełnienia czynu, ale uzależniony od przyszłych zdarzeń gospodarczych, nie pozwala przewidzieć konsekwencji zachowania niezgodnego z prawem.

Powyższe argumenty przemówiły za tym, że przepis art. 7 oraz 17, 18, 20 i 21 uopz uznano za niezgodne z przepisem art. 2 Konstytucji RP. W konsekwencji podjęte zostały działania mające na celu zmianę wskazanego stanu rzeczy i uchwalono w dniu 28 lipca 2005 roku ustawę o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny

---

B. Namysłowska-Gabrysiak, *Konstytucyjność przepisów ustawy z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 9; T. Razowski, *Wadliwość określenia kary pieniężnej w ustawie z 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 79–87.

zabronione pod groźbą kary³², w której poddano rewizji w szczególności właśnie dotychczasową treść przepisu art. 7 uopz. W świetle powyższej zmiany, od 5 października 2005 roku wobec podmiotu zbiorowego można było orzec karę pieniężną w wysokości od 1000 do 20 000 000 zł, nie wyższą jednak niż 10% przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn zabroniony będący podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, nie niższą jednak niż 5000 zł. Zdefiniowano także pojęcie przychodu, który powinien być określany na podstawie sporządzonego przez podmiot zbiorowy sprawozdania finansowego albo w oparciu o podsumowanie zapisów w księgach podatkowych, o których mowa w art. 3 pkt 4 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku — Ordynacja podatkowa³³. W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary wskazano, że danymi pozwalającymi na określenie przychodu podmiotu zbiorowego w rozumieniu wprowadzanej, nowej regulacji prawnej dysponują organy skarbowe i na nich opierałyby się sądy orzekające o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych³⁴. Rozwiązanie takie ponownie stało się przedmiotem krytyki. Wskazywano w szczególności, że ustalenie przychodu na podstawie sprawozdania finansowego lub ksiąg rachunkowych nie daje możliwości weryfikacji widniejących w nich zapisów³⁵. Następnie, ustawą z dnia 25 marca 2011 roku o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców³⁶, dokonano kolejnej zmiany ustawowego kształtu kary pieniężnej orzekanej na podstawie uopz. Od 1 lipca 2011 roku wobec podmiotu zbiorowego sąd może orzec karę pieniężną w wysokości od 1000 do 5 000 000 zł. Nie może ona jednak przekraczać 3% przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn zabroniony będący podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego. W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli

³² Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1492.

³³ Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60; Nr 85, poz. 727; Nr 86, poz. 732; Nr 143, poz. 1199.

³⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Druk Sejmowy nr 3837, s. 2.

³⁵ M. Filar, *Zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych...*, s. 436.

³⁶ Dz.U. z 2011 r. Nr 106, poz. 622.

i przedsiębiorców wskazano, że przedmiotowa zmiana treści art. 7 urealnia wysokość kary pieniężnej w sposób odpowiadający realiom gospodarczym, dzięki czemu „kary pieniężne będą miały racjonalny charakter przez powiązanie ich wysokości z osiąganymi przez podmiot zbiorowy wynikami finansowymi”³⁷. Przedmiotowa nowelizacja zdeterminowała obecny kształt kary pieniężnej określonej w uopz. Jest ona teraz orzekana zasadniczo obligatoryjnie („sąd orzeka karę pieniężną”). Ogólne granice kary pieniężnej wynoszą od 1000 do 5 000 000 zł, przy czym kara pieniężna nie może przekroczyć 3% przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn zabroniony będący podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego. Uopz przewiduje jednak instytucję odstąpienia od orzeczenia kary pieniężnej. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, gdy czyn zabroniony stanowiący podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego nie przyniósł temu podmiotowi korzyści, sąd może odstąpić od orzeczenia kary pieniężnej, poprzestając na orzeczeniu przepadku, zakazu lub podania wyroku do publicznej wiadomości (z zastrzeżeniem przepisów art. 8 ust. 2 i art. 11 uopz, określających zasady orzekania tych środków). Wykonanie kary pieniężnej następuje na podstawie odpowiednio stosowanych przepisów kodeksu karnego wykonawczego dotyczących wykonania kary grzywny. Obecny kształt kary pieniężnej z perspektywy skutecznego instrumentu zwalczania przestępczości przedsiębiorstw jednoznacznie oceniony być powinien jako niewłaściwy. Po pierwsze, górna granica kary pieniężnej orzekanej wobec podmiotów zbiorowych jest częstokroć znacznie niższa aniżeli górna granica kary grzywny orzekanej wobec osób fizycznych³⁸. Po drugie, wydaje się, że ograniczenie orzekania kary pieniężnej do określonego pułapu przychodu osiągniętego przez podmiot zbiorowy w roku obrotowym popełnienia czynu zabronionego nie jest zasadne, gdyż ocenie powinna podlegać rzeczywista kondycja finansowa podmiotu zbiorowego, z uwzględnieniem ewentualnych czynności zmierzających do ukrycia mienia, po to, by kara pieniężna wymierzona w orzeczeniu kończącym

³⁷ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców, Druk Sejmowy nr 3656, s. 10.

³⁸ Przykładowo wobec osoby fizycznej będącej sprawcą przestępstwa określonego w przepisie art. 171 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku — Prawo bankowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1896 ze zm.).

postępowanie nie była tylko abstrakcyjną liczbą, lecz z jednej strony stanowiła realną dolegliwość, z drugiej natomiast była egzekwowalna i nie sprowadzała procesu karania do czynności wyłącznie symbolicznej. Zmiany w zakresie modelu kary pieniężnej przewidziano w projekcie zarówno co do jej wysokości, jak i zasad wymiaru. Wysokość kary pieniężnej została zwiększona zarówno jeśli chodzi o dolną, jak i górną granicę w relacji do obecnego stanu prawnego. Według projektu granice kary pieniężnej mają wynosić od 30 000 do aż 30 000 000 zł. Jeżeli jednak cele kary, a w szczególności wzgląd na zapewnienie funkcjonowania podmiotu zbiorowego w sposób zgodny z zasadami należytej staranności, zostaną spełnione, sąd zamiast kary może orzec środek albo środki, o których mowa w art. 16 projektu³⁹. Biorąc pod uwagę, że kara powinna być dostosowana do sytuacji majątkowej konkretnego podmiotu zbiorowego, arbitralne określanie wysokości jej dolnej granicy nie jest posunięciem pożądanym. Wszak może się okazać, że z uwagi na realną sytuację finansową podmiotu zbiorowego nie będzie on w stanie uiścić kwot orzeczonych tytułem kary pieniężnej. Z drugiej strony, niewątpliwie należałoby stworzyć mechanizm pozwalający na zweryfikowanie rzeczywistej sytuacji majątkowej podmiotu zbiorowego przez niezależny i profesjonalny podmiot. Tylko bowiem stworzenie ram pozwalających na orzeczenie kary pieniężnej w sposób stanowiący realną dolegliwość wobec podmiotu zbiorowego będzie skutecznym instrumentem zwalczania przestępczości przedsiębiorstw. W przeciwnym wypadku, kara pieniężna może być elementem wkalkulowanym w zwykłe ryzyko działalności biznesowej podmiotu zbiorowego.

3. Projektowana kara rozwiązania podmiotu zbiorowego. W przeciwieństwie do dotychczasowego stanu rzeczy, w projekcie przewidziano obok kary pieniężnej również karę rozwiązania podmiotu zbiorowego. W innym kształcie, gdyż jako jeden z zakazów możliwych do orzeczenia wobec podmiotu zbiorowego (zakaz prowadzenia określonej działalności podstawowej lub ubocznej) sankcja ta występowała już w tekście pierwotnym obecnie obowiązującej ustawy⁴⁰. W sposób natu-

³⁹ Szerzej na ten temat w dalszej części artykułu.

⁴⁰ Środek ten został usunięty z katalogu środków karnych, które można orzec wobec podmiotu zbiorowego, ustawą z 25 marca 2011 roku o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców (Dz.U. z 2011 r. Nr 106, poz. 622 ze zm.).

ralny powinna ona wrócić do ustawy, gdyż zupełnie racjonalne i zgodne z aktami międzynarodowymi jest, aby w przypadku, gdy podmiot kolektywny w ramach działalności „popelnia” przestępstwa, działalności tej nie mógł prowadzić. Rzecz w tym, że proponowany kształt tej, teraz, kary budzi wątpliwości. Sąd może orzec karę rozwiązania podmiotu zbiorowego, jeżeli ten, ponoszący odpowiedzialność na podstawie art. 5, w całości lub w znacznej części służył do popełnienia czynu zabronionego zagrożonego karą pozbawienia wolności nie niższą niż 5 lat, a jego dalsze funkcjonowanie zagraża bezpieczeństwu obrotu gospodarczego lub gdy uprzednio orzeczono wobec niego karę pieniężną, a orzeczenie innej kary nie jest wystarczające do osiągnięcia jej celów, w szczególności nie zapewni przestrzegania przez podmiot zbiorowy zasad należytej staranności. Sąd orzeka równocześnie o przeniesieniu własności składników lub praw majątkowych podmiotu zbiorowego na rzecz Skarbu Państwa, chyba że podlegają one zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi. Powstaje pytanie, kiedy należy uznać, że „część podmiotu zbiorowego” służąca do popełnienia czynu zabronionego była znaczna, jak również, czy faktycznie chodzi tutaj o zapewnienie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, z uwagi na to, że czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności nie niższą niż 5 lat stanowi zbrodnię, a takie w prawie karnym gospodarczym praktycznie nie występują. Przykładowo w kodeksie karnym do zbrodni „gospodarczych” zaliczyć można przestępstwo fałszowania pieniędzy (art. 310 § 1 k.k.) oraz typ kwalifikowany przestępstwa fałszowania faktur (art. 277a k.k.). Niemniej jednak proponowana dolegliwość tej kary budzi wątpliwości z punktu widzenia zasady proporcjonalności, ale przede wszystkich zakazu orzekania przepadku całego majątku (art. 46 Konstytucji RP⁴¹). Nie

W jej uzasadnieniu wskazano, że chodzi o „uchylenie martwego w praktyce przepisu określającego zakaz prowadzenia działalności podstawowej lub ubocznej. Zakaz ten, orzeczony przez sąd, doprowadzi do zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej i upadłości przedsiębiorstw” (uzasadnienie rządowego projektu ustawy o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców, Druk Sejmowy nr 3656, s. 10). Warto wskazać, że uchylony przepis dotyczył jednak wyłącznie określonej działalności podstawowej lub ubocznej, a nie wszelkiej działalności wykonywanej przez podmiot zbiorowy.

⁴¹ P. Sarnecki, *Artykuł 46*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, s. 2.

mniej istotne jest, że zgodnie z art. 41 ust. 4 projektu stosunki pracy, których stroną jest podmiot zbiorowy, wygasają z mocy prawa z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia o rozwiązaniu podmiotu zbiorowego, a więc kara ta nie dotyczy wyłącznie podmiotu zbiorowego, ale także jego pracowników. W tym kontekście może bardziej zasadnym byłoby nawiązanie do obowiązującej w pierwotnym tekście uopz konstrukcji zakazu prowadzenia działalności podstawowej lub ubocznej, którego nie można było orzec, gdyby mogło to doprowadzić do upadłości albo likwidacji podmiotu zbiorowego lub zwolnień grupowych.

4. Zasady stosowania pozostałych sankcji. Na system sankcji orzekanych wobec podmiotu zbiorowego oprócz kary pieniężnej składają się również środki karne, do których zaliczyć można orzekany obligatoryjnie wielopostaciowy przypadek („wobec podmiotu zbiorowego orzeka się”) oraz fakultatywne („wobec podmiotu zbiorowego można orzec”) zakazy i dolegliwości związane z działalnością podmiotu zbiorowego.

5. Przypadek. Bez dyskusyjnie na sferę majątkową podmiotu zbiorowego oddziaływać może określony w przepisie art. 8 uopz przypadek. Jest to środek znany tradycyjnemu systemowi prawa karnego i jakkolwiek obecnie na gruncie kodeksu karnego *verba legis* nie jest on już zaliczany do środków karnych, to niewątpliwie stanowi środek reakcji karnej. Na gruncie uopz przewidziano sześć postaci przypadku: przedmiotów pochodzących bezpośrednio z czynu zabronionego (tak zwane *producta sceleris*), przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego (tak zwane *instrumenta sceleris*), korzyści majątkowej pochodzącej bezpośrednio z czynu zabronionego, korzyści majątkowej pochodzącej pośrednio z czynu zabronionego, równowartości przedmiotów lub korzyści majątkowej pochodzących bezpośrednio z czynu zabronionego, równowartości przedmiotów lub korzyści majątkowej pochodzących pośrednio z czynu zabronionego. Warto wskazać, że regulacja prawna przypadku w uopz funkcjonuje bez zmian od czasu uchwalenia ustawy. Przypadek orzekany jest co do zasady obligatoryjnie („wobec podmiotu zbiorowego orzeka się przypadek”). Niemniej orzekając przypadek sąd uwzględnia prawomocne orzeczenie o nałożeniu na podmiot zbiorowy odpowiedzialności posiłkowej za karę grzywny lub ściągnięcie równowartości pieniężnej przypadku przedmiotów orzeczone wobec osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 uopz, za

przestępstwo skarbowe, jak również orzeczenie wydane na podstawie art. 24 § 5 kodeksu karnego skarbowego, nakładające na podmiot zbiorowy obowiązek zwrotu korzyści majątkowej osiągniętej w wyniku przestępstwa osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 uopz. Nie wydają się słuszne uwagi w perspektywie ewentualnego konfliktu z konstytucyjną zasadą proporcjonalności⁴², wszak chodzi o zapewnienie efektywnych instrumentów mających na celu pozbawienie sprawcy *sensu largo* korzyści z przestępstwa. Niewątpliwie intencją ustawodawcy było w tym przypadku stosowanie tego środka „w sytuacjach, gdy nie można przedmiotu lub korzyści majątkowej wyodrębnić z majątku sprawcy”⁴³. Środek ten dopełniać ma przewidziane w kodeksie karnym i kodeksie karnym skarbowym wielopostaciowo określone przepadki i w tym kontekście niewątpliwie słuszna jest propozycja, aby subsydiarność tę wyraźnie zaznaczyć w treści przepisu art. 8 uopz⁴⁴. Do wykonania przepadku stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu karnego wykonawczego. Wydaje się, że z punktu widzenia zachowania spójności rozwiązań w zakresie karania podmiotów zbiorowych z tymi, które dotyczą karania osób fizycznych, można by rozważyć wprowadzenie przepadku przedsiębiorstwa należącego do podmiotu zbiorowego, który *de lege lata* nie może być orzeczony wobec podmiotu niemającego statusu osoby fizycznej.

6. Pozostałe środki karne. Oprócz kary pieniężnej oraz przepadku wobec podmiotu zbiorowego można orzec następujące środki: zakaz korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego środkami publicznymi; zakaz dostępu do środków, o których mowa w art. 5 ust. 3 pkt 1 i 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych⁴⁵ — w przypadku skazania osoby, o której mowa w art. 3 za przestępstwo, o którym mowa w art. 9 lub art. 10 ustawy z dnia 15 czerwca 2012 roku o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁶; zakaz korzystania z pomocy organizacji międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem; zakaz ubiegania się o za-

⁴² J. Giezek, G. Łabuda, *op. cit.*, s. 91.

⁴³ D. Habrat, *op. cit.*, s. 96.

⁴⁴ *Ibidem*; M. Filar, *Zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych...*, s. 439.

⁴⁵ Dz.U. z 2021 r. poz. 305 ze zm.

⁴⁶ Dz.U. z 2021 r. poz. 1745 ze zm.

mówienia publiczne oraz podanie wyroku do publicznej wiadomości. Słusznie wskazuje się w literaturze, że nie ma przeszkód odnośnie do kumulacji wskazanych zakazów⁴⁷. Wskazane wyżej zakazy orzeka się w latach, na okres od 1 do 5 lat. Sam katalog środków karnych, które mogą być zastosowane wobec podmiotu zbiorowego, ulegał modyfikacji dwukrotnie. Po pierwsze, ustawą o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców, którą uchylono środek karny zakazu prowadzenia określonej działalności podstawowej lub ubocznej⁴⁸. Po drugie, ustawą z 15 czerwca 2012 roku o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁹ dodano zakaz dostępu do środków pochodzących z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rybackiego oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz przeznaczonych na realizację polityki rolnej. Motywem wprowadzenia powyższego środka karnego było przekonanie, że

aktualnie obowiązujące przepisy polskie nie zawierają podstawy do karania podmiotów zbiorowych za uchybienia związane z nielegalnym zatrudnieniem cudzoziemców. Brak również podstawy odpowiedzialności finansowej wykonawcy za naruszenie obowiązków pracodawcy przez podwykonawcę. Stosowne zmiany w tym zakresie, zgodnie z przepisami dyrektywy 2009/52, wprowadza projektowana ustawa⁵⁰.

Warto wskazać, że pierwotny tekst przywołanej wyżej ustawy przewidywał także środek polegający na obowiązku zwrotu przyznanej po-

---

⁴⁷ J. Giezek, G. Łabuda, *op. cit.*, s. 96; M. Filar, *Zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych...*, s. 439.

⁴⁸ Szerzej na ten temat powyżej w rozważaniach dotyczących projektowanej kary rozwiązania podmiotu zbiorowego.

⁴⁹ Dz.U. z 2021 r. poz. 1745 ze zm.

⁵⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Druk Sejmowy nr 120, s. 7. Wskazana ustawa implementowała przepisy dyrektywy 2009/52/WE przewidującej minimalne normy w odniesieniu do kar i środków stosowanych wobec pracodawców zatrudniających nielegalnie przebywających obywateli krajów trzecich (Dz.Urz. UE L 168 z 30 czerwca 2009 roku, s. 24–32), której celem jest ograniczenie skali zjawiska nielegalnej imigracji do Unii Europejskiej przez zmniejszenie atrakcyjności zatrudniania obywateli państw trzecich przebywających wbrew przepisom, a tym samym ograniczenie zakresu tak zwanej szarej strefy w gospodarce (s. 1 uzasadnienia).

mocy lub udzielonych dotacji, o których mowa w pkt 2a, uzyskanych w okresie 12 miesięcy poprzedzających uprawomocnienie się wyroku albo orzeczenia, o którym mowa w art. 4 — w przypadku skazania osoby, o której mowa w art. 3 za przestępstwo, o którym mowa w art. 264b lub 264c k.k. Do wykonywania zakazów oraz podania wyroku do publicznej wiadomości stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu karnego wykonawczego. Rzecz w tym, że nie ma w przepisach tego aktu prawnego jakichkolwiek regulacji, które można by choć odpowiednio stosować do wykonywania zakazu promocji lub reklamy prowadzonej działalności, wytwarzanych lub sprzedawanych wyrobów, świadczonych usług lub udzielanych świadczeń, zakazu korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego ze środków publicznych czy też zakazu korzystania z pomocy organizacji międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem.

7. Projektowane rozwiązania w zakresie środków karnych. W projekcie przewidziano także i znacznie doprecyzowano — w świetle obowiązującej aktualnie uopz — zasady wymiaru innych środków, których nie nazwano karnymi, lecz które wykazują częściowo podobieństwo do znanych w systemie prawa karnego *sensu largo* środków karnych. Do środków orzekanych wobec podmiotu zbiorowego zaliczyć należy (art. 16 projektu): przepadek mienia lub korzyści majątkowych albo ich równowartości; zakaz promocji lub reklamy prowadzonej działalności, wytwarzanych lub sprzedawanych wyrobów, świadczonych usług lub udzielanych świadczeń; zakaz prowadzenia działalności gospodarczej określonego rodzaju; zakaz korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego ze środków publicznych; zakaz korzystania z pomocy organizacji międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem; zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne; obowiązek zwrotu na rzecz Skarbu Państwa równowartości wsparcia finansowego środkami publicznymi, otrzymanego od chwili popełnienia czynu zabronionego do chwili wydania orzeczenia w sprawie odpowiedzialności podmiotu zbiorowego; podanie wyroku do publicznej wiadomości; obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę; nawiązka; stałe albo czasowe zamknięcie oddziału podmiotu zbiorowego. Terminowe zakazy, to jest określone w przepisie art. 16 pkt 4–6 projektu, orzeka się w latach lub miesiącach, od 6 miesięcy do

10 lat. W odniesieniu do niektórych zakazów można mieć jednak pewne wątpliwości, zarówno co do przesłanek ich orzekania, jak i efektywności wykonywania. Przykładowo w przepisie art. 21 ust. 1 projektu wskazano przesłanki zastosowania zakazów określonych w art. 16 pkt 4–6 projektu. Jedną z nich jest popełnienie wyspecyfikowanych rodzajowo czynów zabronionych. Powstaje pytanie, jaki był klucz w ich doborze. W szczególności, dlaczego, mimo objęcia katalogiem na przykład korupcji w obrocie gospodarczym (przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu), pominięto przykładowo farmaceutyczną czy sportową? Ponadto zgodnie z przepisem art. 41 ust. 3 projektu wykonanie orzeczeń wydanych na jego podstawie następuje w trybie odpowiedniego stosowania przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy⁵¹. Rzecz w tym, że podobnie jak w odniesieniu do aktualnie obowiązującej uopz, brak w nich jakiegokolwiek regulacji odnoszącej się do wykonywania zakazu promocji lub reklamy prowadzonej działalności, wytwarzanych lub sprzedawanych wyrobów, świadczonych usług lub udzielanych świadczeń, zakazu korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego ze środków publicznych czy też zakazu korzystania z pomocy organizacji międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem. Wątpliwości budzić może też treść przepisu intertemporalnego, określonego w art. 72 ust. 1 projektu. Przepis ten *prima facie* nawiązuje do znanej zasady, zgodnie z którą ustawa względniejsza działa wstecz (*lex mitior agit*). Niestety pogłębiona lektura tej regulacji prowadzi do wniosku, że jest zgoła odwrotnie. Zgodnie z przywołaną regulacją do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione, o których mowa w uopz, stosuje się przepisy projektu pod warunkiem równoczesnego spełnienia przesłanek odpowiedzialności z art. 3 uopz. Jeżeli jednak przepisy uopz są względniejsze dla podmiotu zbiorowego, stosuje się ją z wyłączeniem przepisu art. 4 uopz. Przepis art. 4 obowiązującej ustawy dla pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności zakłada wymóg uprzedniego stwierdzenia popełnienia czynu zabronionego jednym z rodzajów orzeczeń w nim wymienionych (istnienie prejudykatu). W obecnie obowiązującym stanie prawnym, bez na przykład prawomocnego wyroku skazującego przedstawiciela podmiotu

⁵¹ Dz.U. z 2018 r. poz. 652 ze zm.

zbiorowego za jedno z przestępstw określonych w przepisie art. 16 uopz, nie mogłoby dojść do pociągnięcia tego podmiotu do odpowiedzialności. Wymóg ten stanowi zatem jedną z przesłanek odpowiedzialności tego podmiotu, w doktrynie określaną mianem przesłanki formalnej. W konsekwencji zaproponowane rozwiązanie budzi wątpliwości co do zgodności z podstawowymi zasadami prawa karnego (art. 42 ust. 1 oraz art. 2 Konstytucji RP)⁵².

Podsumowanie

1. Jakkolwiek konieczność reagowania na różnego rodzaju patologie gospodarcze, których animatorami i beneficjentami były nierzadko podmioty zbiorowe⁵³ nie jest kwestionowana, to istniejące aktualnie regulacje prawne nie są wystarczające. Karanie podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary stanowi konsekwencję odpowiedniego ukształtowania zasad odpowiedzialności w tym zakresie. Jednakże przy rewizji i opracowywaniu nowych przepisów należałoby również wziąć pod uwagę mankamenty istniejących regulacji prawnych, tworzących system sankcji, które mogą być orzekane wobec podmiotów zbiorowych. Wzorcem w zakresie możliwych do orzeczenia wobec podmiotu zbiorowego sankcji może być oczywiście zalecenie Rady Europy nr R (88) 18 w sprawie odpowiedzialności przedsiębiorstw będących osobami prawnymi za przestępstwa popełnione w ramach prowadzonej przez nie działalności. Postulowano w nim, aby system sankcji wobec podmiotów zbiorowych obejmował zwłaszcza: karę pieniężną, przepadek przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa lub korzyści majątkowych z niego pochodzących, zakaz wykonywania działalności, w tym także z władzami publicznymi, zakaz promocji lub reklamy, usunięcie osób zarządzają-

⁵² Zob. W. Wróbel, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003, s. 381–417.

⁵³ Zob. O. Górniok, *Przestępczość przedsiębiorstw i karania jej sprawców*, Warszawa 1995, s. 12; M. Szymańska, *Problem odpowiedzialności karnej przedsiębiorstw*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1998, z. 2, s. 197. Zob. też B. Nita, *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym*, Sopot 2008, s. 11–12; M. Filar, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, [w:] *Zagadnienia ogólne. System Prawa Karnego*, t. 1, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 416–417.

cych podmiotem zbiorowym, unieważnienie posiadanych licencji, likwidacja przedsiębiorstwa, odszkodowanie/zadośćuczynienie, ostrzeżenie, a także stwierdzenie odpowiedzialności bez sankcji.

2. Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia w zakresie stosowania przepisów uopz należałoby rozważyć zapewnienie spójności w zakresie rozpiętości kary pieniężnej orzekanej wobec podmiotów zbiorowych do kary grzywny orzekanej wobec osób fizycznych za przestępstwa, które mogą stanowić podstawę odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Zdarzają się bowiem sytuacje, w których górna granica kary pieniężnej orzekanej wobec podmiotów zbiorowych jest znacznie niższa aniżeli górna granica kary grzywny orzekanej wobec osób fizycznych. Niezasadne wydaje się ograniczenie orzekania kary pieniężnej do określonego pułapu przychodu osiągniętego przez podmiot zbiorowy w roku obrotowym popełnienia czynu zabronionego. Względy pragmatyczne przemawiają za tym, aby kara pieniężna odnosiła się do rzeczywistej sytuacji finansowej podmiotu zbiorowego w dacie orzekania — oczywiście przy stworzeniu mechanizmów pozwalających na zweryfikowanie rzeczywistej sytuacji majątkowej podmiotu zbiorowego przez niezależny i profesjonalny podmiot. Należałoby rozważyć zasadność wprowadzenia do uopz, na wzór rozwiązań przewidzianych w kodeksie karnym, przepadu przedsiębiorstwa należącego do podmiotu zbiorowego, który *de lege lata* nie może być orzeczony wobec podmiotu niemającego statusu osoby fizycznej. Posunięcie takie umożliwiłoby poszerzenie instrumentów prawnych pozwalających na pozbawienie korzyści z przestępstwa także w sytuacji, gdy to podmiot zbiorowy byłby właścicielem takiego przedsiębiorstwa, a nie tylko osoba fizyczna. Niewątpliwie należałoby powrócić do koncepcji środka zakazu prowadzenia określonej działalności podstawowej lub ubocznej. Jakkolwiek rozwiązanie podmiotu zbiorowego wydaje się być karą zbyt daleko idącą, to jednak ograniczenie możliwości prowadzenia przez podmiot zbiorowy przestępczej działalności zasługuje jak najbardziej na aprobatę i byłoby spójne ze zbliżonymi rozwiązaniami możliwymi do zastosowania wobec osób fizycznych. Koniecznym i niezbędnym rozwiązaniem byłoby także wprowadzenie odpowiedniej regulacji dotyczącej wykonywania środków karnych wobec podmiotów zbiorowych, gdyż obecnie obowiązujące odesłanie do przepisów kodeksu karnego wykonawczego w odniesieniu do zakazów

określonych w art. 9 uopz jest odesłaniem pustym. Nie sposób bowiem w przepisach tego kodeksu dostrzec regulacji, które mogłyby znaleźć odpowiednie zastosowanie w tym zakresie. Niewątpliwie dobrym posunięciem byłoby także rozbudowanie zasad wymiaru kar i środków karnych orzekanych wobec podmiotów zbiorowych. Obecna regulacja w tym zakresie, a zwłaszcza w odniesieniu do środków karnych, stwarzać może za duży „luz decyzyjny”, rodząc tym samym wątpliwości, czy konkretne rozstrzygnięcie stanowi rezultat swobodnej, czy też dowolnej oceny materiału dowodowego.

3. Odpowiednie ukształtowanie systemu sankcji orzekanych wobec podmiotów zbiorowych niewątpliwie może być elementem zwiększającym skuteczność regulacji prawnych mających na celu zwalczanie zjawiska tak zwanej przestępczości przedsiębiorstw. W ciągu wielu lat obowiązywania ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz wielu jej nowelizacji przedstawiono znaczną liczbę propozycji zmian jej postanowień, które podczas prac legislacyjnych, odnoszących się do nowych uregulowań w zakresie tego rodzaju odpowiedzialności prawnej, powinny być wzięte pod uwagę.

Bibliografia

- Bartosiewicz A., *Spółki osobowe a odpowiedzialność podmiotów zbiorowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 9.
- Dźwigała G., Guzowski M., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione*, „Przegląd Podatkowy” 2003, nr 12.
- Filar M., *Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych (na tle ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z 28 października 2002 r.)*, [w:] *Przestępczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej*, red. A. Adamski, Toruń 2003.
- Filar M., *Zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w prawie polskim de lege lata*, [w:] *Zagadnienia ogólne. System Prawa Karnego*, t. 1, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Filar M., Kwaśniewski Z., Kala D., *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, Toruń 2003.
- Gabryszewski S., Oczkowski T., *Zapobieganie i zwalczanie przestępczości gospodarczej*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 12.
- Garlicki L., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2003.

- Garus-Ryba J., *Osoba prawna jako podmiot przestępstwa — modele odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 2.
- Giezek J., Łabuda G., *System sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11.
- Górniok O., *Pojęcie karnego prawa gospodarczego i jego szczególne problemy*, [w:] *Prawo karne gospodarcze*, red. O. Górniok, Warszawa 2003.
- Górniok O., *Problemy przestępczości gospodarczej w zaleceniach Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 1991, z. 9.
- Górniok O., *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie*, Warszawa 1994.
- Górniok O., *Przestępczość przedsiębiorstw i karania jej sprawców*, Warszawa 1995.
- Górniok O., *Środki zapobiegania przestępczości gospodarczej w zaleceniach Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 1992, z. 10.
- Grzeszczyk W., *Wątpliwości proceduralne związane ze stosowaniem ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 1.
- Habrat D., *Analiza kar i środków karnych określonych w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 1.
- Kuciński R., *Przestępstwa giełdowe*, Warszawa 2000.
- Mering L., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za przestępstwa przeciwko środowisku (wybrane zagadnienia)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 11, 2003.
- Mik B., *Charakter prawny odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w świetle ustawy z dnia 28 października 2002 r.*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 7–8.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Odpowiedzialność karna osób prawnych*, Warszawa 2003.
- Nita B., *Materialnoprawne i procesowe założenia ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, cz. II*, „Radca Prawny” 2003, nr 6.
- Nita B., *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym*, Sopot 2008.
- Nita-Świątłowska B., *Czyn zawiniony jako podstawa odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, [w:] *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych*, red. A. Adamski, Toruń 2012.
- Ochman P., *Kilka uwag na temat materialnoprawnych podstaw odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w świetle projektowanych zmian*, [w:] *Reforma prawa karnego w latach 2015–2019*, Warszawa 2020.
- Ondrysz K., *Przestanki odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary — po nowelizacji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 20, 2006.
- Razowski T., *Wadliwość określenia kary pieniężnej w ustawie z 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9.
- Siwik Z., *Opinia o projekcie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (projekt ustawy z dnia 9 maja 2002 r.)*, „Przegląd Legislacyjny” 2002, nr 3.
- Skorupka J., *Model odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych w prawie polskim na tle prawa międzynarodowego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 14, 2003.

- Skupiński J., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych na tle polskiej ustawy z dnia 28 października 2002 roku (próba zarysu problematyki)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 11, 2003.
- Szumilo-Kulczycka D., *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004.
- Szymańska M., *Problem odpowiedzialności karnej przedsiębiorstw*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1998, z. 2.
- Tomaszek A., *Zasady wymierzania kar wobec podmiotów zbiorowych na podstawie Odp ZbiorU*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 24.
- Waltoś S., *Wprowadzenie do problematyki odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Apelacja Gdańska” 2003, nr 3.
- Wolter W., *Granice i zakres prawa karania*, „Państwo i Prawo” 1957, z. 2.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003.

On the issue of corporate crime in economic criminal law: Comments on the system of sanctions in the act on liability of collective entities for acts prohibited under penalty

Abstract

Globalization and the interpenetration of complex economic structures, as well as new trends in economic crime require the creation of legal instruments which constitute an effective obstacle against the activity of entities that are not traditional (in terms of criminal law) perpetrators. It is, after all, collective entities that more and more often become direct animators and beneficiaries of criminal activities. The article will analyze the system of sanctions provided for against collective entities under the Act on the Liability of Collective Entities for Acts Prohibited under Penalty. The deliberations will also take into account the solutions provided for by the government bill on the liability of collective entities for prohibited acts under penalty, which was submitted to the Sejm of the previous term on 11 January 2019.

Keywords: liability of collective entities, corporate crime, penal economic law, economic crimes.

Teoretyczne i praktyczne implikacje pobytu osadzonych w wieku senioralnym w jednostkach penitencjarnych

ELIZA MAJOR

ORCID: 0000-0001-7889-9237

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

W polskim społeczeństwie z roku na rok następuje znaczny wzrost liczby osób starszych. Wraz z nim zwiększa się również populacja osób powyżej 60 roku życia skazanych na karę pozbawienia wolności. Jednocześnie w polskim systemie prawnym nie ma regulacji ustawowych, które odnosiłyby się do warunków i zasad odbywania kary przez osoby w wieku senioralnym. Przez pryzmat kwestii takich jak warunki bytowe w jednostkach penitencjarnych, właściwa opieka zdrowotna czy prawidłowe żywienie należy przestrzegać sytuację osadzonych w podeszłym wieku przebywających w zakładach karnych w Polsce. Proces starzenia się społeczeństwa i związanego z nim wzrostu liczebności osób starszych w polskich zakładach karnych będzie z pewnością wymagał zmian polityki penitencjarnej i przepisów prawnych w odniesieniu do tej kategorii więźniów. Służba Więzienna stoi też przed wyzwaniem w zakresie dostosowywania oddziaływań resocjalizacyjnych do możliwości seniorów. Nieuchronne i postępujące zmiany biologiczne, psychiczne i społeczne starzenia się uzasadniają podstawę wypracowania odmiennego sposobu wykonywania kary wobec więźniów seniorów z uwzględnieniem odpowiednich warunków do odbywania kary i przy uwzględnieniu konieczności przeszkolenia kadry funkcjonariuszy pracujących z tą kategorią skazanych. Artykuł jest podjęciem próby zwrócenia uwagi na zarysowany problem oraz zasygnalizowania takich rozwiązań, które mogłyby przynieść oczekiwane efekty.

Słowa kluczowe: więźniowie w wieku senioralnym, indywidualizacja warunków odbywania kary pozbawienia wolności, kryterium wieku osadzonych, resocjalizacja seniorów, praca penitencjarna ze skazanymi seniorami.

W skali globalnej jesteśmy świadkami ciągłego wydłużania się średniej długości życia człowieka, co spowodowane jest rozwojem medycyny, higieny oraz zdecydowaną poprawą jakości warunków bytowych.

Również w Polsce na przestrzeni lat można zaobserwować taką prawidłowość. Wzrost średniej długości życia oraz aspekty takie jak migracja ludności oraz mniejsza dzietność powodują, że w naszym kraju wzrasta odsetek ludzi starszych. Z danych statystycznych wynika, że na koniec 2018 roku osoby w wieku 60 lat i więcej stanowiły blisko 25% ogółu mieszkańców Polski, podczas gdy w roku 2010 wskaźnik ten kształtował się na poziomie 19,6%¹.

W polskim prawodawstwie brak jednoznacznej i jasnej definicji seniora. Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2015 roku o osobach starszych² za osobę taką uznaje się tę, która ukończyła 60. rok życia. Inny próg starości przyjmuje Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization, WHO), która ustanawia początek wieku senioralnego na 65 lat³. Doktryna wyróżnia fazy starości: wiek podeszły (65–75 lat), wiek starczy (75–90 lat) i wiek sędziwy (powyżej 90 lat)⁴. Już choćby te rozbieżności wskazują, że nie ma zgodnego stanowiska wobec wieku, w którym osoba wchodzi w wiek senioralny, ani jasnych kryteriów jego określania. Wiekowe granice starości są umowne, cechuje je wysoki stopień zindywidualizowania ze względu na różny postęp procesów biologicznego i psychicznego starzenia się człowieka.

Skutkiem procesu starzenia się społeczeństwa jest nasilanie się zjawisk patologii społecznej w grupie seniorów — popełniają oni przestępstwa, są za nie karani oraz odbywają w związku z tym zasądzone im kary pozbawienia lub ograniczenia wolności. W jednostkach penitencjarnych w Polsce na dzień 31 grudnia 2019 roku karę pozbawienia wolności lub jej ograniczenia odbywało 73 331 osadzonych⁵.

¹ Dane Głównego Urzędu Statystycznego, *Sytuacja osób starszych w Polsce w 2018 r.*, s. 13, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/sytuacja-osob-starszych-w-polsce-w-2018-roku,2,1.html> (dostęp: 10.11.2020).

² Dz.U. z 2015 r. poz. 1705.

³ *Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku*, red. L. Frąckiewicz, Katowice 2002, s. 77.

⁴ *Gerontologia dla pracowników socjalnych*, red. K. Wiśniewska-Roszkowska, Warszawa 1982, s. 10.

⁵ *Roczne informacje statystyczne za lata 2001–2019*, Centralny Zarząd Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 12.11.2020).

Jeśli chodzi o dane liczbowe dotyczące osób w wieku senioralnym, to w Polsce zaobserwować można ciągle przyrost liczby skazanych, którzy ukończyli 60. rok życia. Wynika to z czynników społeczno-demograficznych oraz z pojawienia się sankcji powiązanych z drobnymi przestępstwami⁶. Liczba osadzonych w tej kategorii wiekowej od roku 2002 do 2019 rosła w sposób znaczący. Zwiększyła się ona w rezultacie o 2607 osób osadzonych w roku 2019 w stosunku do 712 w roku 2002.

W grupie osadzonych osób powyżej 60. roku życia można jeszcze bardziej szczegółowo doprecyzować udział osób najstarszych, to jest w wieku 67 lat i więcej. W roku 2002 liczba osób w tym wieku, które osadzone były w polskich jednostkach penitencjarnych, wynosiła 209, a w roku 2019 były to już 983 osoby⁷.

W latach 2002–2019 liczba osób osadzonych w grupie powyżej 60. roku życia wzrosła o 466,15%, natomiast liczba osób osadzonych w wieku 67 lat i powyżej w tym samym przedziale czasowym zwiększyła się o 470,33%. Z danych statystycznych wynika więc, że wskaźnik wzrostu najstarszej grupy osadzonych jest jeszcze wyższy w ostatnich 17 latach od wskaźnika wzrostu osadzonych-seniorów powyżej 60. roku życia.

Odnosnie do skazanych powyżej 60. roku na podstawie danych Służby Więziennej stwierdzić należy, że w latach 2002–2019 następował sukcesywny wzrost liczby tych osób⁸. Jeśli obserwowany trend utrzyma się na dotychczasowym poziomie, a jak wskazują zaprezentowane dane statystyczne dynamika tej grupy jest ogromna, można przypuszczać, że osoby te stanowią będą coraz większą część populacji więziennej.

W związku z tym należy podjąć próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania. Czy wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec osadzonych w wieku senioralnym jest definiowane poprzez te same przepisy prawne, które odnoszą się do pozostałych grup osadzonych? Czy te uregulowania są wystarczające i wyczerpujące? Czy coraz bardziej powszechne odbywanie kary pozbawienia wolności w jednostkach penitencjarnych przez osoby w wieku senioralnym wymaga od Służby Więziennej konieczności dostosowania oddziaływań resocjalizacyjnych do potrzeb

⁶ Na przykład art. 209 k.k. — uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁷ *Roczne informacje statystyczne...*

⁸ *Ibidem.*

i możliwości więźniów-seniorów? Jakie rozwiązania należałoby wprowadzić lub jak udoskonalić już istniejące, by kara stosowana wobec tej kategorii więźniów spełniała swoją funkcję, a cele jej wykonania wobec osób w podeszłym wieku były realizowane w sposób najbardziej efektywny?

Przepisy prawa międzynarodowego określające reguły postępowania z osobami pozbawionymi wolności nie zawierają specjalnych uregulowań dotyczących osób starszych. Rozwiązań nie znajdziemy ani w Regułach Mandeli⁹ (wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami), ani w Europejskich Regułach Więziennych¹⁰.

Pewne wskazanie dotyczące postępowania z więźniami w wieku senioralnym można wydedukować z reguły 2 pkt 2 Reguł Mandeli, która dotyczy zastosowania zasady niedyskryminacji. Mówi ona o tym, że administracja więzienna powinna uwzględniać poszczególne potrzeby więźniów, szczególnie tych należących do najbardziej wrażliwych kategorii, i stosować niedyskryminujące środki mające na celu ochronę i promowanie praw więźniów, którzy posiadają szczególne potrzeby. Do takich więźniów zaliczyć można bezsprzecznie osoby w wieku starszym.

W Europejskich Regułach Więziennych nie ma, podobnie jak w Regułach Mandeli, żadnych szczególnych norm, które regulują wprost wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec więźniów w wieku senioralnym. W rekomendacji CM/Rec (2014) 2 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie promocji praw osób starszych¹¹ znajdują się wytyczne odnośnie do postępowania z seniorami,

---

⁹ Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Reguly_Mandeli.pdf (dostęp: 22.11.2020).

¹⁰ Rekomendacja Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 roku na 952. posiedzeniu delegatów) w wersji z: „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73.

¹¹ Rekomendacja CM /Rec (2014) 2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie promocji praw osób starszych (przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 19 lutego 2014 roku podczas 1192. spotkania wiceministrów), <https://docplayer.pl/26319-Rekomendacja-cm-rec-2014-2-komitetu-ministrow-dla-panstw-czlonkowskich-w-sprawie-promocji-praw-osob-starszych.html> (dostęp: 22.11.2020).

którzy weszli w kolizję z prawem lub z tego powodu zostali pozbawieni wolności. W pkt 52 umieszczono zapis, że:

Państwa członkowskie powinny zapewnić, że warunki pozbawienia wolności osób starszych nie stanowią nieludzkiego i poniżającego traktowania. W tym kontekście Państwa członkowskie powinny wziąć pod uwagę, że minimalny poziom dotkliwosci uznawany za nieludzkie i poniżające traktowanie zależy od kilku czynników, w tym wieku i stanu zdrowia zatrzymanego. Powinno się wziąć pod uwagę inne możliwości, niż pozbawienie wolności osób starszych.

Natomiast zgodnie z zapisem zawartym w pkt 53:

Państwa członkowskie powinny zadbać o dobrostan i godność zatrzymanej osoby starszej. W szczególności, powinny zapewnić, że jest regularnie badana i otrzymuje odpowiednie leki i opiekę w zakresie zdrowia psychicznego. Ponadto, Państwa członkowskie powinny zapewnić pozbawionym wolności osobom starszym warunki odpowiednie do ich wieku, w tym odpowiedni dostęp do infrastruktury sanitarnej, sportowej, edukacyjnej, szkoleniowej, umożliwiającej spędzanie wolnego czasu. Państwa członkowskie powinny zapewnić osobie starszej reintegrację społeczną po jej zwolnieniu.

W polskim systemie prawnym, podobnie jak w przytoczonych uregulowaniach prawa międzynarodowego, nie ma szczegółowych przepisów, które odnosiłyby się do zasad i warunków wykonywania kary pozbawienia wolności przez osoby w wieku senioralnym. Również w pracy penitencjarnej wobec osób z tej karnie izolowanej grupy stosuje się te same przepisy, które dotyczą wszystkich innych osób pozbawionych wolności.

W związku z powyższym pojawiają się kolejne pytania dotyczące tej grupy więźniów. Można bowiem zastanowić się, czy powinni oni podlegać takim samym zasadom osadzania ich w jednostkach penitencjarnych, czy też ze względu na stan psychofizyczny uwarunkowany wiekiem i związanymi z nim ograniczeniami należałoby stworzyć inny rodzaj zakładów karnych dla tej kategorii skazanych lub chociażby wyodrębnić specjalne oddziały w istniejących już placówkach. Kolejno można rozważyć rolę personelu sprawującego nadzór nad osadzonymi: czy jest on przygotowany do pracy z osadzonymi w wieku senioralnym na tyle, by w prawidłowy sposób realizować cele kary pozbawienia wolności przez tę grupę osadzonych? Kwestią wartą rozpatrzenia wydają się również ewentualne rozwiązania dotyczące zagadnienia przedterminowego zwolnienia z reszty odbycia kary pozbawienia wolności przez osoby w wieku

senioralnym czy też szerszych możliwości zastosowania wobec osadzonych w starszym wieku odbywania kary w systemie dozoru elektronicznego. Aby spróbować odpowiedzieć na tak postawione pytania, należy przede wszystkim wskazać cel wykonywania kary pozbawienia wolności. Następnie będzie można próbować określić najwłaściwsze metody i narzędzia do jego osiągnięcia.

Kodeks karny wykonawczy (w art. 67 § 1) określa, że podstawowym celem kary pozbawienia wolności jest wzbudzenie u skazanego woli współdziałania w kształtowaniu społecznie pożądaných postaw, a szczególnie poczucia odpowiedzialności i potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa¹². Tak określony cel wykonywania kary pozbawienia wolności pozostaje w zgodności zarówno z wypracowaną na forum międzynarodowym nową wersją wzorcowych reguł minimalnych ONZ dotyczących postępowania z więźniami z 2015 roku, jak i z Europejskimi Regułami Więziennymi z 2006 roku. Celem kary jest przede wszystkim ochrona społeczeństwa przed przestępczością i zmniejszenie liczby przypadków recydywy.

Służba Więzienna w postępowaniu z osadzonymi powinna uwzględniać ich potrzeby, w tym również związane z wiekiem i stanem zdrowia. Ma to zasadnicze znaczenie wobec więźniów w wieku senioralnym. Kryterium wieku w warunkach penitencjarnych jest bardzo ważne, gdyż stanowi czynnik determinujący sposób klasyfikowania osadzonych.

Ustawodawca w obowiązującym systemie penitencjarnym wyodrębnił tylko dwie grupy osadzonych. Są to dorośli powyżej 21. roku życia i młodociani w wieku do 21 lat. Na podstawie obowiązujących przepisów wszyscy skazani dorośli umieszczani są w zakładach dla odbywających karę po raz pierwszy (art. 85 k.k.w.) bądź w zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych (art. 86 k.k.w.). Więźniowie młodociani karę pozbawienia wolności odbywają w zakładach karnych przeznaczonych dla osób, które nie ukończyły 21. roku życia (art. 84 § 1 k.k.w.).

Ustawodawca wskazał więc dolną granicę wieku dla prowadzonych oddziaływań resocjalizacyjnych, nie dokonując odniesienia do późniejszych faz rozwojowych życia człowieka. Wobec więźniów-seniorów nie są stosowane odrębne zasady co do miejsca osadzenia oraz sposobu wy-

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.), dalej: k.k.w.

konywania przez nich kary. Biorąc pod uwagę kryterium wieku osadzonych, jedynie młodociani są grupą, wobec której stosuje się odrębne zasady postępowania. Przykładowo zgodnie z art. 95 § 1 k.k.w. młodociani odbywają karę jedynie w systemie programowego oddziaływania.

Nie ma w zapisach kodeksowych regulacji dotyczących osób w wieku senioralnym odbywających karę pozbawienia wolności, a co za tym idzie niewyodrębnione są etapy starzenia się osób osadzonych dla celów penitencjarnych. Osadzeni dorośli to wszyscy odbywający karę izolacji powyżej 21. roku życia. Dzieje się tak, mimo że więźniowie powyżej 60. roku życia są specyficzną grupą adresatów oddziaływań programów dotyczących ochrony zdrowia czy aktywizacji nakierowanej na readaptację społeczną¹³.

Aktualne regulacje k.k.w. obowiązujące wobec skazanych dorosłych nie zawsze są adekwatne w odniesieniu do więźniów w wieku powyżej 60 lat. Grupa ta nie jest jednorodna. Jest to duża i bardzo zróżnicowana pod wieloma aspektami populacja więźniów. Grupa seniorów w jednostkach penitencjarnych jest również zróżnicowana jeśli chodzi o możliwości adaptacyjne uwarunkowane stanem psychofizycznym osób osadzonych. Te bowiem, jak słusznie podkreśla A. Nawój-Śleszyński, wiążą się z wyznaczeniem możliwości i ograniczeń w zakresie oddziaływań penitencjarnych¹⁴.

Różny jest ponadto stopień demoralizacji więźniów seniorów, stopień zagrożenia społecznego, wymiar odbywanej kary oraz dotychczasowa przeszłość kryminalna. Do kategorii seniorów należą wielokrotni recydywiści, osoby zdemoralizowane, które w konsekwencji prowadzonego trybu życia na wolności (na przykład nadużywania alkoholu) doprowadziły do wyniszczenia swojego organizmu, jak również osoby po raz pierwszy skazane na długoterminowe kary, które większą część swojego życia spędziły w więzieniu. Do tej grupy stopniowo dochodzić będą też osoby skazane na karę dożywotniego pozbawienia wolności¹⁵.

---

¹³ J. Kusztal, *Osadzeni w starszym wieku — potrzeba badań w obszarze resocjalizacji*, [w:] *Senior w obliczu izolacji penitencjarnej. Konteksty praktyczne i empiryczne*, red. A. Jaworska, Bydgoszcz 2013, s. 56.

¹⁴ *Ibidem*, s. 107.

¹⁵ A. Szymanowska, *Wyzwania wobec działań penitencjarnych i postpenitencjarnych w świetle zmian demograficznych uwięzionych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, nr 90, s. 15.

Nasuwa się zatem pytanie, czy obowiązujące uregulowania prawne zaspokajają potrzeby zindywidualizowanego oddziaływania na wszystkich więźniów. Wydaje się bowiem, że podział w oparciu o jedynie dwie kategorie wiekowe uwięzionych nie jest przyjazny indywidualizacji w przebiegu wykonywania kary pozbawienia wolności. Więźniowie ci osadzani są obecnie w różnego rodzaju jednostkach penitencjarnych i funkcjonują w oparciu o różne systemy wykonywania kary.

Skierowanie do odpowiedniego systemu wykonania kary jest jedną z najistotniejszych form oddziaływania penitencjarnego. S. Grzesiak wskazuje, że więźniowie w wieku powyżej 60 lat odbywający karę pozbawienia wolności po raz pierwszy zwykle odbywają ją w systemie zwykłym¹⁶, nie wyrażając zainteresowania odbywaniem kary w systemie programowego oddziaływania. Najmniej liczną grupę stanowią osadzeni seniorzy odbywający karę w systemie terapeutycznym¹⁷. Systemy programowego oddziaływania i terapeutyczny, jak podkreśla A. Nawój-Śleszyński, mają potencjał reedukacyjny z uwagi na to, że kara pozbawienia wolności jest w tych systemach wykonywana na podstawie indywidualnych programów (oddziaływania lub terapeutycznego)¹⁸. Wykonywanie kary w systemie programowego oddziaływania opiera się na dobrowolności osób dorosłych i na przymusie skazanych młodocianych. Jeśli chodzi o system terapeutyczny, to wykonywanie w nim kary uzależnione jest od zgody skazanego, a w przypadku jej braku, o stosowaniu leczenia lub rehabilitacji, zgodnie z art. 117 k.k.w., orzeka sąd penitencjarny.

Z literatury tego zagadnienia wynika, że grupa osadzonych w starszym wieku sprowadzana jest na margines oddziaływań penitencjarnych. Po pierwsze, inni osadzeni traktują ich gorzej z uwagi na słaby wzrok, słuch czy niedołążność, ale również personel więzienny oczekuje bezwzględnego podporządkowania się i wykonywania zadań w czasie i wedle wymagań stawianych osadzonym w wieku produkcyjnym¹⁹. Wydaje

¹⁶ S. Grzesiak, *Praca penitencjarna z więźniami seniorami*, Wrocław 2013, s. 147.

¹⁷ *Ibidem*, s. 107.

¹⁸ A. Nawój-Śleszyński, *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich potencjał reedukacyjny*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, nr 92, s. 8–9.

¹⁹ A. Kieszowska, *Resocjalizacja osób starzejących się i starych w warunkach izolacji więziennej*, [w:] *Resocjalizacja instytucjonalna — bariery i możliwości*, red. I. Mudrecka, M. Snopek, Opole 2013, s. 131.

się ponadto, że sami seniorzy mogą nie wykazywać zainteresowania zadaniami indywidualnego programu oddziaływań z uwagi na niedostosowanie do ich możliwości i potrzeb w tym zakresie.

Starość jednak nie jest chorobą, to jeden z nieodłącznych, naturalnych okresów rozwojowych człowieka. Przebieg procesu starzenia się jest zindywidualizowany i zależy od wcześniejszych uwarunkowań oraz związany ze stylem życia, statusem społecznym, przynależnością do grup społecznych, odgrywanymi rolami społecznymi czy siecią relacji²⁰. Zmiany, które są konsekwencją starzenia się, przebiegają u człowieka na kilku płaszczyznach jednocześnie. Mają one charakter fizjologiczny, psychologiczny i społeczny. Te obszary ściśle są z sobą powiązane i oddziałują na siebie wzajemnie. Mimo że ludzie starzy nie stanowią jednolitej grupy ze względu na swoją kondycję psychiczną, fizyczną, sytuację ekonomiczną czy też stan zdrowia, prezentują zwykle pewne cechy wspólne, charakterystyczne i typowe dla tego wieku. Mówić można tutaj o obniżeniu wydolności organizmu, spadku sił immunologicznych, przemianach chorobowych. Zmiany u człowieka w wieku senioralnym dotyczą także funkcjonowania na marginesie życia społecznego, pojawienia się uczucia samotności, konieczności korzystania z pomocy innych, ograniczenia w mobilności i zdolności przystosowania się do zmian²¹.

Sytuacja więźniów w wieku senioralnym jest różna od tej, w której znajdują się seniorzy pozostający na wolności. Grupa ta ze względu na swoją karalność nie musi być postrzegana jako wartościowy zasób społeczeństwa i może być uważana za jego obciążenie. W przypadku osadzonych w wieku starszym można mówić o podwójnym naznaczeniu społecznym, to znaczy z powodu ich wieku oraz bycia przestępcą²².

Wracając jednak do zagadnienia systemu, w jakim więźniowie w podeszłym wieku odbywają karę pozbawienia wolności, to mimo iż nie jest to ściśle określone przepisami, a uzależnione wyłącznie od zaangażowania oraz możliwości personelu więziennego, to w niektórych jednostkach

²⁰ *Ibidem*, s. 130.

²¹ J. Piotrowski, *Miejsce człowieka starego w rodzinie i społeczeństwie*, Warszawa 1973, s. 38.

²² S. Grzesiak, *Seniorzy w jednostkach penitencjarnych w sytuacji naznaczenia społecznego*, [w:] *Spoleczne i resocjalizacyjne asumpcy ludzkiego bycia*, red. S. Przybyliński, D. Wajsprych, Olsztyn 2009, s. 361–378.

penitencjarnych podejmowana jest aktywność mająca na celu aktywizację osadzonych w wieku senioralnym i dla tej grupy przeznaczone są programy specjalistyczne, uwzględniające ich wiek i stan zdrowia. Ich specyfika uzależniona jest jednak od stopnia demoralizacji konkretnych osób. Inaczej będą one prowadzone wobec penitencjarnych recydywistów, a odmiennie, gdy osoba została skazana po raz pierwszy. W wielu polskich jednostkach penitencjarnych realizowane są programy w zakresie oddziaływań readaptacyjnych z osobami starszymi (zakłady karne Potulice, Nysa, Tarnów, Wojkowice, Wadowice, Łowicz)²³.

Część więźniów seniorów ujawnia tak znaczne braki w zakresie funkcjonowania, że uniemożliwia im to odbywanie kary na zasadach ogólnych. Są oni wówczas kierowani do systemu terapeutycznego i oddziałów dla skazanych upośledzonych umysłowo lub z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi. Obejmowani są tam oni na podstawie art. 96 § 1 k.k.w. oddziaływaniami specjalistycznymi (opieka lekarska, psychologiczna, rehabilitacja). W odniesieniu do osób uzależnionych psycholog może podjąć starania o wyznaczenie terminu leczenia odwykowego w warunkach izolacji penitencjarnej. W Polsce jedyny zakład karny dysponujący miejscami dla skazanych z rozpoznaniem organicznych zaburzeń osobowości, otępieniem starczym oraz zespołem zależności alkoholowej znajduje się w Czarnem²⁴. W zakładzie tym funkcjonował program, którego celem było podtrzymanie funkcji społecznych osób starszych.

Choć S. Grzesiak twierdzi, że praktyka nie dysponuje specyficznym modelem pracy penitencjarnej z więźniami w wieku senioralnym²⁵, to wskazuje na trzy rodzaje pracy penitencjarnej stosowanej wobec osadzonych: klasyczny model resocjalizacji oparty o art. 67 § 1 k.k.w., model pomocowy, oparty na terapii i wspomaganii społecznym, oraz model urzędowy, polegający na formalnym egzekwowaniu nakazów i zakazów wobec wszystkich skazanych według ściśle obowiązujących

---

²³ D. Becner-Pestka, *Człowiek stary w obliczu izolacji więziennej. Teoria i praktyka*, „Horyzonty Wychowania” 2020, nr 19 (52), s. 15.

²⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Zak%C5%82ad_Karny_Czarne (dostęp: 12.02.2022).

²⁵ S. Grzesiak, *Modele resocjalizacji a praca penitencjarna z więźniami seniorami*, [w:] *Kara pozbawienia wolności a readaptacja społeczna skazanych*, red. A. Szerłaż, Wrocław 2011, s. 93.

przepisów²⁶. Autor ten na podstawie zrealizowanego projektu badawczego wysnuł wniosek, że za optymalny model pracy penitencjarnej ze skazanymi seniorami należy uznać model pomocowy z elementami działań leczniczo-opiekuńczych, którego celem powinno być przygotowanie tej kategorii więźniów do opuszczenia zakładu karnego, a ponadto utrzymania więzi społecznych, a następnie życia na wolności w oparciu o przestrzeganie norm społecznych²⁷. Postuluje zatem, aby praca penitencjarna z seniorami miała wymiar, poza pracą o wskazanym modelu pomocowym, opiekuńczo-leczniczy, rehabilitacyjny, a nawet terapeutyczny²⁸.

Można by zarekomendować za M. Bąkiem i A. Zbrożyną-Tutak, że programy realizowane w zakładach karnych w odniesieniu do więźniów seniorów powinny skupiać się także na umożliwieniu zdolności uczenia się przez dostęp do informacji, edukacji zdrowotnej, opieki medycznej oraz troski o samego siebie w kontekście dbałości o wygląd zewnętrzny i o własny rozwój²⁹.

Podsumowując zagadnienia dotyczące systemu, w jakim więźniowie seniorzy wykonują karę pozbawienia wolności, można zaobserwować dużą dowolność w tej materii. Prawidłowym jednak byłoby, aby ze względu na konieczność stosowania zindywidualizowanych oddziaływań resocjalizacyjnych, które nie mogą być prowadzone schematycznie, dokonano ich uregulowań prawnych z uwzględnieniem skonkretyzowanych zaleceń w tym obszarze.

Można zastanowić się nad ideą tworzenia zakładów karnych przeznaczonych tylko dla więźniów-seniorów. Pojawia się jednak wobec tego pytanie, czy wykonywanie kary pozbawienia wolności w bardzo wyspecjalizowanej placówce penitencjarnej nie stoi w opozycji do zasady normalności, która — jak słusznie zauważył H. Machel — wymaga upodobnienia życia w więzieniu do życia w społeczeństwie, któremu więzienie służy³⁰.

²⁶ S. Grzesiak, *Praca penitencjarna...*, s. 19.

²⁷ *Ibidem*, s. 418–419.

²⁸ *Ibidem*, s. 419.

²⁹ M. Bąk, A. Zbrożyna-Tutak, *Seniorzy w polskim systemie penitencjarnym ze szczególnym odniesieniem do przypadku Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych*, „Społeczeństwo i Rodzina” 57, 2018, nr 4, s. 143.

³⁰ H. Machel, *Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej*, Gdańsk 1994, s. 112.

Zdaniem A. Nawój-Śleszyński nie ma potrzeby powoływania odrębnego rodzaju zakładu karnego dla osadzonych w starszym wieku. Można wyodrębnić te osoby wewnątrz jednostki penitencjarnej i dokonać próby realizacji specjalnych programów dla nich, odpowiednich do potrzeb osób w podeszłym wieku, dostosowując je do możliwości właściwych dla ich wieku i stanu zdrowia³¹. Podobne stanowisko zajmuje w tej kwestii S. Grzesiak³².

Zasadne wydaje się też rozważenie idei stworzenia w polskich jednostkach penitencjarnych oddziałów przystosowanych dla osób starszych. Mogłyby one odbywać w nich karę pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania, którego ujednoczone programy resocjalizacyjne dostosowane do wieku, możliwości i potrzeb seniorów mogłyby bardziej konstruktywnie przyczynić się do realizacji celów odbywanej przez nich kary. Przebywając w małych grupach, wśród osób o zbliżonych możliwościach intelektualnych i uwarunkowaniach fizycznych, więźniowie-seniorzy, jako grupa wymagająca szczególnego podejścia, mogłyby osiągnąć lepsze rezultaty w tej materii. Mimo że z różnych względów omawiana grupa osadzonych jest zróżnicowana, to charakteryzują ją także, jak wynika z badań przeprowadzonych przez Nawój-Śleszyński, pewne cechy wspólne, takie jak: koncentrowanie się na własnym zdrowiu, niesprawianie trudności wychowawczych, mniejsza zaradność w codziennym funkcjonowaniu, niższa sprawność fizyczna, wycofanie z szerszych kontaktów towarzyskich i konfliktów³³.

Za powstaniem odrębnych oddziałów dla więźniów-seniorów przemawiają także warunki pobytu starszych osadzonych w izolacji penitencjarnej. Sytuacja tych osób powinna być postrzegana także przez pryzmat konieczności dostosowania tych warunków (bytowych, opieki zdrowotnej, właściwego żywienia) do więźniów-seniorów w sposób umożliwiający odbywanie kary pozbawienia wolności w warunkach odmiennych niż obowiązujące innych osadzonych, optymalnie dostosowanych do ich wieku i możliwości oraz stanu zdrowia.

---

³¹ A. Nawój-Śleszyński, *Rozmiary i zróżnicowanie populacji więziennej w Polsce w okresie obowiązywania ustawodawstwa karno-wykonawczego z 1997 roku*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54, 2019, s. 175.

³² S. Grzesiak, *Praca penitencjarna...*, s. 419.

³³ A. Nawój-Śleszyński, *Problemy indywidualizacji wykonania kary...*, s. 112.

W kontekście zdrowotnym problematyczne dla więźniów-seniorów może być bowiem zakwaterowanie ich w wieloosobowych celach, często razem z dużo młodszymi więźniami. Przepisy kodeksu karnego wykonawczego, w tym przede wszystkim art. 110 § 1, nie wprowadzają żadnych udogodnień dla więźniów w wieku senioralnym co do osadzania ich w celi jednoosobowej. Zgodnie z zasadą wynikającą z tego przepisu skazany odbywa karę w celi mieszkalnej wielo- lub jednoosobowej. Z przepisu art. 110 § 2 k.k.w. wynika natomiast, że powierzchnia przypadająca na jednego mieszkańca nie może być mniejsza niż 3 m². Z punktu widzenia osób w wieku senioralnym ta niewielka przestrzeń jest często dla nich niewystarczająca. Artykuł 110 § 4 k.k.w. nie wymienia wśród okoliczności, które należy brać pod uwagę umieszczając skazanego w celi, wieku osoby osadzanej, a jedynie zalecenia lekarskie, psychologiczne i rehabilitacyjne. Pozostaje więc w zakresie gestii i możliwości Służby Więziennej umieszczenie skazanego seniora w celi jednoosobowej. Odnośnie do osadzania seniorów w celach jednostek penitencjarnych, w raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich z 2017 roku³⁴ wskazano, że w sytuacji, gdy jest taka możliwość, więźniowie-seniorzy powinni być kwaterowani w celach mniejszych, z odpowiednio dobranym składem osobowym. Zwrócono uwagę, że jest to bardzo istotne ze względów socjalnych i z uwagi na szczególną konieczność zapewnienia tym osadzonym bezpieczeństwa osobistego (art. 108 k.k.w.).

W art. 102 k.k.w. wymieniono najważniejsze uprawnienia skazanych. Zgodnie z pkt 1 wskazanego przepisu skazani mają prawo do odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny. Przykładowo zgodnie z zapisami rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 roku w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych³⁵ można starać się odnaleźć nawiązanie do potrzeb osób starszych odbywających kary pozbawienia wolności w zakresie stwarzania im odpowiednich warunków bytowych w izolacji penitencjarnej. W za-

³⁴ *Wykonywanie tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności wobec osób w wieku senioralnym*, Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z 4 sierpnia 2017 roku, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/pdf> (dostęp: 12.02.2022).

³⁵ Dz.U. z 2016 r. poz. 2224.

łączniku nr 3 do przytaczanego rozporządzenia, który określa normy wyposażenia i sprzętu kwaterunkowego cel i innych pomieszczeń służących do obsługi osób osadzonych, widnieje zapis, głoszący, że w przypadku piętrowania łóżek, górna część powinna być zabezpieczona barierką oraz wyposażona w drabinkę. Z pewnością jest to duże udogodnienie dla starszych osadzonych, sprzyjające ich bezpieczeństwu. Przepisy rozporządzenia w tym samym załączniku wskazują ponadto, że zakłady karne i areszty śledcze organizują stanowiska dla osób osadzonych niepełnosprawnych w łazniach, które ponadto mają być wyposażone w płyty, maty lub kratki antypoślizgowe.

W swoich rozważaniach S. Grzesiak również wskazuje na konieczność stosowania rozwiązań architektonicznych i organizacyjnych, które ułatwiałyby więźniom w wieku senioralnym codzienne funkcjonowanie. Jako przykłady podaje konieczność osadzania osób w starszym wieku w celach na parterze, które byłyby ciepłe i doświetlone czy zapewniania im właściwego wyżywienia, dążąc do wyrobienia u tych osób odpowiednich nawyków higienicznych³⁶.

Poza kwestią zakwaterowania istotną sprawą jest zagadnienie dotyczące odpowiedniego wyżywienia osób starszych. Zgodnie z art. 109 § 1 k.k.w. skazany przebywający w zakładzie karnym otrzymuje trzy razy dziennie napój i posiłki o odpowiedniej wartości odżywczej, w tym co najmniej jeden posiłek gorący, z uwzględnieniem rodzaju wykonywanej pracy i wieku skazanego, a w miarę możliwości także wymogów religijnych i kulturowych. Skazany, którego stan zdrowia tego wymaga, otrzymuje wyżywienie według wskazań lekarza.

O szczegółowych normach żywnościowych dla osadzonych mówi rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 roku w sprawie wyżywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych³⁷. Dokument ten rozgranicza osoby do 18. roku życia oraz powyżej tego wieku. Rozporządzenie nie wyróżnia zatem odrębnej kategorii więźniów w wieku senioralnym, nie zawierając tym samym szczególnych zasad ich żywienia.

³⁶ S. Grzesiak, *Praca penitencjarna...*, s. 419.

³⁷ Dz.U. z 2016 r. poz. 302.

W literaturze wskazuje się, że przepisy regulujące normy żywienia względem starszych osób osadzonych nie spełniają zatem optymalnych kryteriów, gdyż zgodnie z nimi maksymalny udział białka w diecie uwięzionych po 18. roku życia, a więc również osób w wieku senioralnym, to 15%, czyli dolna granica normy optymalnej dla seniorów. Jak słusznie zauważa K. Siemaszko, nie tylko odpowiednio zbilansowana dieta, ale i aktywność fizyczna więźniów mają znaczący wpływ na funkcjonowanie osadzonych w więzieniach³⁸. Zgodnie z art. 112 k.k.w. skazany ma prawo do co najmniej godzinnego spaceru w ciągu dnia. Ze względu jednak na profilaktykę zdrowotną więźniów seniorów wskazane byłoby zapewnienie im innych aktywności fizycznych, co zapobiegać mogłoby spadkowi siły i masy mięśniowej, a tym samym pozytywnie wpływać na ogólną kondycję zdrowotną seniorów³⁹.

Wobec powyższych rozważań w aspekcie potencjalnego wyodrębnienia oddziałów dla starszych więźniów zasygnalizowane problemy uzasadniają konieczność zwrócenia uwagi na utworzenie, respektowanie i stosowanie przepisów zawierających rekomendowane wskazania medyczne.

S. Grzesiak zwraca uwagę na potrzebę zwiększenia czasu poświęconego na indywidualną pracę penitencjarną ze skazanymi w wieku senioralnym. Wymagałoby to jednak zdaniem autora, z którym nie sposób się nie zgodzić, zmniejszenia ich wychowawcom wymiaru zadań o charakterze administracyjno-biurowym. Co za tym idzie należałoby, w jego opinii, odpowiednio wyszkolić wychowawców penitencjarnych co do procesu starzenia się człowieka i potrzeb oraz możliwości rozwojowych seniorów⁴⁰.

Polski system penitencjarny nie przewiduje preferencji dla więźniów-seniorów w zakresie przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności. Osadzeni seniorzy korzystają z takich samych środków prawnych jak inni skazani. Są to warunkowe przedterminowe zwolnienie i ulaskawienie. Sądy biorą pod uwagę stan zdrowia więźnia orzekając o przerwie w wykonaniu kary. Udzielają jej, jeżeli schorzenie skazanego wymaga pilnego leczenia, które nie może być prowadzone w warunkach

³⁸ K. Siemaszko, *Seniorzy odbywający karę pozbawienia wolności. Czy zachodzi konieczność nowych rozwiązań legislacyjnych*, „Probacja” 2018, nr 4, s. 92.

³⁹ *Ibidem*, s. 92.

⁴⁰ S. Grzesiak, *Praca penitencjarna...*, s. 421.

więziennych. Jeżeli u skazanego zdiagnozowano chorobę psychiczną lub inną ciężką chorobę uniemożliwiającą wykonywanie kary pozbawienia wolności, to zgodnie z art. 150 k.k.w. przerwy udziela się obligatoryjnie do czasu ustania przeszkody.

Z uwagi na to, że więzień w wieku senioralnym stanowi niewielkie zagrożenie dla społeczeństwa, kara izolacyjna jest przez niego odczuwana dotkliwiej, a koszt jego utrzymania w placówce izolacyjnej jest wysoki, zasadna wydawałaby się możliwość szerokiego stosowania wobec seniorów przedterminowego zwolnienia z uwagi na stan zdrowia⁴¹. Polskie regulacje prawne (art. 77 k.k.⁴²) nie uwzględniają starszego wieku ani stanu zdrowia skazanego jako przesłanek do przedterminowego zwolnienia.

W związku z tym pojawia się propozycja, aby przywrócić istniejące w polskim ustawodawstwie w latach 1988–1998 rozwiązanie, wedle którego osadzeni po ukończeniu pewnego wieku uzyskiwaliby prawo do starania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie po odbyciu krótszej części kary niż inni skazani.

Pojęcie więźnia w wieku senioralnym nie jest pojęciem prawnym, brakuje też rozwiązań w zakresie sytuacji prawnej tych osób. Nie istnieje nawet ujednolicona, ogólnie przyjęta w prawodawstwie definicja wieku senioralnego. Brak tej kategorii osadzonych w przepisach prawa karnego wykonawczego oznacza, że więźniowie ci nie są w chwili obecnej szczególną grupą odbiorców odrębnych oddziaływań penitencjarnych. Z uwagi jednak na proces starzenia się społeczeństwa i związaną z tym dynamikę wzrostu liczebności osób w omawianym przedziale wiekowym odbywających karę pozbawienia wolności, konieczne będzie w najbliższym czasie nie tylko rozpoznawanie tego zagadnienia w formie rozważań naukowych, ale dokonanie zmian regulacji ustawowych i stworzenie przepisów administracyjnych w odniesieniu do tej kategorii więźniów. Konsekwencją będzie zmiana całej polityki penitencjarnej w tym zakresie.

---

⁴¹ E. Hryniwicz-Lach, *Przestępczość osób starszych jako nowy problem polityki kryminalnej?*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 6 (50), s. 42.

⁴² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz 553 ze zm.).

Osadzeni w wieku senioralnym to niejednorodna grupa więźniów o specjalnych potrzebach, mająca specyficzne cechy psychofizyczne. Z obecnością seniorów w jednostkach penitencjarnych wiąże się konieczność rozwiązywania szeregu problemów: starannego dobierania współwięźniów przy osadzaniu, zapewnienia specjalistycznej pomocy oraz opieki lekarskiej, istnienia rozmaitych jednostek chorobowych i problemu zależności od innych osób czy obecności różnego rodzaju niepełnosprawności. Grupie tej zapewnić należy odpowiednie warunki pobytu w jednostce penitencjarnej, które dostosowane będą do fizycznego i psychicznego stanu zdrowia osadzonych. Ponadto osoby te wymagają większego zapotrzebowania na odmienny zakres terapii medycznych, dostępu do profesjonalnego personelu medycznego czy doradców psychologicznych.

Także praktyka penitencjarna nie dysponuje obecnie wyodrębnionym modelem pracy z więźniami w starszym wieku. Wobec seniorów w jednostkach penitencjarnych, ze względu na brak uregulowań prawnych w tej materii, podejmowane są standardowe oddziaływania resocjalizacyjne. Z uwagi jednak na ich różnego rodzaju uwarunkowania psychiczne, społeczne, zdrowotne, edukacyjne oraz sam wiek, działania te powinny mieć charakter niestandardowy. Czas pobytu tej grupy skazanych w izolacji więziennej nie powinien być pozbawiony zindywidualizowanych oddziaływań penitencjarnych. Obecnie działania resocjalizacyjne są podejmowane w taki sam sposób wobec wszystkich skazanych powyżej 21. roku życia, to znaczy bez względu na wymiar kary, typ zakładu karnego oraz jego rodzaj, charakter popełnionego przestępstwa, płeć i wiek osoby uwięzionej. Z takich samych oddziaływań korzystają więc więźniowie w wieku od 21. roku życia do najstarszych osadzonych. Nie ma bowiem uregulowań prawnych i administracyjnych, które w sposób adekwatny odnosiłyby się do zmian rozwojowych, które odpowiadają starzeniu się i starości w sferach fizjologicznej, psychologicznej i społecznej.

Nie oznacza to, że wychowawcy i pozostały personel więzienny nie wdrażają programów skierowanych do tej kategorii osadzonych przebywających w placówkach penitencjarnych. Zapewne działania ich są konsekwencją obserwacji i doświadczenia zawodowego wynikających z pracy bezpośrednio z tą specjalną populacją więźniów, niemniej uza-

leżnione są, jak się wydaje, od możliwości danej jednostki penitencjarnej, jej uwarunkowań technicznych, zasobów kadrowych i czasu, którym osoby mające pod opieką seniorów dysponują.

Sami osadzeni seniorzy z pewnością czasem również nie chcą zmieniać swoich nawyków, mając ukształtowaną osobowość. Zdarza się, że czują się pokrzywdzeni przez system i są przeświadczeni o własnej nieomyślności. Dlatego daleko im do przyjęcia aktywnej postawy i podjęcia próby zmiany swoich przyzwyczajeń. Mają oni trudności ze zdrowiem, poruszaniem się, są obarczeni nałogami zainicjowanymi w życiu na wolności. Mogą być także naznaczeni poczuciem krótkiej perspektywy życia, odtrąceniem przez rodzinę, jeśli jeszcze w ogóle nie utracili kontaktu z najbliższymi. Bardzo uboga jest ponadto w chwili obecnej oferta programów skierowanych do tej populacji więźniów. Aspekty te utrudniają pracę z seniorami, która często kończy się na rozmowach wychowawczych i organizowaniu sobie czasu w więzieniu we własnym zakresie.

Z uwagi na zmiany związane ze starością jako postulat należy wskazać konieczność wyróżnienia odrębnej kategorii osób skazanych (powyżej 60. roku życia). Należałoby w związku z tym stworzyć regulacje prawne, które byłyby gwarantem ich praw i zapewniałyby odpowiednie warunki bytowe w jednostkach penitencjarnych. Należy właściwie określić sposób pracy penitencjarnej, który sprzyjałby nie tylko zaspokojeniu potrzeb więźnia seniora, ale przede wszystkim celowi wykonywania kary pozbawienia wolności.

Rozważając różne rozwiązania, optymalnym pomysłem wydaje się idea powołania w zakładach karnych wyodrębnionych oddziałów dla osób starszych, które odbywałyby w takich miejscach karę pozbawienia wolności. Można by zaprojektować je w sposób dogodny dla funkcjonowania w nich starszych więźniów. Cele powinny być jednoosobowe, a łącznie oddziałowe dostosowane do potrzeb osób starszych, wyposażone w uchwyty stabilizujące, maty antypoślizgowe. Seniorów w tak stworzonych oddziałach łączyłyby wspólne tematy do rozmów, zainteresowania. Nie odczuwaliby tak bardzo izolacji i osamotnienia. Osadzeni ci mogliby w tak wyselekcjonowanych grupach poczuć się równie ważni. Ze względu na podobne warunki fizyczne mogliby uczestniczyć w zajęciach ruchowych przystosowanych do ich potrzeb i możliwości.

Objęci przygotowanymi tylko dla nich programami oddziaływań penitencjarnych, dostosowanymi do ich zapotrzebowań, efektywnie realizowaliby cele wykonania kary pozbawienia wolności. Takie programy powinny być stworzone w sposób, który obejmuje kwestie związane z utrzymywaniem aktywności fizycznej, ale i psychicznej. Zajęcia sportowe powinny uwzględniać ćwiczenia, które są adekwatne do wieku i możliwości osadzonych seniorów. Co do sprawności psychicznej, w oddziaływaniach należałoby zawrzeć ćwiczenia usprawniające pamięć, pracę intelektualną. Programy takie mogłyby uwzględniać założenia tematyczne w zakresie możliwości spędzania czasu wolnego, higieny własnej, nowych technologii. Miałyby to duże znaczenie w kontekście wsparcia już po powrocie do życia w warunkach wolności. Świat, jaki zastają osadzeni należący do tej kategorii więźniów po opuszczeniu zakładu karnego, różni się bowiem od tego, który pamięta większość z nich.

Sposób rozmieszczenia osadzonych w wieku senioralnym w małych grupach w różnych zakładach karnych nie odnosi się do potrzeb, które związane są ze starzeniem i starością. Utrudnia to wręcz proces adaptacji i resocjalizacji, stwarzając dyskomfort. Osadzeni w różnym wieku inaczej postrzegają bowiem rzeczywistość, nie mają wspólnych tematów do rozmów, brakuje im tych samych zainteresowań. Starsi więźniowie, pobierający emeryturę, są także potencjalnymi ofiarami przemocy ekonomicznej ze strony młodszych współosadzonych.

Tworzenie z kolei odrębnych zakładów karnych dla więźniów powyżej 60. roku życia również nie jest rozwiązaniem, które uznać należy za warunkujące pozytywny proces resocjalizacji więźniów-seniorów.

Analizując potrzebę nowych uregulowań ustawowych wobec grupy starszych osadzonych można wziąć pod rozwagę rozwiązania alternatywne do kary pozbawienia wolności w postaci szerszego zastosowania systemu dozoru elektronicznego. Pozwala on osadzonemu w wieku senioralnym na pozostanie w warunkach dotychczasowego środowiska, ale również jest bardziej ekonomiczną formą wykonywania kary pozbawienia wolności. W sytuacji niemożliwości zapewnienia w zakładzie karnym specjalistycznej opieki medycznej i rehabilitacji, więźniowie-seniorzy mogliby być umieszczani w instytucjach leczniczo-rehabilitacyjnych. W latach 1988–1998 więźniowie mieli prawo ubiegania się o warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary po odbyciu 1/3 orzeczonej kary. Wy-

daje się to rozwiązaniem interesującym do rozważenia. Liczebność tej grupy więźniów można by ponadto już teraz zmniejszyć dzięki przemyślanej polityce karnej wobec przestępców w fazie starości. Odbywający zastępczą karę pozbawienia wolności w ogóle nie musieliby przebywać w więzieniach.

Przed zwolnieniem seniora z więzienia należy ustalić, czy ma on gdzie wrócić. W przypadku osób, które nie mają rodzin, albo mają je, ale nie są one w stanie lub nie chcą pomóc opuszczającej jednostkę penitencjarną osobie, należałoby utworzyć optymalne dla ich wieku i możliwości funkcjonowania schroniska. Tam osoby w wieku podeszłym miałyby zapewnione warunki i zaspokojone potrzeby bytowe. Można by również w tych placówkach prowadzić zajęcia rehabilitacyjne i terapeutyczne. Koszt utrzymania takiego pensjonariusza byłby niższy niż w placówkach opieki społecznej i więzieniach, do których bez udzielenia pomocy osoba taka ma szansę szybko powrócić.

Bibliografia

- Bąk M., Zbrożyna-Tutak A., *Seniorzy w polskim systemie penitencjarnym ze szczególnym odniesieniem do przypadku Zakładu Karnego w Uhercach Mineralnych*, „Społeczeństwo i Rodzina” 57, 2018, nr 4.
- Becner-Pestka D., *Człowiek stary w obliczu izolacji więziennej. Teoria i praktyka*, „Horyzonty Wychowania” 2020, nr 19 (52).
- Bogunia L., Kalisz T., *W sprawie interpretacji art. 67 K.K.W. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki karnej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 26, 2010.
- Gerontologia dla pracowników socjalnych*, red. K. Wiśniewska-Roszkowska, Warszawa 1982.
- Górny J., *Międzynarodowy ruch penitencjarny a polska teoria i praktyka wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988*, red. A. Marek, Warszawa 1990.
- Grzesiak S., *Modele resocjalizacji a praca penitencjarna z więźniami seniorami*, [w:] *Kara pozbawienia wolności a readaptacja społeczna skazanych*, red. A. Szerłaż, Wrocław 2011.
- Grzesiak S., *Praca penitencjarna z więźniami seniorami*, Wrocław 2013.
- Grzesiak S., *Seniorzy w jednostkach penitencjarnych w sytuacji naznaczenia społeczne-go*, [w:] *Społeczne i resocjalizacyjne asumpty ludzkiego bycia*, red. S. Przybyliński, D. Wajsprych, Olsztyn 2009.

- Gutowska A., *(Nie)pełnosprawna starość — przyczyny, uwarunkowania, wsparcie*, „Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej” 2015, nr 8.
- Hryniewicz-Lach E., *Przestępczość osób starszych jako nowy problem polityki kryminalnej?*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 6 (50).
- Kieszkowska A., *Resocjalizacja osób starzejących się i starych w warunkach izolacji więziennej*, [w:] *Resocjalizacja instytucjonalna — bariery i możliwości*, red. I. Mudrecka, M.B. Snopek, Opole 2013.
- Kuszał J., *Osadzeni w starszym wieku — potrzeba badań w obszarze resocjalizacji*, [w:] *Senior w obliczu izolacji penitencjarnej. Konteksty praktyczne i empiryczne*, red. A. Jaworska, Bydgoszcz 2013.
- Machel H., *Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej*, Gdańsk 1994.
- Nawój-Śleszyński A., *Problemy indywidualizacji wykonania kary pozbawienia wolności wobec więźniów w wieku senioralnym*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 83.
- Nawój-Śleszyński A., *Rozmiary i zróżnicowanie populacji więziennej w Polsce w okresie obowiązywania ustawodawstwa karno-wykonawczego z 1997 roku*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54, 2019.
- Nawój-Śleszyński A., *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich potencjał reedukacyjny*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, nr 92.
- Piotrowski J., *Miejsce człowieka starego w rodzinie i społeczeństwie*, Warszawa 1973.
- Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku*, red. L. Frąckiewicz, Katowice 2002.
- Siemaszko K., *Seniorzy odbywający karę pozbawienia wolności. Czy zachodzi konieczność nowych rozwiązań legislacyjnych*, „Probacja” 2018, nr 4.
- Szymanowska A., *Wyzwania wobec działań penitencjarnych i postpenitencjarnych w świetle zmian demograficznych uwięzionych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, nr 90.
- Wykonywanie tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności wobec osób w wieku senioralnym*, raport Rzecznika Praw Obywatelskich z 4 sierpnia 2017 roku.

The theoretical and practical implications of the confinement of senior inmates in penitentiary institutions

Abstract

The number of elderly people in Polish society has been growing from year to year. Along with it, the population of people over 60 sentenced to imprisonment is also on the rise. At the same time, there are no statutory regulations in the Polish legal system that would apply to the conditions and rules of serving a sentence by people of senior age. The situation of elderly inmates in Polish prisons should be considered from the perspective of issues such as living conditions in penitentiary units, proper healthcare and nutrition. The process of aging of the society and the related increase in the number

of elderly people in Polish prisons will certainly require changes in the penitentiary policy and legal provisions in relation to this category of prisoners. The Prison Service is also facing the challenge of adjusting resocialising treatment to the capabilities of seniors. The inevitable and progressive biological, psychological, and social changes linked to aging justify the basis for developing a different way of executing a sentence on senior prisoners, taking into account the appropriate conditions for serving this sentence as well as the need to train the prison staff working with this category of convicts. The article is an attempt to draw attention to the problem outlined and to signal solutions which could bring the expected results.

Keywords: senior inmates, individualisation of detention conditions, age criterion of inmates, resocialisation of seniors, penitentiary work with convicted seniors.

Przerwa w karze w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych. Przeгляд judykatów za lata 2020–2021

KAMILA MROZEK

ORCID: 0000-0001-7973-0281

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

Praca poświęcona jest analizie orzecznictwa sądowego (Sąd Najwyższy oraz wybrane sądy apelacyjne) w zakresie dotyczącym instytucji przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności. W obszarze zainteresowania autorki pozostawały jedynie najnowsze judykaty wydane w latach 2020–2021. W celu poprawy czytelności tekstu analiza konkretnego orzeczenia rozpoczyna się od zacytowania jego tezy, która to następnie opatrzona jest krótkim komentarzem. Omówione postanowienia koncentrują się wokół najważniejszych problemów, jakie powstają w związku z praktycznym wykorzystaniem przerwy w karze.

Słowa kluczowe: przerwa w karze, względy osobiste, choroba psychiczna, kara łączna, kara pozbawienia wolności.

Przerwa w karze niezmiennie zalicza się do tych instytucji prawa karnego wykonawczego, które w dużym stopniu są przedmiotem judykatów sądów wyższych instancji. Wynika to poniekąd ze znaczenia, jakie tytułowa instytucja ma na gruncie postępowania wykonawczego, stanowiąc ważne odstępstwo od zasady ciągłości wykonania kary. Jednak głównym powodem, dla którego staje się ona tak często obiektem zainte-

resowania Sądu Najwyższego i poszczególnych sądów apelacyjnych, jest z pewnością nagromadzenie w przepisach składających się na przerwę w karze znacznej liczby klauzul generalnych i innych konstrukcji, które rodzą szereg wątpliwości w praktyce sądowej lub rozbieżności w orzecznictwie sądów niższego szczebla.

Charakter przerwy w karze sprawia, że precyzyjne i w miarę trwale określenie za pomocą przepisów prawa poszczególnych składników tej instytucji jest praktycznie nieosiągalne. Z tego względu należy liczyć się z tym, że judykatura pozostanie w dalszym ciągu niezmiernie ważnym czynnikiem, który umożliwi szczegółową interpretację zawartych w kodeksie karnym wykonawczym norm prawnych. Tym samym będzie nie tylko ułatwieniem w pracy organów postępowania wykonawczego i profesjonalnych pełnomocników prawnych, ale także gwarantem praworządności i legalnego wykonania kary wobec skazanego.

Waga orzecznictwa sądowego w tej przestrzeni stanowiła asumpt do zaprezentowania najważniejszych i najbardziej aktualnych tez z uzasadnień judykatów Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych z całej Polski. Ten swoisty przegląd orzecznictwa dokonany został w oparciu o pewne założenia. Wybrano jedynie orzeczenia, które zostały wydane w ostatnich dwóch latach, zgodnie z przeświadczeniem, że są one wyrazem bieżących rozterek i wątpliwości interpretacyjnych sądów niższej instancji, a ponadto starsze orzeczenia są wystarczająco dobrze omówione w literaturze przedmiotu. Ponadto wyselekcjonowano do analizy te, które dotyczą zagadnień nastroczających w praktyce największych trudności.

Wyrok¹ Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2021 roku, sygn. akt III KK 256/19, odnosi się do kwestii popełnienia przestępstwa przez skazanego w czasie przerwy w karze pozbawienia wolności w kontekście podstaw połączenia kar, o których mowa w treści art. 85 § 3 k.k. w brzmieniu obowiązujących od 15 kwietnia 2016 do 23 czerwca 2020 roku. W orzeczeniu tym wskazano, że

popełnienie przez skazanego przestępstwa w okresie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, o której mowa w art. 153 § 1 KKW, następuje wprawdzie po rozpoczęciu, a przed zakończeniem wykonania tej kary, jednak nie następuje w czasie, kiedy skazany karę tę odbywał. Okoliczność ta prowadzi do wniosku, że popeł-

¹ Wyrok Sądu Najwyższego z 4 stycznia 2021 roku, sygn. III KK 256/10, LEX nr 3169200.

nienie przestępstwa w czasie przerwy w karze pozbawienia wolności nie stanowi negatywnej przesłanki połączenia kar, o której mowa w art. 85 § 3 KK w brzmieniu obowiązującym od 15 kwietnia 2016 r. do 23 czerwca 2020 r.

Artykuł 85 § 3 k.k. w brzmieniu uchwalonym ustawą z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw² stanowił, że jeżeli po rozpoczęciu, a przed zakończeniem wykonywania kary lub kary łącznej sprawca popełnił przestępstwo, za które orzeczono karę tego samego rodzaju lub inną podlegającą łączeniu, orzeczona kara nie podlegała łączeniu z karą odbywaną w czasie popełnienia czynu. Przepis ten wprowadzał zatem dodatkową negatywną przesłankę wymiaru kary łącznej. Zasadniczym problemem w kontekście powyższego przepisu było rozróżnienie terminów „wykonywanie” i „odbywanie” kary oraz kwestia ich oceny pod kątem ewentualnej synonimiczności. W orzecznictwie³, a także literaturze przedmiotu⁴, niejednokrotnie wskazywano, że pojęciom tym nie można nadawać identycznego zakresu znaczeniowego⁵.

Przyjęcie niesynonimicznego kierunku wykładni terminów „wykonywanie” i „odbywanie” kary ma w konsekwencji istotne znaczenie na gruncie instytucji z art. 153 k.k.w. w kontekście kary łącznej. Kwestią bezdyskusyjną jest to, że popełnienie przez sprawcę przestępstwa w czasie przerwy w karze ma miejsce po rozpoczęciu, a przed zakończeniem wykonywania kary. Jednakże podkreślenia wymaga, że czasu przerwy w karze nie wlicza się skazanemu do okresu kary pozbawienia wolności, w związku z którą udzielono mu przerwy.

Na gruncie przepisów o karze łącznej w brzmieniu obowiązującym od 1 lipca 2015 do 14 kwietnia 2016 roku okoliczność ta stanowiłaby przeszkodę do połączenia kary, którą skazany rozpoczął odbywać z karą orzeczoną za przestępstwo popełnione w czasie przerwy w karze. Skoro

² Ustawa z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 437).

³ Zob. uchwała SN z 25 stycznia 2018 roku, sygn. I KZP 11/17, OSNKW 2018/4/28; wyrok SN z 10 kwietnia 2018 roku, sygn. III KK 80/18, LEX nr 2515709.

⁴ M. Bielski, *Zakres stosowania negatywnej przesłanki wymiaru kary łącznej z art. 85 § 3 i 3a k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 11, 2018, s. 39.

⁵ Za takim stanowiskiem przemawia przede wszystkim zakaz wykładni synonimicznej, zabraniający nadawania różnym zwrotom w obrębie jednego aktu prawnego tego samego znaczenia.

zatem w okresie przerwy skazany kary nie odbywa, to popełnienie przestępstwa w okresie między rozpoczęciem a zakończeniem wykonania kary — zgodnie z dyspozycją obowiązującą od dnia 15 kwietnia 2016 roku — nie może stanowić negatywnej przesłanki połączenia kar.

Jednakże jak wynika z komentowanego orzeczenia Sądu Najwyższego kwestia oceny tożsamości terminologicznej zwrotów „wykonywanie” oraz „odbywanie” kary nie stanowi jedynej okoliczności potwierdzającej zacytowaną na wstępie pracy tezę. W tym kontekście rozróżnić należy dwie definicje, jakimi operuje przepis art. 85 § 3 k.k. w okresie sprzed nowelizacji z 2016 roku oraz po niej.

Po 1 lipca 2015 roku przepis ten mówił o okresie „po rozpoczęciu, a przed zakończeniem wykonywania kary”. Użyty przez ustawodawcę zwrot należało rozumieć jako pewien interwał czasowy, okres, przedział „od-do”. „Kara odbywana”, która pojawia się w komentowanym przepisie po nowelizacji z 2016 roku, powinna być natomiast interpretowana jako pewien ciągły stan, który charakteryzuje się tym, że każdy jego dzień stanowi zarazem karę pozbawienia wolności. Z uwagi na odmienne znaczenie obu zwrotów, ich utożsamianie jest niedopuszczalne. Jak słusznie wskazuje Sąd Najwyższy, „językowe znaczenie pierwszego z nich polega wyłącznie na określeniu granic czasowych okresów, drugiego zaś na określeniu pewnego stanu, jaki istnieje w określonym czasie”. Opisane wyżej okoliczności dowodzą, że popełnienie przestępstwa w czasie przerwy w karze pozbawienia wolności nie stanowi negatywnej przesłanki połączenia kar, o której mowa w art. 85 § 3 k.k. w brzmieniu obowiązującym od 15 kwietnia 2016 do 23 czerwca 2020 roku.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 27 listopada 2020 roku, sygn. akt II AKzw 1219/20⁶, analizuje pojęcie względów osobistych w rozumieniu art. 153 § 2 k.k.w. W przywołanym orzeczeniu wskazuje się bowiem, że

Udzielenie skazanemu przerwy w karze pozbawienia wolności jest słuszne, ale nie celowe i dlatego niesprawiedliwe. Skazany cierpi z powodu choroby nowotworowej, a jedyna stosowna terapia ma charakter paliatywny i polega głównie na podawaniu leków przeciwbólowych. Ta okoliczność mieści się w pojęciu „względów osobistych” z art. 153 § 2 KKW uzasadniających humanitarne traktowanie każdego

---

⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 27 listopada 2020 roku, II AKzw 1219/20, LEX nr 3193914.

człowieka. Jednakże uwolnienie skazanego prowadziłoby do jego bezdomności, bo jedyne znane i przez niego wskazywane miejsce jego pobytu to dom żony i jej matki, te zaś sprzeciwiają się jego ponownemu zamieszkaniu, jego żona opiekuje się swą matką i jest inwalidką, co wyklucza zaopiekowanie się skazanym. Uwolnienie powodujące bezdomność, brak opieki i leków przeciwbólowych byłoby postąpieniem pozbawionym empatii.

Choć na pierwszy rzut oka mogłoby wydawać się, że orzeczenie to nawiązuje do obligatoryjnej podstawy przerwy w karze, to jego głębsza analiza prowadzi do wniosku, że poruszona w nim problematyka w całości koncentruje się wokół podstawy fakultatywnej. Mowa w nim bowiem o tak zwanych względach osobistych, pod pojęciem których należy rozumieć takie okoliczności, które uzasadniają uznanie sytuacji skazanego za na tyle ciężką, że do jej poprawy niezbędne jest opuszczenie przez skazanego jednostki penitencjarnej i podjęcie przez niego lub względem niego stosownych działań na wolności⁷. Nie zawsze jednak udzielenie przerwy w karze będzie odzwierciedleniem respektowania przez administrację penitencjarną zasady humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej. Humanitarne traktowanie skazanych — jak wskazuje K. Postulski — to postępowanie respektujące minimalne potrzeby każdego człowieka, określone przez odniesienie do przeciętnych standardów czy przeciętnego poziomu życia w danym społeczeństwie. Nieostre wyznaczenie pojęcia godności ludzkiej niewątpliwie utrudnia obiektywną ocenę tego, co jest humanitarne, a co nie jest⁸. Zasada ta wprowadza element ludzki, wrażliwości na los drugiego człowieka. A. Wąsek wyjaśnia, że humanizm oznacza postawę nakazującą odnosić się do drugiego człowieka ze zrozumieniem, troską i empatią, widzieć jego osobowość w całej jej złożoności, całościowo ujmować dobre i złe zachowanie w przeszłości i obecne, a także prognozowane⁹. Dlatego też w pewnych przypadkach udzielenie skazanemu przerwy w karze nie będzie realizowało postulatu humanitaryzmu, zaś postulat ten zrealizuje zinstytucjonalizowana pomoc, jaką może zapewnić skazanemu służba penitencjarna.

⁷ M. Rażny, *Ważne względy rodzinne lub osobiste jako przesłanka udzielenia przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 5, s. 70.

⁸ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 68.

⁹ A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 51.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 lipca 2020 roku¹⁰ porusza problem opieki medycznej w polskich jednostkach penitencjarnych. Z przywołanego orzeczenia wynika, że

Przerwy w karze ze względów zdrowotnych można udzielić tylko wtedy, gdy ciężka choroba uniemożliwia wykonywanie kary w warunkach izolacji (włączając hospitalizację w wyspecjalizowanych jednostkach więziennej służby zdrowia), zatem gdy przebywanie w nich zagraża życiu i zdrowiu skazanego (art. 153 § 1 w zw. z art. 150 § 1 KKW). Monitorowanie i ocena stanu zdrowia osadzonych należy do personelu medycznego jednostek penitencjarnych, zaś skazanemu nie przysługuje możliwość dowolnego wyboru lekarza prowadzącego (art. 115 § 1, 1a i 4 KKW). W ramach opieki medycznej nad osadzonymi personel ten, stosownie do konieczności, współpracuje z publicznymi jednostkami ochrony zdrowia, w tym również przez zapewnienie badań i konsultacji specjalistycznych.

Art. 150 k.k.w. stanowi, że wykonanie kary pozbawienia wolności w wypadku choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby uniemożliwiającej wykonywanie tej kary sąd odracza do czasu ustania przeszkody. Następnie precyzuje, że za ciężką chorobę uznaje się taki stan skazanego, w którym umieszczenie go w zakładzie karnym może zagrażać życiu lub spowodować dla jego zdrowia poważne niebezpieczeństwo. Jednocześnie zaznaczyć należy, że przepis ten ma bezpośrednie zastosowanie do instytucji przewidzianej w art. 153 k.k.w. Analiza przywołanego przepisu pozwala na przyjęcie, że stopień zagrożenia życia lub zdrowia, o którym mowa w treści art. 150 k.k.w., powinien być znaczny. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że nie jest to jedyna przesłanka zastosowania instytucji przerwy w karze (odroczenia wykonania kary). Nie wystarczy bowiem, by choroba, na którą cierpi skazany, była dla niego zagrożeniem życia lub zdrowia — zagrożenie to musi wynikać bezpośrednio z przebywania w warunkach izolacyjnych, a zatem braku możliwości leczenia lub zapewnienia osadzonemu odpowiednich ku temu warunków. Istotna jest zatem nie tylko analiza stanu zdrowia skazanego i rokowań co do jego poprawy, ale przede wszystkim kwestia oceny ewentualnych zagrożeń płynących z faktu przebywania skazanego w jednostce penitencjarnej. Interpretacja przywołanego wyżej przepisu prowadzi zatem do wniosku, że jeśli choroba, na jaką cierpi skazany, może być skutecznie leczona

---

¹⁰ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 30 lipca 2020 roku, sygn. II AKzw 565/20, LEX nr 3193913.

w ramach struktur penitencjarnej służby zdrowia, nie ma podstaw do przerywania wykonywanej kary pozbawienia wolności.

Wykonywanie kary pozbawienia wolności w stosunku do osoby chorej jest zadaniem szczególnie trudnym i odpowiedzialnym. W obszarze tym administrację penitencjarną wspomaga wyspecjalizowana więzienna służba zdrowia. Świadczenia zdrowotne udzielane są bowiem skazanemu przede wszystkim przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności (art. 115 § 4 k.k.w.). Kodeks karny wykonawczy w art. 102, w katalogu praw skazanego, wymienia między innymi prawo do odpowiednich ze względu na zachowanie zdrowia świadczeń zdrowotnych. „Odpowiedniość świadczeń zdrowotnych” ma charakter niewątpliwie ocenny, niemniej z całą stanowczością odrzucić należy każdą wykładnię analizowanego przepisu, która zmierza do ograniczenia tego prawa¹¹. Należy bowiem podkreślić, że

Państwo ma obowiązek należytej dbałości o zdrowie osób osadzonych w więzieniu, jednakże zawsze należy mieć na uwadze kontekst penitencjarny [...]. Kontekst ten nie powinien usprawiedliwiać opieki niedostatecznej, a więc, gdy zapewnienie odpowiedniego leczenia w warunkach więziennych nie jest możliwe, należy chorego przenieść do placówki cywilnej¹².

W sytuacji natomiast, gdy podmioty lecznicze przeznaczone dla osób pozbawionych wolności nie są w stanie — z różnych względów — sprostać zadaniu jakie nakłada na nie ustawodawca, to jest zapewnienia skazanym zarówno podstawowej, jak i specjalistycznej opieki zdrowotnej, leczenie może być prowadzone w pozawięziennym podmiocie leczniczym.

Z analizowanego orzeczenia wynika jeszcze jedna bardzo ważna kwestia — ustawowe ograniczenie prawa wyboru lekarza i pielęgniarki ambulatorium z izbą chorych, lekarza, pielęgniarki oraz położnej podstawowej opieki zdrowotnej, świadczeniodawcy udzielającego ambulatoryjnych świadczeń opieki zdrowotnej, lekarza dentysty oraz szpitala określonych w ustawie o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych¹³. Istotą wprowadzonego przez ustawo-

¹¹ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 488.

¹² J. Bartoszewicz, *Glosa do wyroku ETPC z 17.12.2013 r.*, LEX/el. 2014, nr 14150/08.

¹³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1398, 1492, 1493, 1578 i 1875).

dawcę rozwiązania jest przede wszystkim ograniczenie nierzadko rozszereżeniowych postaw wśród skazanych oraz specyfika miejsc, w których wykonuje się sankcje skutkujące pozbawieniem wolności.

Reasumując, należy wskazać, że aktualne brzmienie art. 115 k.k.w. daje dużo większe możliwości udzielania skazanym opieki zdrowotnej w warunkach penitencjarnych, bez konieczności sięgania po instytucję przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności. Postawioną tezę odzwierciedlają dane zawarte w informacji statystycznej, z których wynika, że począwszy od 2016 roku, liczba skazanych korzystających z przerwy w karze spadła o ponad połowę w porównaniu do lat poprzednich, zaś trend ten utrzymał się do roku 2020 (2020 — 1043, 2019 — 899, 2018 — 918, 2017 — 851, 2016 — 969, 2015 — 1930, 2014 — 1980, 2013 — 2185, 2012 — 2252, 2011 — 2343, 2010 — 2322)¹⁴.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 lipca 2020 roku¹⁵ dotyczy obligatoryjnej podstawy udzielenia przerwy w karze, jaką jest stan zdrowia skazanego. Jak już wspomniano, sąd penitencjarny udziela przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności z uwagi na ciężką chorobę skazanego wówczas, gdy charakter schorzenia, na jakie cierpi, lub rozmiar doznanego przez niego uszkodzenia ciała są na tyle poważne, że pobyt skazanego w zakładzie karnym, w tym również w oddziale szpitalnym takiego zakładu, stwarza realne niebezpieczeństwo dla jego życia lub zdrowia¹⁶. Wciąż aktualna teza analizowanego orzeczenia potwierdza, że

Udzielenie skazanemu przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności nie jest ani słuszne, ani celowe, a żądanie jej nakierowane jest na uniknięcie orzeczonej kary. Po pierwsze, aktualny stan zdrowia skazanego nie świadczy, by pozbawienie go wolności powodowało zagrożenie dla jego życia czy zdrowia. Po drugie, skazany nie wykazał, że w razie uwolnienia go sprawiło, że podjąłby leczenie powodujące spowolnienie jego choroby. Po trzecie, zakłady karne są współcześnie przystosowane do wykonywania kar także względem osób chorych.

¹⁴ <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 6.02.2022).

¹⁵ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 30 lipca 2020 roku, II AKzw 561/20, LEX nr 3169724.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob. K. Mrozek, *Obligatoryjne odroczenie wykonania kary ze względu na stan zdrowia skazanego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 31, 2014.

Sąd Apelacyjny w Krakowie zwrócił uwagę na trzy istotne okoliczności mające wpływ na decyzję w przedmiocie udzielenia przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności. Po pierwsze, sąd winien ustalić istnienie u skazanego choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby, przy czym, jak wynika z dyspozycji zawartej w art. 150 § 2 k.k.w., musi to być choroba, która uniemożliwia wykonanie kary z uwagi na zagrożenie życia skazanego lub spowodowanie poważnego niebezpieczeństwa dla jego zdrowia. Po drugie, skazany powinien wykazać, że w okresie przerwy podejmie wszelkie możliwe próby „zahamowania” dalszego rozwoju lub chociażby złagodzenia skutków przebytej choroby (podejście leczenie zachowawcze, operacyjne, rehabilitacyjne). Przy czym należy pamiętać, że nawet w sytuacji spełnienia przez skazanego wymienionych wymogów zasadą powinno być wykonanie kary pozbawienia wolności w formie izolacyjnej, przy wykorzystaniu silnie rozbudowanej sieci szpitali, ambulatoriów i aptek funkcjonujących na terenie jednostek penitencjarnych, a dopiero gdy te nie są w stanie zapewnić skazanemu odpowiedniej opieki medycznej, należy rozważyć możliwość udzielenia skazanemu przerwy w karze.

W doktrynie prawa karnego wykonawczego podkreśla się, że kara pozbawienia wolności powinna być wykonywana w sposób nieprzerwany. Zasadę tę przyjmuje również orzecznictwo wskazując, że

Zawsze jako zasada powinno być postrzegane odbywanie prawomocnie orzekanej kary w całości, a więc w takim rozmiarze w jakim została ona wymierzona i w sposób nieprzerwany. Wyjątkiem od tej zasady jest zarówno instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia jak i przerwy w odbywaniu kary. I tak właśnie, jako wyjątkowe obie te instytucje winny być postrzegane zarówno przez sądy penitencjarne, jak i skazanych¹⁷.

Z powyższego wynika, że ewentualne odstępstwa od tej zasady (w drodze wyjątku) powinny być ściśle określone przez ustawodawcę, a jednym z takich wyjątków jest właśnie przewidziana w art. 153 k.k.w. instytucja przerwy w wykonaniu kary.

Już sama analiza podstaw stosowania przerwy w karze pokazuje, że nie zostały one przez ustawodawcę dostatecznie sprecyzowane. Z jednej strony zwraca uwagę brak definicji choroby psychicznej czy innej

¹⁷ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 22 sierpnia 2000 roku, sygn. II AKz 630/00, niepublikowane.

ciężkiej choroby uniemożliwiającej wykonanie kary, o których mowa w art. 150 k.k.w., z drugiej zaś posługiwanie się — w ramach przesłanki fakultatywnej — typowymi klauzulami generalnymi (względy rodzinne, osobiste), które mogą być dowolnie interpretowane. Należy bowiem pamiętać, że obecność klauzul generalnych w systemie prawa pozytywnie wpływa na elastyczność procesów stosowania prawa, niemniej kreuje obowiązek zachowania właściwej równowagi między elastycznością a pewnością i jednolitością stosowania prawa. Orzeczenia wydane przez Sąd Najwyższy oraz sądy apelacyjne pozwalają na dookreślenie niedoprecyzowanych podstaw stosowania przerwy w karze oraz wyjaśnienie innych problemów pojawiających się w praktyce stosowania tytułowej instytucji. Zawierają one bowiem wiele wskazówek interpretacyjnych, które ułatwiają prawną ocenę instytucji przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności oraz pozwalają na prawidłowe jej zastosowanie w praktyce przy poszanowaniu podstawowych zasad prawa karnego wykonawczego.

Bibliografia

- Bielski M., *Zakres stosowania negatywnej przesłanki wymiaru kary łącznej z art. 85 § 3 i 3a k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 11, 2018.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Mrozek K., *Obligatoryjne odroczenie wykonania kary ze względu na stan zdrowia skazanego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 31, 2014.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Raźny M., *Ważne względy rodzinne lub osobiste jako przesłanka udzielenia przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 5.
- Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2005.

A break in the penalty in the light of the judgments made by the Supreme Court and courts of appeal: Review of judicata from the years 2020–2021

Abstract

The work is devoted to the analysis of the judicial decisions made by the Supreme Court and selected courts of appeal in the scope concerning the institution of interrupting the execution of the imprisonment sentence. The author was interested only in the most

---

recent judicates issued in 2020–2021. In order to improve the readability of the text, the analysis of a specific decision begins with quoting its thesis, which is then accompanied by a short commentary. The discussed provisions focus on the most important problems which arise in connection with the practical use of the interruption of penalty.

Keywords: interruption of penalty, personal reasons, mental illness, total penalty, imprisonment.

Warunkowe zwolnienie skazanego korzystającego z przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności (art. 155 k.k.w.)

BOGDAN MYRNA

ORCID: 0000-0002-0501-0588

Prokuratura Okręgowa we Wrocławiu

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego, stosowana w ramach przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności. Przedstawiając tę instytucję (przewidzianą w art. 155 k.k.w.), która jest niewątpliwie formą uprzywilejowaną w stosunku do warunkowego zwolnienia stosowanego na zasadach ogólnych (art. 77–79 k.k.), autor omawia i analizuje przesłanki jej zastosowania w ramach postępowania wykonawczego. Dokonując przedmiotowej analizy, autor uwzględnia fakt, że w przepisie art. 155 k.k.w. ustawodawca dokonał daleko idących modyfikacji formalnych przesłanek warunkowego zwolnienia na podstawie omawianego przepisu.

Słowa kluczowe: warunkowe zwolnienie, przerwa w odbywaniu kary, prognoza kryminologiczna.

I

Możliwość orzekania o warunkowym zwolnieniu w postępowaniu karnym wykonawczym jest (podobnie jak w przypadku byłego już warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności na podstawie art. 152 k.k.w. — który to przepis został uchylony z dniem

5 października 2019 roku ustawą z dnia 19 lipca 2019 roku¹⁾ rozwiązaniem nowym, niewystępującym w kodeksie karnym wykonawczym z 1969 roku²⁾. Obecnie obowiązujący k.k.w.³⁾ możliwość taką przewiduje w art. 155 § 1, zgodnie z którym jeżeli przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności trwała co najmniej rok, a skazany odbył co najmniej 6 miesięcy kary — sąd penitencjarny może warunkowo zwolnić skazanego z odbycia reszty kary na zasadach określonych w art. 77 k.k., przy czym zwolnienie może nastąpić w każdym czasie bez ograniczeń wynikających z art. 78 i 79 k.k. Należy jednakże dodać, że warunkowego zwolnienia w tym trybie nie stosuje się, jeżeli kara pozbawienia wolności została orzeczona na okres powyżej trzech lat (art. 155 § 2 k.k.w.).

Przepis art. 155 k.k.w. przewiduje zatem cztery przesłanki, których łączne zaistnienie stwarza możliwość warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego z odbycia reszty kary pozbawienia wolności bez ograniczeń (przesłanek formalnych — minimów odbycia kary pozbawienia wolności niezbędnych do zastosowania warunkowego zwolnienia w trybie art. 77 § 1 k.k.) przewidzianych w art. 78 i 79 k.k.⁴⁾ Do tych przesłanek należą mianowicie:

¹⁾ Dz.U. z 2019 r. poz. 1694.

²⁾ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 98 ze zm.).

³⁾ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.), z mocą obowiązującą od dnia 1 września 1998 roku.

⁴⁾ Zgodnie z art. 78 § 1 k.k., skazanego można warunkowo zwolnić (w trybie art. 77 § 1 k.k. — B.M.) po odbyciu co najmniej połowy kary, zaś (art. 78 § 2 k.k.) skazanego określonego w art. 64 § 1 k.k. — po odbyciu dwóch trzecich kary, natomiast określonego w art. 64 § 2 k.k. po odbyciu trzech czwartych kary (podobnie jak do sprawców działających w trybie art. 65 § 1 k.k. oraz sprawców przestępstw z art. 258 k.k. — B.M.). Skazanego zaś (art. 78 § 3 k.k.) na karę 25 lat pozbawienia wolności można warunkowo zwolnić po odbyciu 15 lat kary, natomiast skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności po odbyciu 25 lat kary. W tym miejscu należy mieć na uwadze przewidzianą w art. 77 § 2 k.k. możliwość obostrzenia przez sąd minimów formalnych warunkowego zwolnienia od przewidzianych w art. 78 k.k. Zgodnie natomiast z art. 79 § 1 k.k., przepisy art. 78 § 1 i 2 stosuje się odpowiednio do sumy dwóch lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, które skazany ma odbyć kolejno; art. 78 § 2 stosuje się, jeżeli chociażby jedno z przestępstw popełniono w warunkach określonych w art. 64 k.k. W myśl zaś § 2 tegoż przepisu — skazanego można, niezależnie od warunków określonych w art. 78 § 1 lub 2, zwolnić warunkowo po odbyciu 15 lat pozbawienia wolności. Z kolei art. 79 § 3 k.k. stanowi, że przepis art. 78 § 3 stosuje się odpowiednio, jeżeli cho-

1. skorzystanie przez skazanego z przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności przez okres co najmniej roku (art. 155 § 1 k.k.w.);
2. uprzednie odbycie przez skazanego co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności (art. 155 § 1 k.k.w.);
3. wymiar orzeczonej kary (lub sumy kar) pozbawienia wolności nieprzekraczający 3 lat (art. 155 § 2 k.k.w.);
4. istnienie materialnych przesłanek do udzielenia warunkowego zwolnienia, określonych w art. 77 § 1 k.k. (art. 155 § 1 k.k.w.).

II

W art. 155 k.k.w. ustawodawca dokonał daleko idących modyfikacji przesłanek formalnych instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia. Odmienność ta — jak słusznie zauważa J. Lachowski — podyktowana jest tym, że nieracjonalne jest wymaganie spełnienia przesłanek formalnych wobec skazanego odbywającego przez dłuższy czas przerwę, która nie została odwołana. W ten sposób został on już poddany testowi w warunkach wolnościowych, a nieodwołanie przerwy świadczyć może o pozytywnej prognozie kryminologicznej (por. art. 156 § 2 k.k.w.). Natomiast — jak dalej twierdzi J. Lachowski — powrót do zakładu karnego mógłby zniweczyć postępy w zakresie readaptacji społecznej skazanego na wolności⁵.

Pierwszą z przesłanek formalnych koniecznych do zastosowania warunkowego zwolnienia w trybie art. 155 k.k.w. jest co najmniej roczny okres przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności. W doktrynie przyjmuje się, że chodzi tutaj o jedną przerwę, która nieprzerwanie trwa przez okres co najmniej roku, nawet gdyby w jej przedmiocie sąd penitencjarny orzekał kilka razy⁶. A zatem przerwa taka może być udzielona „częściami”, jednakże łączny ich okres (w ramach tejże przerwy) nie może być krótszy od roku. W tym miejscu należy jednak podnieść,

---

ciażby jedna z niepodlegających łączeniu kar, które skazany ma odbyć kolejno, jest karą 25 lat pozbawienia wolności lub dożywotniego pozbawienia wolności.

⁵ J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010, s. 268.

⁶ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 616; T. Szymanowski, Z. Świda *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 355.

że nie chodzi tutaj o sumę kilku przerw, niezależnie od tego, czy były one przedzielone pobytem skazanego w zakładzie karnym, czy też nie (z powodu na przykład wypadku określonego w przepisie art. 153 § 3 k.k.w.). W art. 155 § 1 k.k.w. ustawodawca posługuje się rzeczownikiem „przerwa” w liczbie pojedynczej⁷. A zatem chodzi tutaj o tę samą (jedną) przerwę, choćby była ona wielokrotnie przedłużana⁸. Tak więc w ramach jednej (tej samej) przerwy sąd penitencjarny udziela niejako „dalszych” przerw, których łączny okres winien trwać co najmniej rok.

Odmienne jednak stanowisko prezentuje G. Wiciński. Autor ten uważa mianowicie, że interpretacja użytego w przepisie art. 155 § 1 k.k.w. terminu „przerwa” nie wyklucza również rozumienia tego zwrotu normatywnego w znaczeniu, czy też jako instytucji, prawa karnego wykonawczego, bez względu na to, ile razy ją stosowano. Ponadto trudno dostrzec przeszkody do udzielenia warunkowego zwolnienia w sytuacji, gdy sprawca skorzystał z dwóch przerw i w każdym przypadku swoją postawą potwierdził, że zasługuje na zastosowanie wobec mego warunkowego zwolnienia. Taka pozytywna postawa, jak dalej zauważa G. Wiciński, potwierdzona w okresie drugiej przerwy — po rocznym pobycie w zakładzie karnym (art. 153 § 3 k.k.w.) — może przecież zasługiwać na ocenę nawet bardziej ugruntowaną. Wreszcie stanowisko, że na gruncie art. 155 § 1 k.k.w. chodzi wyłącznie o jedną przerwę, może powodować, że skazany, który rzetelnie, nieinstrumentalnie korzysta z przerwy i po zrealizowaniu celu, dla którego została mu ona udzielona, stawia się do zakładu karnego w celu dalszego odbycia kary przed upływem rocznego okresu przerwy, będzie w zdecydowanie gorszej sytuacji w stosunku do osoby, która rozmaitymi zabiegami będzie pozorowała realizację celu przerwy do końca okresu jej trwania⁹.

W mojej ocenie w przepisie art. 155 § 1 k.k.w. chodzi o jedną przerwę, która nieprzerwanie trwa przez okres co najmniej jednego roku, nawet gdyby sąd penitencjarny orzekał w jej przedmiocie kilka razy. A zatem chodzi tutaj o udzielanie przez sąd „dalszej” przerwy (bądź przerw), ale w ramach jednej (tej samej) przerwy. Moim zdaniem wynika to z wy-

⁷ J. Lachowski, *op. cit.*, s. 270–271.

⁸ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 741.

⁹ G. Wiciński, *Postępowania incydentalne związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności w programie probacji*, Łódź 2012, s. 377.

kładni literalnej przepisu art. 155 § 1 k.k.w., który posługuje się rzeczownikiem „przerwa” w licznie pojedynczej. Komentowany przepis traktuje zatem o jednej, tej samej przerwie, trwającej nieprzerwanie przez co najmniej jeden rok, chociażby była ona wielokrotnie przedłużana przez sąd penitencjarny.

Co najmniej roczny okres trwania przerwy, o którym stanowi art. 155 § 1 k.k.w. (jako jedna z przesłanek formalnych orzekania o warunkowym zwolnieniu w trybie tegoż przepisu) musi być — jak słusznie zauważa S. Lelental — oceniany z uwzględnieniem przepisu art. 242 § 3 k.k. Zgodnie z tym przepisem skazany, który korzysta z przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności, ma bowiem obowiązek powrócić do zakładu karnego najpóźniej w ciągu trzech dni po upływie wyznaczonego terminu. Jeżeli zaś tego nie uczyni bez usprawiedliwionej przyczyny, popełni przestępstwo zagrożone karą grzywy, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku¹⁰.

Słusznie także podniósł S. Lelental, że sąd penitencjarny właściwy do rozpoznania sprawy o warunkowe zwolnienie na podstawie art. 155 k.k.w. nie jest uprawniony do badania zasadności udzielonej skazanemu przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności¹¹. A zatem przyczyny (powody), dla których skazanemu udzielono przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności, nie mają znaczenia w przypadku zastosowania warunkowego zwolnienia w trybie art. 155 k.k.w. W tym kontekście bez znaczenia jest także i to, czy przerwa została udzielona na podstawie art. 153 § 1 k.k.w. (przerwa obligatoryjna), czy też art. 153 § 2 k.k.w. (przerwa fakultatywna). Należy jednak — jak zasadnie podnosi S. Lelental — zwrócić uwagę, że przerwa udzielona na podstawie art. 153 § 1 k.k.w. w zw. z art. 150 § 1 k.k.w. trwa „do czasu ustania przeszkody”, a więc bez określenia granic czasowych, natomiast przerwa udzielona na podstawie art. 153 § 2 zd. 2 k.k.w. w zw. z art. 151 § 3 k.k.w. nie może przekraczać roku¹². Natomiast zgodnie z art. 151 § 1 zd. 2 k.k.w., w stosunku do skazanej kobiety ciężarnej oraz osoby skazanej samotnie sprawującej opiekę nad dzieckiem sąd może udzielić przerwę na okres do 3 lat po urodzeniu dziecka. W tym miejscu należy jednakże przyto-

¹⁰ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 616.

¹¹ *Ibidem*, s. 615.

¹² *Ibidem*.

czyć stanowisko Sądu Najwyższego, głoszące, że warunkowe zwolnienie w trybie art. 155 k.k.w. powinno być z założenia stosowane wówczas, gdy w związku z podstawami udzielenia długotrwałej przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności jej dalsze wykonywanie stałoby się w praktyce niemożliwe, a z reguły byłoby ono niecelowe lub wręcz niehumanitarne¹³.

Osobiście uważam, że istotnie podstawy udzielenia przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności nie mają znaczenia z punktu widzenia zastosowania warunkowego zwolnienia skazanego (z odbycia reszty kary) w trybie art. 155 k.k.w. Nie jest bowiem istotne, czy przerwa została udzielona na podstawie art. 153 § 1 k.k.w. (a zatem, czy ma charakter obligatoryjny), czy też art. 153 § 2 k.k.w. (charakter fakultatywny). Ważne jest jedynie — jak trafnie podnosi J. Lachowski — aby trwała ona nieprzerwanie przez jeden rok (co najmniej jeden rok), nawet jeśli zmieniały się podstawy jej udzielania przy okazji orzekania w przedmiocie jej przedłużenia¹⁴.

W orzecznictwie (judykaturze) wyrażano pogląd, w myśl którego pod pojęciem przerwy, o której mowa w przepisie art. 155 § 1 k.k.w., należy rozumieć nie tylko przerwę w znaczeniu normatywnym (prawnym — a więc przerwę w rozumieniu art. 153 § 1 k.k.w. bądź art. 153 § 2 k.k.w.), ale również przerwę w znaczeniu faktycznym (potocznym) w wykonaniu kary pozbawienia wolności, wynikającą z zawieszenia postępowania wykonawczego (art. 15 § 2 k.k.w.). A zatem w tym drugim znaczeniu (faktycznym) chodzi w zasadzie o każde wstrzymanie wykonania kary pozbawienia wolności. Generalnie jednak stanowisko prezentowane w orzecznictwie oznacza, że w zakres pojęcia przerwy w wykonaniu (odbywaniu) kary pozbawienia wolności, której czas trwania określa art. 155 § 1 k.k.w., wchodzi nie tylko przerwa w rozumieniu art. 153 k.k.w., ale także okres, w którym skazany nie odbywał kary pozbawienia wolności z powodu zawieszenia postępowania wykonawczego¹⁵. Stanowisko to

¹³ Uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 24 lutego 2006 roku, sygn. I KZPS4/0S, OSNKW 2006 nr 3, poz. 22, s. 5–6.

¹⁴ J. Lachowski, *op. cit.*, s. 272.

¹⁵ Uchwały Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 2000 roku, sygn. I KZP 8/00, OSNKW 2000, Nr 5–6, poz. 43; i z 30 października 2008 roku, sygn. IKZP 22/08, OSNKW 2008, nr 11, poz. 89; oraz postanowienia Sądów Apelacyjnych: w Krakowie z 27 czerwca 2002

zostało zaaprobowane w doktrynie przez K. Postulskiego¹⁶. Krytycznie natomiast ocenili je S. Lelental i J. Lachowski. Ten pierwszy uważa mianowicie, że wprawdzie podstawy orzekania o zawieszeniu postępowania wykonawczego (art. 15 § 2 k.k.w.) i obligatoryjnego udzielenia przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności (art. 153 § 1 k.k.w. w zw. z art. 150 § 1 k.k.w.) są podobne, to jednak przepis art. 155 § 1 k.k.w. dopuszcza stosowanie warunkowego zwolnienia w przewidzianym trybie tylko w stosunku do skazanych, którym udzielono przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności i czyni to w sposób wyraźny. Nie chodzi przy tym o przerwę w wykonaniu kary w sensie faktycznym (na podstawie art. 15 § 2 k.k.w.), lecz w znaczeniu normatywnym (na podstawie art. 153 k.k.w.). Pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w uchwale z dnia 19 kwietnia 2000 roku (sygn. I KZP 8/2000, OSN KW 2000, Nr 5–6, poz. 43) — jak dalej podnosi S. Lelental — może stanowić podstawę rozważenia w płaszczyźnie *de lege ferenda*. *De lege lata* pogląd ten nie daje się pogodzić z treścią przepisu art. 155 § 1 k.k.w.¹⁷ A zatem S. Lelental krytycznie ocenił pogląd wyrażony w judykaturze, podkreślając jednoznacznie, że w przepisie art. 155 § 1 k.k.w. mowa jest o przerwie w sensie prawnym (normatywnym), a nie faktycznym (potocznym). Za poglądem tym, zdaniem autora, nie przemawia to, że podstawy orzekania o przerwie w wykonaniu kary pozbawienia wolności oraz zawieszeniu postępowania wykonawczego są w pewnym zakresie zbieżne.

J. Lachowski zaś (podzielając stanowisko S. Lalentala) zauważa, że jedynie przesłanki udzielenia obligatoryjnej przerwy w pewnym zakresie pokrywają się z warunkami zawieszenia postępowania karnego wykonawczego. I w jednym, i w drugim wypadku — jak słusznie podnosi J. Lachowski — jest to dopuszczalne w przypadku choroby psychicznej. W pozostałym zakresie przesłanki te się różnią. Można mieć wątpliwości, czy to legitymuje twierdzenie, że zawieszenie postępowania wykonawczego w zakresie kary pozbawienia wolności należy traktować na równi z przerwą, o której mowa w art. 153 k.k.w. Ponadto przeciwko

---

roku, sygn. AKz 208/02, KZS 2002 z. 6, poz. 18; i we Wrocławiu z 19 września 2008 roku, sygn. AKzw 717/8, KZS 2009, z. 6, poz. 98.

¹⁶ K. Postulski, [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. Z. Hołda, K. Postulski, Gdańsk 2006, s. 517–518; oraz *idem*, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 742–743.

¹⁷ S. Lelental, *op. cit.*, s. 617.

tezie sformułowanej przez SN przemawiają też wyniki wykładni systemowej. Należy zwrócić uwagę na to, że instytucja określona w art. 155 k.k.w. znajduje się w rozdziale zatytułowanym „Odroczenie i przerwa wykonania kary pozbawienia wolności”. Można twierdzić zatem — jak trafnie podnosi S. Leleńtal — że przepis ten mówi jedynie o przerwie, której dotyczy art. 153 k.k.w. Wydaje się więc, że obejmowanie tym przepisem również instytucji zawieszenia postępowania wykonawczego jest wysoce wątpliwe. Poza tym nie można pominąć tego, że przepis art. 155 k.k.w. przewiduje wyjątek od ogólnych zasad orzekania w przedmiocie warunkowego zwolnienia, nie podlega zatem wykładni rozszerzającej. Trafnie podkreśla natomiast S. Leleńtal, że pogląd wyrażony przez SN można potraktować jako postulat *de lege ferenda*¹⁸. Moim zdaniem przez pojęcie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, o której stanowi przepis art. 155 § 1 k.k.w., należy rozumieć wyłącznie przerwę w znaczeniu normatywnym, określonym przez przepis art. 153 k.k.w., a nie w znaczeniu faktycznym, w związku z zawieszeniem postępowania karnego wykonawczego na podstawie art. 15 § 2 k.k.w. A zatem w mojej ocenie przerwę, o której traktuje art. 155 § 1 k.k.w., należy utożsamiać wyłącznie z art. 153 k.k.w. Przerwa ta z kolei może być udzielona bądź jako obligatoryjna (w trybie art. 153 § 1 k.k.w. w zw. z art. 150 § 1 i 2 k.k.w.), bądź fakultatywna (w trybie art. 153 § 2 k.k.w. w zw. z art. 151 § 3 k.k.w.).

III

Drugą z przesłanek formalnych koniecznych do zastosowania warunkowego zwolnienia w trybie art. 155 k.k.w. jest odbycie przez skazanego co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności. Przedmiotowa przesłanka formalna jest spełniona zarówno wówczas, gdy skazany odbył karę w tym rozmiarze „w całości”, jak i „w częściach”, pod warun-

---

¹⁸ J. Lachowski, *op. cit.*, s. 271–272. Podobnie uważa też A. Marek, podnosząc, że przepis art. 155 k.k.w. stanowi wyjątek od ogólnych zasad orzekania w przedmiocie warunkowego zwolnienia, tym samym nie podlega wykładni rozszerzającej. *Idem*, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 202.

kiem, że łączny pobyt skazanego w zakładzie karnym wynosił co najmniej 6 miesięcy¹⁹.

Jednakże z uwagi na to, że w przepisie art. 155 § 1 k.k.w. ustawodawca (zawierając jedynie wymóg, by przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności trwała co najmniej rok, a skazany odbył co najmniej 6 miesięcy kary, która zgodnie z § 2 tegoż przepisu nie może przekroczyć 3 lat) nie określił w jakim czasie, to znaczy, czy przed, czy też po skorzystaniu z przerwy, kara ta (trwająca co najmniej 6 miesięcy) musi zostać odbyta, w orzecznictwie odmiennie interpretuje się tę kwestię. Słusznie jednak podnosi Sąd Apelacyjny w Krakowie, że rażąco nietrafne jest interpretowanie art. 155 § 1 k.k.w. w ten sposób, by odbycie co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności mogło nastąpić już po rocznym okresie udzielonej przerwy w karze. Założeniem tej regulacji — niewątpliwiej co do jej treści — jest, aby skazani po upływie rocznej przerwy nie wracali już do zakładu karnego, a mogli skorzystać z przedterminowego zwolnienia²⁰. Odmienne stanowisko przyjął Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, stwierdzając, że termin użyty w przepisie art. 155 § 1 k.k.w. — „odbył co najmniej 6 miesięcy kary” — oznacza, że warunek ten musi być spełniony w chwili ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie, a nie już w momencie udzielania przerwy w karze²¹.

Moim zdaniem co prawda w istocie w przepisie art. 155 § 1 k.k.w. ustawodawca nie określił kolejności, w jakiej następuje odbycie przez skazanego co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności i korzystanie przez niego z co najmniej rocznej przerwy w wykonaniu tejże kary, to jednak co najmniej 6 miesięcy kary na gruncie art. 155 k.k.w. powinno być odbyte przed skorzystaniem przez skazanego z przerwy. Oznacza to zatem, że warunek odbycia przez skazanego co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności winien być spełniony przed udzieleniem przerwy. Takie stanowisko uzasadnione jest także i tym, że w „klasycznej” posta-

¹⁹ S. Lelental, *op. cit.*, s. 618; J. Lachowski, *op. cit.*, s. 270; G. Wiciński, *op. cit.*, s. 380.

²⁰ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 28 stycznia 2008 roku, sygn. IIAKz w 22/08, KZS 2008, z. 4, poz. 59.

²¹ Postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu: z 28 czerwca 2010 roku, sygn. IIAKz w 492/10, KZS 2011, z. 1 poz. 109; oraz z 19 kwietnia 2012 roku, sygn. AKz w 521/12, LEX nr 1166859.

ci warunkowego przedterminowego zwolnienia, określonej w art. 77–82 k.k., warunkowe zwolnienie może nastąpić dopiero po odbyciu przez skazanego minimów odnoszących się do kary pozbawienia wolności (art. 78 i 79 k.k.), ale oczywiście po uzyskaniu przez niego pozytywnej prognozy kryminologiczno-społecznej (art. 77 § 1 k.k.). Przepis art. 155 k.k.w. traktuje wprawdzie o uprzywilejowanej postaci warunkowego zwolnienia, to jednak skazany ubiegający się o warunkowe zwolnienie w trybie tego przepisu powinien, tak jak w przypadku klasycznego warunkowego zwolnienia (art. 77 § 1 k.k. w zw. z art. 78 i 79 k.k.), złożyć stosowny wniosek, pamiętając, że zastosowania tej instytucji w tym przypadku uzależnione jest od odbycia co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności (dodatkowa przesłanka dla trybu z art. 155 k.k.w.).

IV

Trzecia, ostatnia z przesłanek formalnych orzekania o warunkowym zwolnieniu na podstawie przepisu art. 155 k.k.w., dotyczy rozmiaru orzeczonej kary pozbawienia wolności, który, zgodnie z art. 155 § 2 k.k.w., nie może przekraczać 3 lat. Słusznie zauważa S. Lelental, że zarówno w orzecznictwie²², jak i piśmiennictwie (doktrynie)²³ nie ma rozbieżności poglądów co do tego, że wyraz „orzeczonej” (art. 155 § 2 k.k.w.) rozumieć należy jako „wykonywanej”. Oznacza to, że warunkowe zwolnienie na podstawie art. 155 k.k.w. nie jest możliwe, gdy suma orzeczonych kar pozbawienia wolności przekroczyła 3 lata²⁴. Słusznie zatem podniósł Sąd Apelacyjny w Katowicach, że kara pozbawienia wolności orzeczona na okres powyżej 3 lat w rozumieniu art. 155 § 2 k.k.w. to kara, na którą składa się również suma kar orzeczonych wyrokami sądów, które jednostkowo nie wykraczają poza ten wymiar²⁵. Niedopuszczalne jest stosowanie warunkowego przedterminowego zwolnienia — jak podnosi Sąd Najwyższy — w sytuacji przewidzianej w art. 155 § 1

²² Uchwała Sądu Najwyższego z 24 lutego 2006 roku, sygn. I KZP 54/05, OSN KW 2006, nr 3, poz. 22.

²³ Z. Hołda, K. Potulski, *op. cit.*, s. 517.

²⁴ S. Lelental, *op. cit.*, s. 618; J. Lachowski, *op. cit.*, s. 269–270.

²⁵ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16 lutego 2000 roku, sygn. AKz 71/00, OSA 2001/1, s. 77.

k.k.w. także wówczas, gdy skazany odbywa kolejno kilka orzeczonych kar pozbawienia wolności, których łączny wymiar przekracza 3 lata²⁶.

V

Czwartą i zarazem ostatnią przesłanką orzekania o warunkowym zwolnieniu w trybie art. 155 k.k.w. jest przesłanka materialna, określona w art. 77 § 1 k.k., którą jest tak zwana pozytywna prognoza kryminologiczna (kryminologiczno-społeczna) w stosunku do skazanego. Chodzi bowiem o to, by — jak słusznie zauważa S. Lelental — ustalić na podstawie przesłanek materialnych (o których traktuje przepis art. 77 § 1 k.k.), czy uzasadniają one (to znaczy postawa, właściwości i warunki osobiste skazanego, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary) przekonanie, że skazany będzie przestrzegał porządku prawnego (jak również stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego), a w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa²⁷. Dla dokonania przedmiotowej oceny konieczne będzie zarządzenie zebrania przez sąd penitencjarny stosownych informacji o skazanym, przede wszystkim w drodze wywiadu środowiskowego, przeprowadzonego przez kuratora sądowego (art. 14 § 1 k.k.w.).

W tym miejscu należy podnieść, że na gruncie przepisu art. 155 § 1 k.k.w. — jak trafnie zauważa J. Lachowski — ustalenie pozytywnej (dodatkowej) prognozy kryminologiczno-społecznej w stosunku do skazanego będzie łatwiejsze dla sądu ze względu na (co najmniej) roczny pobyt skazanego na wolności w ramach udzielonej przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności²⁸. W takim przypadku ocena pobytu skazanego na wolności w trybie udzielonej przerwy daje lepszą podstawę do prawidłowego wnioskowania o pozytywnej (dodatkowej) prognozie kryminologiczno-społecznej. Jest to bowiem ocena zachowania skazanego również w warunkach wolnościowych po odbyciu części kary. W ta-

---

²⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z 24 lutego 2006 roku, sygn. I KZP 54/05, OSN KW 2006, nr 3, poz. 22.

²⁷ S. Lelental, *op. cit.*, s. 614.

²⁸ J. Lachowski, *op. cit.*, s. 272.

kim wypadku sąd penitencjarny ma pełniejszy obraz, ponieważ już wie, jak skazany zachowuje się po popełnieniu przestępstwa na wolności. Ocenę tę ułatwić może zwłaszcza to, że przerwa nie została odwołana na podstawie art. 156 § 2 k.k.w. Może to świadczyć o tym, że skazany wykorzystał ją zgodnie z przeznaczeniem, a nadto przestrzegał porządku prawnego, co niewątpliwie przemawia na jego korzyść w postępowaniu w przedmiocie warunkowego zwolnienia. Nie oznacza to jednak, że sąd penitencjarny, opierając się jedynie na tych okolicznościach, może stwierdzić istnienie pozytywnej prognozy. Również tutaj ocena musi być kompleksowa i uwzględniać powinna wszystkie faktory wymienione w art. 77 § 1 k.k.²⁹ Z przedmiotowym stanowiskiem należy się oczywiście zgodzić i w całości go podzielić. Sąd penitencjarny jednakże powinien zwrócić szczególną uwagę na postawę skazanego w okresie korzystania przez niego z przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności. Dlatego też niezbędne, a wręcz konieczne, będzie uzyskanie przez sąd stosownych informacji w tym zakresie w trybie wywiadu środowiskowego przeprowadzonego przez kuratora sądowego³⁰. Pozytywne zaś zachowanie się skazanego w czasie przerwy i wykorzystanie jej zgodnie z celem, dla którego została udzielona, będzie swoistą przesłanką materialną, która w połączeniu z realizacją przez skazanego wszystkich pozostałych przesłanek, o których mowa w art. 77 § 1 k.k., może skutkować udzieleniem warunkowego zwolnienia w trybie art. 155 k.k.w.

Reasumując, należy stwierdzić, że sąd penitencjarny, rozpoznając wnioski o udzielenie warunkowego zwolnienia na podstawie art. 155 k.k.w. (jak i na zasadach określonych w art. 77 § 1 k.k.), jest zobowiązany oceniać go przez pryzmat wszystkich ustawowych okoliczności przewidzianych w art. 77 § 1 k.k. i ustalając prognozę kryminologiczną (kryminologiczno-społeczną) wskazać, które z nich sprzeciwiają się postawieniu pozytywnej (dodatniej) prognozy, ewentualnie przemawiają za udzieleniem warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności. Dodatnia prognoza kryminologiczna — jak słusznie podnosi Sąd Apelacyjny w Lublinie — powinna być zatem rezultatem kumulatywnej oceny wszystkich kryteriów zawartych w przepisie art. 77

²⁹ *Ibidem*, s. 272–273.

³⁰ Zob. też K. Postulski, *op. cit.*, s. 743.

§ 1 k.k. i na tej podstawie (a także na podstawie oceny pobytu skazanego na wolności w związku z przebywaniem na co najmniej rocznej przezwie, a w szczególności ustalenia, czy skazany wykorzystał ją zgodnie z przeznaczeniem i generalnie, czy przestrzegał w tym okresie porządku prawnego) sąd powinien dopiero zważyć, czy skazany zasługuje na dobrodziejstwo warunkowego zwolnienia³¹. Należy także zgodzić się ze stanowiskiem orzecznictwa, że skorzystanie z warunkowego przedterminowego zwolnienia nie oznacza jednak zakończenia procesu resocjalizacji skazanego. Resocjalizacja jest bowiem nadal prowadzona w warunkach wolnościowych podczas wyznaczonego okresu próby, a oddanie skazanego pod dozór pozwala na kontrolę jego zachowania przez okres odpowiadający pozostałej do odbycia kary³². A zatem pozytywna (dodatnia) prognoza kryminologiczno-społeczna dotycząca skazanego nie może być utożsamiana z zakończeniem procesu jego resocjalizacji, a więc z pełnym osiągnięciem celu kary pozbawienia wolności, zgodnie z art. 67 § 1 k.k.w.³³ Słusznie zauważa również K. Postulski, że warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności jest

bowiem tylko warunkową rezygnacją z wykonania części (reszty) kary pozbawienia wolności i poddaniem sprawcy procesowi dalszej readaptacji w warunkach kontrolowanej wolności, a więc stanowi niejako przedłużenie [kontynuację — B.M.] tego procesu w zmienionych warunkach, mające na celu przystosowanie sprawcy do życia na wolności z pomocą kuratora sądowego oraz w związku z nałożonymi obowiązkami³⁴.

Należy również podnieść, że w przypadku orzekania o warunkowym zwolnieniu w trybie art. 155 k.k.w. nie mają zastosowania ogólne przesłanki formalne warunkowego zwolnienia, określone w art. 78 i 79 k.k. Oznacza to zatem, jak trafnie podnosi J. Lachowski, że warunki wy-

³¹ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 21 kwietnia 2010 roku, sygn. AKZw 291/10, KZS 2010, z. 9, poz. 75.

³² *Ibidem*.

³³ Art. 67 § 1 k.k.w. stanowi mianowicie: „Wykonanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”.

³⁴ K. Postulski, *op. cit.*, s. 743.

nikające z art. 155 k.k.w. znajdują zastosowanie — przynajmniej formalnie — do każdego skazanego na karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym trzech lat i jednocześnie przekraczającym sześć miesięcy, niezależnie od tego, czy był recydywistą, a nawet przestępcą terrorystycznym, czy też nie³⁵. Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że w przepisie art. 155 § 1 k.k.w. ustawodawca odwołuje się do całego art. 77 k.k., a więc również do przepisu § 2 tego artykułu. Oznacza to, że w przypadku, gdy sąd obostrzy warunkowe zwolnienie na podstawie art. 77 § 2 k.k., to przepis art. 155 k.k.w. nie będzie mógł być zastosowany. Mamy tu zatem do czynienia z oczywistym błędem legislacyjnym, który powinien być już dawno skorygowany. Innymi słowy, ustawodawca odesłanie zawarte w art. 155 § 1 k.k.w. powinien ograniczyć wyłącznie do art. 77 § 1 k.k.³⁶ W tym miejscu należy także podzielić pogląd S. Lelentala, że przepis art. 77 § 2 k.k. nie ma znaczenia (co zresztą jest zgodne z praktyką orzecniczą sądów penitencjarnych, które w postanowieniach o udzieleniu warunkowych przedterminowych zwolnień w trybie art. 155 k.k.w. odwołują się wyłącznie do art. 77 § 1 k.k.) dla orzekania o warunkowym zwolnieniu na podstawie art. 155 k.k.w.³⁷

VI

Warunkowe przedterminowe zwolnienie na podstawie przepisu art. 155 k.k.w. może nastąpić zarówno wówczas, gdy skazany, korzystając z przerwy w wykonaniu kary przebywa na wolności, jak i wtedy, gdy po przerwie powrócił do zakładu karnego³⁸.

Decyzja sądu penitencjarnego podejmowana w trybie art. 155 k.k.w. ma (tak jak i podejmowana na zasadach ogólnych na podstawie art. 77–79 k.k.) charakter fakultatywny. Sądem penitencjarnym (okręgowym) właściwym do rozpoznania wniosku uprawnionego podmiotu (a także z urzędu) sprawy o warunkowe zwolnienie na podstawie art. 155 k.k.w., jak również art. 77–79 k.k., jest sąd, w którego okręgu przebywa skazany

³⁵ J. Lachowski, *op. cit.*, s. 273.

³⁶ Podobnie J. Lachowski, *op. cit.*, s. 273; oraz S. Lelental, *op. cit.*, s. 615.

³⁷ S. Lelental, *op. cit.*, s. 615.

³⁸ *Ibidem*, s. 618–619.

(art. 3 § 2 k.k.w.). Nie ma tutaj znaczenia okoliczność, który sąd penitencjarny udzielił skazanemu przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności. Z treści art. 155 k.k.w. nie wynika bowiem, by wprowadzono wyjątek od zasady określonej w art. 3 § 2 k.k.w.³⁹

Orzekając o warunkowym zwolnieniu na podstawie art. 155 k.k., sąd stosuje wszystkie reguły związane z tą instytucją, dotyczące: okresu próby, dozoru, nakładania obowiązków (art. 80 § 1 i 2 oraz art. 82 k.k.), a także przepisy art. 159–163 k.k.w.⁴⁰ Odmowa udzielenia skazanemu warunkowego zwolnienia w trybie art. 155 k.k.w. oczywiście — jak słusznie zauważa S. Leleńtal:

nie pozbawia go możliwości ubiegania się o to dobrodziejstwo. Skazany może bowiem ubiegać się o warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności na zasadach ogólnych, a ściślej mówiąc — po odbyciu części kary określonej w art. 78 § 1 k.k. [jak również w art. 78 § 2 i art. 79 § 1 k.k. — B.M.]⁴¹.

Konkludując, należy stwierdzić, że warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności przewidziane w art. 155 k.k.w. stanowi niewątpliwie uprzywilejowaną postać w stosunku do warunkowego przedterminowego zwolnienia na zasadach ogólnych (art. 77–79 k.k.). Świadczą o tym w szczególności odmiennie uregulowane w przepisie art. 155 k.k.w. (od przesłanek formalnych warunkowego zwolnienia określonych w art. 78–79 k.k.) przesłanki formalne stosowania warunkowego zwolnienia w tym trybie. Oczywiście warunkowe zwolnienie na podstawie art. 155 k.k.w. może nastąpić na zasadach ogólnych (to znaczy po zaistnieniu przewidzianej w art. 77 § 1 k.k. przesłanki materialnej, utożsamianej z tak zwaną prognozą kryminologiczno-społeczną), to jednak skazany powinien spełnić łącznie trzy przesłanki formalne, a mianowicie:

1. skorzystać z przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności która trwała co najmniej rok (art. 155 § 1 k.k.w.);
2. przed udzieleniem przerwy (przed jej uzyskaniem, zwolnieniem na przerwę) odbyć co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności (art. 155 § 1 k.k.w.);

³⁹ K. Postulski, *op. cit.*, s. 156.

⁴⁰ Por. S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1999, s. 349; oraz Z. Hołda, K. Postulski, *op. cit.*, s. 518.

⁴¹ S. Leleńtal, *op. cit.*, s. 619–620.

3. odbywana przez niego kara pozbawienia wolności powinna zostać orzeczona na okres nieprzekraczający 3 lata.

Sądy penitencjarne jednakże niezbyt często udzielają warunkowych przedterminowych zwolnień w trybie art. 155 k.k.w. Przykładem może być tutaj Sąd Okręgowy we Wrocławiu, który w latach 2016–2019 na ogólną liczbę 2966 orzeczonych warunkowych przedterminowych zwolnień tylko w 20 przypadkach postanowił o udzieleniu warunkowych zwolnień na podstawie art. 155 § 1 i 2 k.k.w (w zw. z art. 77 § 1 k.k. i w zw. z art. 161 § 1 k.k.w.)⁴². Wynika zatem z tego, że Sąd Okręgowy we Wrocławiu aż w 99,33% orzekł o warunkowych zwolnieniach na zasadach ogólnych (art. 77–79 k.k.), a jedynie w 0,67% na podstawie art. 155 k.k.w. (w zw. z art. 77 § 1 k.k.). Nie oznacza to jednak, że sądy penitencjarne nie chcą udzielać albo też ograniczają możliwość udzielania warunkowych zwolnień w trybie komentowanego przepisu. Przyczyna takiego stanu rzeczy może tkwić między innymi w charakterze orzeczenia sądu na podstawie art. 155 k.k.w. Przedmiotowe orzeczenie sądu penitencjarnego ma bowiem (tak zresztą jak i orzeczenie w trybie art. 77–79 k.k.) charakter uznaniowy (fakultatywny). Oznacza to, że pozytywna prognoza kryminologiczno-społeczna, określona co do skazanego na podstawie art. 77 § 1 k.k. (w zw. z art. 155 § 1 k.k.w.), nie zobowiązuje sądu do udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia. W tym miejscu rodzi się jednak pytanie, z jakich powodów sąd penitencjarny mógłby w takim przypadku odmówić skazanemu udzielenia warunkowego zwolnienia. W takich przypadkach nie można (odmawiając udzielenia warunkowego zwolnienia) powoływać się ani też odwoływać do jakichkolwiek pozaustawowych okoliczności. Wydaje się zatem, że określona w art. 155 § 1 k.k.w. klauzulę fakultatywną co do orzekania przez sąd penitencjarny o warunkowym zwolnieniu w trybie komentowanego przepisu, należy przekształcić w obligatoryjną, co może przyczynić się do częstszego korzystania przez sądy z tej uprzywilejowanej postaci warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności.

---

⁴² Przedmiotowe dane uzyskano w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu — Wydziale V Penitencjarnym i Nadzoru Nad Wykonaniem Orzeczeń Karnych

Bibliografia

- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Szymanowski T., Świda Z., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998.
- Wiciński G., *Postępowania incydentalne związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności w programie probacji*, Łódź 2012.

Conditional release of a convicted person taking a break in serving the sentence of imprisonment (article 155 of the Executive Penal Code)

Abstract

The subject of the article is the institution of the conditional early release of a convicted person who takes a break from serving the sentence of imprisonment. While presenting this institution (provided for in art. 155 of the Executive Penal Code), which is undoubtedly a privileged form in relation to conditional release on general terms (art. 77–79 of the Penal Code), the author discusses and analyzes the conditions for applying conditional release under this procedure. In carrying out the analysis in question, the author takes into account the fact that in the provision of art. 155 of the Executive Penal Code, the legislator made far-reaching modifications to the formal conditions for conditional release on the basis of the provision under discussion.

Keywords: conditional release, interruption in serving a sentence, criminological forecast.

Informacja dla Autorów

1. Teksty w wersji elektronicznej na nośnikach cyfrowych prosimy nadsyłać pod adresem Redakcji Czasopisma: Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii UW, ul. Uniwersytecka 22/26, 50-145 Wrocław lub pocztą elektroniczną pod adresem: kpkw@prawo.uni.wroc.pl.

2. Wszystkie artykuły publikowane w czasopiśmie „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” są recenzowane.

3. Uwagi recenzyjne i redakcyjne są przesyłane Autorom, którzy zobowiązują się do dokonania zasugerowanych w nich poprawek i korekt.

4. O przyjęciu tekstu do wydania w czasopiśmie Autorzy są informowani w ciągu 30 dni za pośrednictwem poczty elektronicznej pod wskazanym przez nich adresem.

5. Teksty należy nadsyłać w formacie dokumentów programu Word lub tekstu sformatowanego RTF. Maksymalna objętość tekstu: 40 000 znaków ze spacjami.

6. Szczegółowe informacje dotyczące formatowania tekstów oraz sporządzania przypisów znajdują się na stronie www.wuwr.com.pl w zakładce „Dla Autorów”.

7. Do tekstu należy dołączyć streszczenie, słowa kluczowe i tytuł w języku angielskim (do 400 znaków ze spacjami).

8. Wydawnictwo zastrzega sobie prawo do dokonywania poprawek redakcyjnych tekstów.

9. Przesłanie przez Autora tekstu do Redakcji Czasopisma jest równoznaczne z jego oświadczeniem, że przysługują mu autorskie prawa majątkowe do tego tekstu, że tekst jest wolny od wad prawnych oraz że nie był wcześniej publikowany w całości lub części ani nie został złożony w redakcji innego czasopisma, a także z udzieleniem nieodpłatnej zgody na wydanie tekstu w czasopiśmie „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” oraz jego nieograniczone co do czasu i terytorium rozpowszechnianie, w tym wprowadzenie do obrotu egzemplarzy czasopisma oraz odpłatne i nieodpłatne udostępnianie jego egzemplarzy w internecie.

10. Autorzy są zobowiązani do wykonania korekty autorskiej w ciągu 7 dni od daty jej otrzymania. Niewykonanie korekty w tym terminie oznacza zgodę autora na wydanie tekstu w postaci przesłanej do korekty.

11. W celu zapewnienia jakości i rzetelności publikacji redakcja czasopisma „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” wdrożyła procedury przeciwdziałające przypadkom „ghost-writing” i „guest authorship”. W związku z powyższym autorzy powinni złożyć oświadczenie, w którym ujawnią udział procentowy poszczególnych osób w powstaniu publikacji naukowej, podadzą źródła finansowania publikacji, a także poinformują o ewentualnym wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów. Odpowiedzialność za podanie informacji ponosi autor zgłaszający publikację. Formularz oświadczenia znajduje się na stronie nkp.wuwr.pl.

12. Autorzy nie otrzymują honorarium autorskiego za przekazane artykuły.

13. Po opublikowaniu artykułu Autor otrzymuje nieodpłatnie jeden egzemplarz drukowany czasopisma „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”. Wszystkie udostępnione przez Wydawnictwo artykuły, w formacie PDF, znajdują się na stronie www.cns.wuwr.pl.

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Wrocławskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.

Plac Uniwersytecki 15
50-137 Wrocław
sekretariat@uwur.com.pl

uwur.eu

[Facebook/wydawnictwouwr](https://www.facebook.com/wydawnictwouwr)

Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 62, 2022

© for this edition by CNS